

OKOLIŠNA I SOCIJALNA POLITIKA

Europska banka za obnovu i razvoj (EBRD)

EBRD osigurava prijevod izvornoga teksta dokumenta isključivo radi lakšeg snalaženja čitatelja. Iako je EBRD poduzeo razumne mjere kako bi osigurao vjerodostojnost prijevoda, EBRD ne jamči za njegovu točnost. Čitatelji se u prijevod mogu pouzdati isključivo na vlastitu odgovornost. EBRD, njegovi zaposlenici ili zastupnici ni u kojem slučaju ne snose odgovornost prema čitateljima ili bilo kome drugome za bilo kakvu netočnost, pogrešku, omašku, brisanje, manjkavost i/ili bilo kakvu izmjenu bilo kojeg sadržaja prijevoda, bez obzira na uzrok, kao ni za bilo kakve štete nastale slijedom navedenoga. U slučaju bilo kakvog nepodudaranja ili proturječnosti između teksta na engleskom jeziku i prijevoda, mjerodavna je engleska inačica.

Sadržaj

I. dio:	Cilj.....	3
II. dio:	Definicije.....	4
III. dio:	Područje primjene.....	5
	1. Uloga i odgovornosti EBRD-a.....	5
	2. Obveze EBRD-a.....	5
	3. Okolišni i socijalni izvedbeni zahtjevi.....	6
	4. Uključivanje okolišnih i socijalnih pitanja u projekte.....	6
	5. Izvješćivanje i odgovornost EBRD-a prema javnosti.....	8
	6. Institucionalna i provedbena rješenja.....	8
	7. Dodaci.....	8
IV. dio:	Odstupanje od obveza, iznimke o primjene i objava Politike.....	9
	1. Odstupanje od obveza.....	9
	2. Iznimke od primjene.....	9
	3. Objava politike.....	9
V. dio:	Prijelazne odredbe.....	9
VI. dio:	Stupanje na snagu.....	9
VII. dio:	Okvir za donošenje odluka.....	9
VIII. dio:	Preispitivanje i izvješćivanje.....	9
	1. Preispitivanje.....	9
	2. Izvješćivanje.....	9
IX. dio:	Povezani dokumenti.....	9
Dodatak 1.:	EBRD-ov popis projekata isključenih iz okolišnih i socijalnih razloga.....	10
Dodatak 2:	Projekti iz kategorije A.....	11

EBRD-ov izvedbeni zahtjev 1.: Procjena i upravljanje okolišnim i socijalnim rizicima i utjecajima.....	13
EBRD-ov izvedbeni zahtjev 2.: Radna snaga i uvjeti rada	17
EBRD-ov izvedbeni zahtjev 3.: Učinkovita uporaba resursa i sprječavanje i kontrola onečišćenja.....	21
EBRD-ov izvedbeni zahtjev 4.: Zdravlje, sigurnost i zaštita	24
EBRD-ov izvedbeni zahtjev 5.: Preuzimanje zemljišta, ograničenja korištenja zemljišta i nedobrovoljno preseljenje.....	28
EBRD-ov izvedbeni zahtjev 6.: Očuvanje biološke raznolikosti i održivo gospodarenje živim prirodnim dobrima....	37
EBRD-ov izvedbeni zahtjev 7.: Starosjedilački narodi	42
EBRD-ov izvedbeni zahtjev 8.: Kulturna baština.....	46
EBRD-ov izvedbeni zahtjev 9.: Financijski posrednici.....	48
Dodatak A: Popis aktivnosti koje FP-ovi upućuju Banci na razmatranje	50
EBRD-ov izvedbeni zahtjev 10.: Objavljivanje podataka i uključivanje dionika	51

I. dio: Cilj

Europska banka za obnovu i razvoj (EBRD ili Banka) preuzela je obvezu promicanja okolišno prihvatljivog i održivog razvoja u svim područjima svojih djelatnosti u skladu sa Sporazumom o osnivanju EBRD-a.¹ Banka je svjesna da je okolišna i socijalna održivost temeljna pretpostavka za ostvarenje rezultata u skladu njezinim tranzicijskom mandatom. Stoga su projekti kojima se promiče okolišna i socijalna održivost među najprioritetnijima kad je riječ o djelatnostima Banke.

U ovom dokumentu:

- opisuje se način na koji Banka procjenjuje i prati okolišne i socijalne rizike i utjecaje svojih projekata;
- utvrđuju se minimalni zahtjevi za upravljanje okolišnim i socijalnim utjecajima i rizicima projekata financiranih sredstvima EBRD-a za njihova čitavog trajanja;
- promicanje projekata koji donose znatne okolišne i socijalne koristi projekata utvrđuje se kao strateški cilj Banke; i
- određuju se uloge i odgovornosti EBRD-a i njegovih klijenata u osmišljavanju i provedbi projekata te upravljanju projektima u skladu s ovom Politikom.

Ovim dokumentom zamjenjuju se Okolišna i socijalna politika EBRD-a iz 2014. te s njome povezani izvedbeni zahtjevi.

---

¹ Članak 2. st. 1. t. vii. Sporazuma o osnivanju Europske banke za obnovu i razvoj.

II. dio: Definicije

Izrazi koji se rabe u ovoj Politici imaju sljedeće značenje:

„povezani objekti”	objekti ili djelatnosti koje EBRD ne financira u okviru projekta, ali su po mišljenju EBRD-a bitni za određivanje uspješnosti projekta ili ostvarivanje dogovorenih projektnih ciljeva. Riječ je o novim objektima ili djelatnostima (i) bez kojih projekt ne bi bio održiv i (ii) do čije izgradnje, proširenja, izvođenja ili planiranja izgradnje ne bi ni došlo bez projekta.
„dobra međunarodna praksa” ili „DMP”	primjena stručnosti, revnosti, razboritosti i predostrožnosti koja bi se opravdano očekivala od kvalificiranih i iskusnih stručnjaka koji se bave istom vrstom posla pod istim ili sličnim uvjetima na globalnoj ili regionalnoj razini. Takva praksa dovodi do toga da se u projektu primjenjuju najprikladnije tehnike i standardi u posebnim okolnostima tog projekta.
„hijerarhija mjera ublažavanja”	mjere koje se poduzimaju kako bi se izbjeglo stvaranje okolišnih ili socijalnih utjecaja od samog početka obavljanja razvojnih djelatnosti, a tamo gdje to nije moguće, kako bi se provele dodatne mjere kojima se možebitni preostali negativni utjecaji svode na najmanju mjeru, ublažavaju i, u krajnjem slučaju, neutraliziraju i/ili kompenziraju.
„projekt”	skup radova, robe, usluga i/ili poslovnih djelatnosti pobliže određenih u sporazumima o financiranju, a za koje je klijent zatražio financiranje sredstvima EBRD-a koje je odobrio Upravni odbor Banke ili njezino rukovodstvo ako mu je Upravni odbor prenio ovlast za davanje odobrenja.
„socijalni aspekti”	pitanja koja su odnose na osobe, zajednice i radnike pogođene projektom, a povezana su s njihovim socioekonomskim položajem, ranjivošću, rodom, rodnim identitetom, ljudskim pravima, spolnom orijentacijom, kulturnim dobrima, radom i radnim uvjetima, zdravljem i sigurnošću te sudjelovanjem u odlučivanju.
„ranjive osobe”	osobe ili skupine osoba koje bi projektom mogle biti pogođene teže od drugih zbog svojih obilježja poput roda, rodnog identiteta, spolne orijentacije, vjeroispovijesti, etničke pripadnosti, starosjedilačkog statusa, dobi (uključujući djecu, mlade i starije osobe), tjelesnog ili mentalnog invaliditeta, pismenosti, političkih stavova ili socijalnog položaja. U ranjive pojedince i/ili skupine ubrajaju se, među ostalima, i osobe u osjetljivim okolnostima, poput osoba koje žive ispod praga siromaštva, bezemljaši, kućanstva s jednim hraniteljem, zajednice koje ovise o određenim prirodnim dobrima, radnici migranti, izbjeglice, interno raseljene osobe ili druge raseljene osobe koje možda nisu zaštićene domaćim zakonodavstvom i/ili međunarodnim pravom.

III. dio: Područje primjene

1. Uloga i odgovornosti EBRD-a

- 1.1. Odgovornosti EBRD-a u skladu su s njegovom ulogom međunarodne financijske institucije koja osigurava sredstva za projekte koje je odobrila. Kod svakog pojedinog projekta ulaganja ili tehničke suradnje, razinu EBRD-ovog sudjelovanja određuju narav i opseg projekta, dostupnost donatorskih sredstava, kao i konkretne okolnosti suradnje i odnosa s klijentom.
- 1.2. EBRD može odustati od financiranja projekta iz okolišnih ili socijalnih razloga. Postoji više vrsta djelatnosti koje EBRD ne financira u skladu sa svojim popisom projekata isključenih iz okolišnih i socijalnih razloga, sadržanim u Dodatku 1. ovog Politika.
- 1.3. EBRD upravlja nizom donatorskih fondova. Projekti ili djelatnosti koje se u cijelosti ili dijelom financiraju donatorskim sredstvima moraju biti u skladu s ovom Politikom. Na projekte financirane donatorskim sredstvima mogu se primjenjivati i dodatni donatorski zahtjevi u skladu s dogovorom između EBRD-a i donatora.

2. Obveze EBRD-a

- 2.1. Svi projekt financirani sredstvima EBRD-a moraju biti strukturirani u skladu sa zahtjevima ove Politike.
- 2.2. Kao potpisnik Europskih načela za okoliš,² EBRD je obvezan osigurati da projekti budu strukturirani u skladu s okolišnim načelima, praksom i temeljnim standardima EU-a³ ako ih je moguće primijeniti na razini projekta, bez obzira na njegov geografski položaj. Ako se propisi zemlje domaćina razlikuju od temeljnih okolišnih standarda EU-a, projekti moraju ispunjavati one uvjete koji su stroži.
- 2.3. EBRD ne financira projekte za koje zna da bi bili u suprotnosti s domaćim zakonima ili obvezama zemlje prema mjerodavnim međunarodnim ugovorima, konvencijama i sporazumima, a za koje se to ustanovi tijekom njihove procjene.
- 2.4. EBRD je obvezan poštovati ljudska prava⁴ u projektima koje financira svojim sredstvima. Od svojih klijenata zahtijeva da u svojim poslovnim djelatnostima poštuju ljudska prava, izbjegavaju kršenje ljudskih prava drugih i otklanjaju rizike i negativne utjecaje svojih poslovnih djelatnosti u odnosu na ljudska prava. EBRD neprestano unaprjeđuje projekte koje financira u skladu s dobrom međunarodnom praksom te čini sve kako bi postupno jačao procese utvrđivanja i otklanjanja rizika za ljudska prava tijekom procjene i praćenja projekata.
- 2.5. EBRD smatra da je rodna ravnopravnost jedna od temeljnih postavki suvremenog, dobro uhodanog tržišnog gospodarstva i demokratskog društva te je obvezan sprječavati rodnu diskriminaciju i promicati rodnu ravnopravnost u okviru svog mandata. Od svojih klijenata zahtijeva da utvrde sve moguće rodno uvjetovane i nerazmjerne negativne utjecaje te da osmisle mjere ublažavanja kako bi ih smanjili. EBRD od svojih klijenata zahtijeva donošenje mjera za djelotvorno sprječavanje i suzbijanje svih oblika nasilja i uznemiravanja, uključujući spolno uznemiravanje, iskorištavanje i zlostavljanje te

rodno uvjetovano nasilje, maltretiranje, zastrašivanje i/ili iskorištavanje.

- 2.6. EBRD od svojih klijenata zahtijeva da utvrde ranjive osobe ili skupine na koje bi projekti mogli imati nerazmjernan utjecaj te da osmisle i provedu mjere ublažavanja kako ranjive osobe ne bi bile izložene nerazmjernom utjecaju. Pritom se ocjenjuje u kojoj bi mjeri promjene u visini cijene usluga, nastale uslijed projekata, mogle stvoriti teškoće u pristupačnosti osnovne razine usluga za ranjive skupine stanovništva i/ili one u nepovoljnom položaju te se provjerava jesu li osmišljena i uvedena djelotvorna rješenja za ublažavanje izazova u pogledu pristupačnosti usluga.
- 2.7. EBRD je svjestan važnosti bavljenja uzrocima i posljedicama klimatskih promjena u zemljama u kojima posluje. Kad god je to moguće, sudjeluje u inovativnim ulaganjima i tehničkoj pomoći kako bi se poduprla bezugljlična/niskougljlična ulaganja i mogućnosti za prilagodbu klimatskim promjenama i njihovo ublažavanje te kako bi se pronašle mogućnosti za to da se emisije stakleničkih plinova u projektima izbjegnu, svedu na najmanju mjeru ili smanje. Svoje klijente podupire i u osmišljavanju mjera prilagodbe klimatskim promjenama i klimatski otpornih ulaganja, kao i u upravljanju rizicima nastalim uslijed klimatskih promjena.
- 2.8. EBRD od svojih klijenata zahtijeva predostrožan pristup gospodarenju živim prirodnim dobrima, njihovoj zaštiti, očuvanju i održivom korištenju. Klijenti su se dužni pobrinuti za to da odgovarajući projekti uključuju mjere zaštite i, kad je to izvedivo, unaprjeđenja ekosustava i biološke raznolikosti koju ovi podržavaju radi sprječavanja njezina neto gubitka, kao i za to da živim prirodnim dobrima gospodare i iskorištavaju ih na održiv način.
- 2.9. EBRD je obvezan poštovati načela transparentnosti, odgovornosti i uključivanja dionika te promicati donošenje i provedbu tih načela među svojim klijentima. Od svojih klijenata zahtijeva da se pridržavaju mjerodavnih odredaba domaćeg prava u vezi s javnim informiranjem i savjetovanjem, da utvrđuju dionike koji bi projektima mogli biti pogođeni i/ili za njih zainteresirani te da osmisle i uvedu pritužbeni mehanizam. U razmjeru s prirodom i veličinom projekta te njegovim okolišnim i socijalnim rizicima i utjecajima, EBRD od svojih klijenata zahtijeva da objavljuju dovoljno podataka o rizicima i utjecajima projekata, surađuju s dionicima na svrsishodan, djelotvoran, uključiv i kulturološki primjeren način te vode računa o povratnim informacijama dobivenima zahvaljujući takvoj suradnji.
- 2.10. EBRD s klijentima gradi partnerske odnose kako bi im pomogao da svojim djelatnostima donesu dodanu vrijednost, da unaprjeđuju dugoročnu održivost i jačaju svoje kapacitete za upravljanje okolišnim i socijalnim aspektima. EBRD surađuje s drugim međunarodnim financijskim institucijama, Europskom unijom, bilateralnim donatorima, tijelima UN-a i inim organizacijama na usklađivanju djelotvornih inicijativa za promicanje okolišne i socijalne održivosti na regionalnoj i sektorskoj razini u zemljama u kojima posluje. Kad projekte sufinancira s multilateralnim razvojnim bankama

² Europska načela za okoliš (ENO) donijeli su Razvojna banka Vijeća Europe, EBRD, Europska investicijska banka, Nordijska korporacija za financiranje okoliša i Nordijska investicijska banka. ENO je inicijativa pokrenuta kao odgovor na težnju za usklađivanjem okolišnih načela, prakse i standarda povezanih s financiranjem projekata. Obveze prema ENO-ima ogledaju se u IZ-ima 1., 3., 4. i 10.

³ Temeljni okolišni standardi EU-a sadržani su u sekundarnom zakonodavstvu EU-a, kao što su uredbe i direktive. Postupovne norme namijenjene državama članicama i institucijama EU-a te sudska praksa Europskog suda i Prvostupanskog suda koja se primjenjuje na države članice, institucije EU-a te pravne i fizičke osobe na prostoru EU-a nisu obuhvaćene ovom definicijom.

⁴ U smislu ove Politike, EBRD se rukovodi načelima iz Međunarodne povelje o ljudskim pravima i osam temeljnih konvencija Međunarodne organizacije rada.

i bilateralnim razvojnim institucijama, EBRD s njima surađuje radi usuglašavanja zajedničkog pristupa procjeni projekata, upravljanju okolišnim i socijalnim rizicima i utjecajima, praćenju i izvješćivanju. Takav zajednički pristup prihvatljiv je EBRD-u ako je s obzirom na svoj sadržaj i rezultate u svemu bitnome u skladu s ovom Politikom, uključujući izvedbene zahtjeve. Banka od svojih klijenata zahtijeva da na projekt primjenjuju ili njezine zahtjeve ili zajednički pristup.

- 2.11. U svojim strategijama za pojedine zemlje i sektore, kao i u svojim politikama, EBRD-a razmatra možebitne okolišne i socijalne izazove i mogućnosti povezane s djelatnostima koje je predvidio.
- 2.12. Svojim djelovanjem u okviru tehničke suradnje i dijaloga o politici, EBRD nastoji pronaći mogućnosti za jačanje kapaciteta za razmatranje okolišnih i socijalnih rizika, utjecaja i mogućnosti te za upravljanje tim rizicima, utjecajima i mogućnostima u zemljama u kojima posluje. EBRD svojim klijentima omogućava lakše stvaranje okruženja koje će im omogućiti da svojim projektima ostvare okolišno i socijalno održive rezultate.

3. Okolišni i socijalni izvedbeni zahtjevi

3.1. EBRD je za ključna područja okolišne i socijalne održivosti donio skup posebnih izvedbenih zahtjeva (IZ-ova) koje projekti moraju ispunjavati. U središtu IZ-ova nalazi se primjena hijerarhije mjera ublažavanja i dobre međunarodne prakse.

3.2. Riječ je o sljedećim IZ-ovima:

IZ 1.	Procjena i upravljanje okolišnim i socijalnim rizicima i utjecajima
IZ 2.	Radna snaga i uvjeti rada
IZ 3.	Učinkovita uporaba resursa i sprječavanje i kontrola onečišćenja
IZ 4.	Zdravlje, sigurnost i zaštita
IZ 5.	Preuzimanje zemljišta, ograničenja korištenja zemljišta i nedobrovoljno preseljenje
IZ 6.	Očuvanje biološke raznolikosti i održivo gospodarenje živim prirodnim dobrima
IZ 7.	Starosjedilački narodi
IZ 8.	Kulturna dobra
IZ 9.	Financijski posrednici
IZ 10.	Objavlivanje podataka i uključivanje dionika

IZ-ovi od 1. do 8. i IZ 10 sadržavaju zahtjeve za projekte izravnog ulaganja. IZ-ovi 2. i 9. te zahtjevi u pogledu zdravlja i sigurnosti na radu iz IZ-a 4. sadržavaju zahtjeve za projekte financijskih posrednika (FP-ova). Svaki IZ sadržava posebne zahtjeve za klijente EBRD-a u pogledu projekata financiranih njegovim sredstvima, bez obzira na to provode li ih sami klijenti ili ih u njihovo ime provode treće strane⁵. Pridržavanje mjerodavnog domaćeg prava sastavni je dio svih IZ-ova.

3.3. Projekte koji obuhvaćaju nove objekte ili poslovne djelatnosti treba osmisliti na način da ispunjavaju IZ-ove od samoga početka. Ako projekt obuhvaća osuvremenjivanje ili unaprjeđivanje postojećih objekata ili poslovnih djelatnosti klijenta koje ne ispunjavaju IZ-ove u trenutku odobrenja Upravnog odbora ili rukovodstva Banke ako mu je Upravni odbor prenio ovlast za davanje odobrenja, odnosno ako projekt ne ispunjava IZ-ove od samoga početka, od klijenta se zahtijeva donošenje okolišnog i socijalnog akcijskog plana (eng. *Environmental and Social Action plan - ESAP*) koji mora sadržavati niz tehnički i financijski izvedivih i troškovno učinkovitih mjera za usklađivanje tih objekata ili djelatnosti s IZ-ovima u roku prihvatljivom za EBRD. U okviru ESAP-a, EBRD i klijent dogovorno utvrđuju konkretne korektivne i preventivne mjere, mjere ublažavanja i provedbene rokove, a klijent se obvezuje na njihovu provedbu radi upravljanja okolišnim i socijalnim rizicima i utjecajima projekta u skladu s IZ-ovima. ESAP čini sastavni dio sporazuma o financiranju i, prema potrebi, sadržava obveze klijenta u pogledu potpore provedbi ESAP-a.

3.4. Okolišna i socijalna procjena projekta obuhvaća procjenu okolišnih i socijalnih rizika i utjecaja povezanih objekata. Od klijenata se zahtijeva da osiguraju da se okolišnim i/ili socijalnim rizicima i utjecajima upravlja i da ih se ublažava u skladu s mjerodavnim pravom, DMP-om i ciljevima IZ-ova. Ako se povezani objekti ne mogu prilagoditi na način da ispunjavaju ciljeve IZ-ova, procjenom projekta utvrđuju se njihovi mogući okolišni i/ili socijalni rizici i utjecaji u odnosu na projekt.

3.5. Ako se možebitno značajni okolišni i/ili socijalni rizici i utjecaji utvrde u vezi s drugim objektima ili djelatnostima u blizini lokacije projekta, postojećim objektima i objektima ili djelatnostima koje su izvan nadzora klijenta i na koje se IZ-ovi ne primjenjuju, klijent čini sve što mu je u moći kako bi kako bi procijenio i ublažio rizike za projekt.

4. Uključivanje okolišnih i socijalnih pitanja u projekte

Kategorizacija

Izravna ulaganja⁶

- 4.1. EBRD svrstava svaki projekt u odgovarajuću kategoriju radi određivanja naravi i razine potrebnih okolišnih i socijalnih istraživanja, objave podataka i uključivanja dionika. To mora odgovarati naravi, lokaciji, osjetljivosti i veličini projekta, kao i značajnosti njegovih možebitnih novih i dodatnih okolišnih i socijalnih utjecaja.
- 4.2. Projekt se svrstava u kategoriju A ako bi mogao imati možebitno značajne nove i dodatne okolišne i/ili socijalne utjecaje, uključujući izravne i kumulativne okolišne i socijalne utjecaje koje u trenutku svrstavanja u kategorije nije moguće odmah utvrditi ili procijeniti. Projekti svrstani u kategoriju A iziskuju formaliziran i participativan postupak procjene utjecaja na okoliš i društvo. Popis projekata iz kategorije A sadržan je u Dodatku 2. ovoj Politici.
- 4.3. Projekt se svrstava u kategoriju B ako su njegovi možebitni okolišni i/ili socijalni utjecaji u pravilu usko povezani s njegovom lokacijom i/ili ih je lako utvrditi i riješiti primjenom djelotvornih mjera ublažavanja. Obuhvat okolišne i socijalne procjene određuje EBRD ovisno o pojedinom slučaju.

⁵ Treća strana može, među ostalim, biti tijelo vlasti, izvođač ili dobavljač koji je s projektom/klijentom povezan ugovornim odnosom ili je s njime u kakvoj drugoj bitnoj vezi.

⁶ Projekti EBRD-a dijele se na „projekte izravnog ulaganja” i „projekte financijskih posrednika (FP-ova)”. Kad se radi o projektima FP-ova, izravni klijent je pružatelj financijskih usluga, investicijski fond ili kakav drugi sličan subjekt. Svi ostali projekti smatraju se projektima izravnog ulaganja.

- 4.4. Projekt se svrstava u kategoriju C ako je izgledno da će imati neznatne ili da neće imati nikakve možebitno negativne okolišne i/ili socijalne utjecaje.
- 4.5. Početna okolišna i socijalna ispitivanja (IESE) provode se ako u trenutku svrstavanja u kategorije nije dostupna dovoljna količina podataka da bi se odredili odgovarajuća kategorija projekta i obuhvat procjene.

Financijski posrednici

- 4.6. Projekt se svrstava u kategoriju „F1” ako struktura financiranja uključuje osiguravanje sredstava posredstvom FP-ova.

Opći pristup procjeni projekta

- 4.7. Svi projekti prolaze kroz postupak okolišne i socijalne procjene kako bi EBRD lakše odlučio treba li projekt financirati i, u slučaju pozitivne odluke, odredio način na koji okolišnim i socijalnim rizicima i utjecajima treba pristupiti u planiranju i provedbi projekta, kao i u upravljanju projektom. Iako se točan obuhvat procjene određuje ovisno o pojedinom slučaju, on mora odgovarati naravi i veličini projekta te biti u razmjeru s razinom njegovih okolišnih i socijalnih rizika i utjecaja. Procjenom se određuju okolišni i socijalni rizici i utjecaji projekta te sposobnost i opredijeljenost klijenta da ga provede u skladu s mjerodavnim IZ-ovima. Ako projekt obuhvaća postojeće objekte ili poslovne djelatnosti i/ili povezane objekte, pri procjeni se razmatraju okolišni i socijalni rizici i utjecaji povezani s tim objektima i djelatnostima.
- 4.8. Klijent je dužan osigurati da na raspolaganju budu odgovarajući podaci kako bi Banka mogla provesti okolišnu i socijalnu procjenu u skladu s ovom Politikom. Uloga Banke je: (i) preispitati podatke klijenta; (ii) pružiti smjernice kako bi klijentu pomogla da osmisli odgovarajuće mjere u skladu s hijerarhijom mjera ublažavanja kako bi riješio okolišne i socijalne utjecaje i tako ispunio mjerodavne IZ-ove; i (iii) pomoći pri utvrđivanju mogućnosti za ostvarivanje dodatnih okolišnih i socijalnih koristi.
- 4.9. Ako ulaganje Banke nije usmjereno na konkretnu projektnu ili materijalnu imovinu, kao u slučaju financiranja obrtnog kapitala ili određenih vrsta vlasničkih ulaganja, ili ako će dovesti do budućih ulaganja, predložena namjena sredstava te okolišni i socijalni utjecaj uvelike su neodređeni u trenutku kad EBRD donosi odluku o ulaganju. Stoga Banka: (i) ocjenjuje ulaganje na temelju rizika i utjecaja svojstvenih predmetnom sektoru i kontekstu poslovne djelatnosti; i (ii) ocjenjuje sposobnost i opredijeljenost klijenta da okolišnim i socijalnim rizicima i utjecajima upravlja u skladu s mjerodavnim IZ-ovima.
- 4.10. Ako projekt uključuje opće korporativno financiranje, financiranje obrtnog kapitala ili vlasničko financiranje poduzeća koje posluje na više lokacija i ako sredstva svojom namjenom nisu usmjerena na konkretnu materijalnu imovinu, od klijenta se zahtijeva da svoje korporativne sustave upravljanja okolišnim i socijalnim aspektima uskladi s IZ-ovima te da na korporativnoj razini osmisli mjere za upravljanje okolišnim i socijalnim rizicima povezanim s njegovom poslovnom djelatnošću.
- 4.11. Kod transakcija na tržištima kapitala⁷, objava okolišne i socijalne dokumentacije prije i nakon upisa podliježe mjerodavnim pravilima tržišta kapitala i propisima kojima se sprječava trgovanje uvrštenim vrijednosnim papirima na temelju značajnih informacija koje nisu dostupne

javnosti, kao i načelima jednakog postupanja prema ulagačima. Zbog naravi transakcija na tržištu kapitala, Banka svoju okolišnu i socijalnu procjenu temelji na rizicima. Pritom se katkad mora osloniti isključivo na javno dostupne informacije kako bi ocijenila sposobnost i opredijeljenost klijenta da okolišnim i/ili socijalnim rizicima povezanima s njegovim poslovnim djelatnostima (i s projektima ulaganja koji će se financirati sredstvima prikupljenim tim transakcijama na tržištima kapitala) upravlja u skladu s mjerodavnim domaćim propisima, DMP-om i IZ-ovima. Procjenom se utvrđuje jesu li dostupne informacije dostatne za određivanje okolišnih i socijalnih rizika i utjecaja projekta i pridržavanje IZ-ova. Nakon upisa, Banka od klijenata zahtijeva da se pridržavaju IZ-ova. Visokorizični projekti ili projekti svrstani u kategoriju „A” ne financiraju se instrumentima tržišta kapitala.

- 4.12. Ako se od EBRD-a traži financiranje projekta koji je u izgradnji ili ako su za projekt ishođene dozvole u zemlji domaćinu, uključujući odobrenje lokalnih procjena utjecaja na okoliš i društvo, procjena Banke obuhvaća analizu jaza u načinu na koji je projekt osmišljen i provodi se u odnosu na IZ-ove kako bi utvrdila jesu li radi ispunjavanja zahtjeva EBRD-a potrebne ikakve dodatne studije i/ili mjere ublažavanja.
- 4.13. Kako bi obavio procjenu, EBRD od klijenata zahtijeva da utvrde dionike koji bi projektima mogli biti pogođeni i/ili za njih zainteresirani, objave dovoljnu količinu podataka o rizicima i utjecajima projekata i surađuju s dionicima na svrsishodan i kulturološki primjeren način. Poglavitito, EBRD od svojih klijenata zahtijeva da s osobama koje su pogođene projektima i s mjerodavnim dionicima surađuju na način primjeren možebitnim utjecajima povezanima s projektom i stupnju zainteresiranosti dionika. U projektima koji podliježu procjeni utjecaja na okoliš i društvo, a mogli bi imati značajne okolišne utjecaje, takvo uključivanje dionika obavlja se uz vođenje računa o duhu Konvencije UNECE-a o pristupu informacijama, sudjelovanju javnosti i pristupu pravosuđu u pitanjima okoliša. U projektima koji bi mogli imati značajne prekogranične utjecaje na okoliš, Banka potiče primjenu pristupa iz Konvencije UNECE-a o procjeni utjecaja na okoliš u prekograničnom kontekstu, bez obzira na geografski položaj projekta. Banka u određenim slučajevima može sama provoditi javna savjetovanja kako bi stekla uvid u stajališta dionika.
- 4.14. U projektima FP-ova, EBRD obavlja dubinsku analizu FP-a i njegovog portfelja kako bi ocijenio: (i) postojeće okolišne i socijalne politike i postupke FP-a i njegovu sposobnost za njihovu provedbu; (ii) okolišne i socijalne rizike i utjecaje povezane s postojećim portfeljem i očekivanim budućim projektima FP-a; i (iii) mjere potrebne za jačanje FP-ovog postojećeg sustava upravljanja okolišnim i socijalnim aspektima.

Donošenje odluka

- 4.15. Dokumentacija koja se radi odobravanja projekta dostavlja Upravnom odboru EBRD-a ili, ako mu je ovaj prenio ovlast za davanje odobrenja, rukovodstvu Banke mora sadržavati opis okolišne i socijalne procjene, bitnih rizika i utjecaja te mjera ublažavanja, sažetak plana uključivanja dionika i informacije o tome kako klijenti rješavaju ili će rješavati projektne rizike i utjecaje. Pri donošenju odluke, a u okviru ocjene sveukupnih koristi i rizika projekta, upravni odbor ili rukovodstvo Banke, već

⁷ Transakcije na tržištima kapitala odnose se na transakcije s vrijednosnim papirima kojima se trguje na burzi, kao što su uvrštene obveznice i dionice, ili transakcije s vrijednosnim papirima kojima se ne trguje na burzi, ali svedjedačno podliježu ograničenjima trgovanja na temelju značajnih informacija koje nisu dostupne javnosti.

prema okolnostima, uzimaju u obzir zapažanja dionika i pitanja koja ih brinu.

- 4.16. Upravni odbor EBRD-a može dogovorno utvrditi da se, kao uvjet za financiranje sredstvima EBRD-a, određeni elementi okolišne i socijalne procjene provedu slijedom davanja odobrenja Upravnog odbora i nakon potpisivanja sporazuma o financiranju. Upravni odbor pritom razmatra sveukupne utjecaje, rizike i koristi predloženog pristupa. Ako je projekt odobren pod takvim uvjetima, dokument sa sažetkom projekta mora sadržavati opis tog pristupa.

Pravna dokumentacija

- 4.17. Sporazumi o financiranju koje EBRD sklapa s klijentima u vezi s određenim projektom sadržavaju posebne odredbe u kojima se ogledaju okolišni i socijalni zahtjevi EBRD-a, što uključuje pridržavanje svih mjerodavnih IZ-ova, kao i odredaba o okolišnom i socijalnom izvješćivanju, uključivanju dionika i praćenju. Pravna dokumentacija prema potrebi obuhvaća i odredbe o pravima i/ili pravnim sredstvima za kojima Banka može posegnuti u slučaju da zajmoprimateelj ili subjekt u koji je uložila ne provede okolišne ili socijalne odredbe u skladu sa zahtjevima iz sporazuma o financiranju.

Praćenje

- 4.18. Izravno financirane projekte i projekte FP-ova koje financira svojim sredstvima EBRD prati i ocjenjuje u odnosu na ciljeve ove Politike dokle god financijski sudjeluje u projektu. Opseg praćenja u razmjeru je s okolišnim i socijalnim rizicima povezanim s projektom. EBRD preispituje godišnja izvješća o okolišnim i socijalnim ostvarenjima projekta, provedbu ESAP-a i klijentovo pridržavanje okolišnih i socijalnih odredaba iz sporazuma o financiranju. Ako se klijent ne pridržava svojih socijalnih i okolišnih obveza prema sporazumima o financiranju, EBRD s njime može dogovorno utvrditi korektivne mjere koje klijent mora poduzeti kako bi ispunio te obveze. U slučaju da se klijent ne pridržava dogovorenih korektivnih mjera, Banka može poduzeti one korake i/ili iskoristiti ona prava i/ili pravna sredstva predviđena sporazumima o financiranju koja smatra primjerenima. Isto tako, podatke o praćenju koje pripremaju klijenti EBRD može povremeno provjeravati obilaskom projektnih lokacija koji obavljaju njegovi vlastiti i/ili neovisni stručnjaci za okolišna i socijalna pitanja. U slučajevima kad se s klijentom vodi pravni spor, mogućnost Banke da provodi praćenje može biti ograničena.

Promjene u poslovanju

- 4.19. Promjene u naravi i opsegu projekta mogu nastupiti i nakon dobivanja odobrenja EBRD-a i potpisivanja sporazuma o financiranju. Te promjene sa sobom mogu nositi značajne okolišne ili socijalne posljedice. Kad se očekuju takve značajne promjene, Banka obavlja okolišnu i socijalnu procjenu predmetnih promjena u skladu s ovom Politikom, a u izmijenjenu/dorađenu projektnu dokumentaciju uvrštavaju se svi dodatni zahtjevi u pogledu obavljanja procjena i uključivanja dionika, kao i mjere ublažavanja okolišnih i socijalnih utjecaja. Ako promjene u poslovanju dovode do okolišnog i/ili socijalnog scenarija bitno različitog od onog koji je odobrio Upravni odbor, o tim promjenama treba izvijestiti rukovodstvo Banke te ih, prema potrebi i u skladu s mjerodavnim politikama EBRD-a, podnijeti Upravnom odboru na uvid ili odobrenje.

5. Izvješćivanje i odgovornost EBRD-a prema javnosti

- 5.1. EBRD je obavezan poštovati načela transparentnosti, odgovornosti i uključivanja dionika. Objavljuje godišnje izvješće o održivosti koje sadržava informacije o okolišnim

i socijalnim aspektima njegovih ulagačkih djelatnosti i vlastitoga poslovanja, kao i o provedbi ove Politike. EBRD se upušta u svrsishodan dijalog sa svojim mjerodavnim dionicima, u skladu sa svojom Direktivom o pristupu informacijama (DAI). Sličnu dobru praksu Banka promiče i među svojim klijentima.

- 5.2. Sažeti pregled okolišnih i socijalnih rizika povezanih s projektom EBRD iznosi u sažetku projekta, u skladu s odredbama svoje Direktive o pristupu informacijama.
- 5.3. Radi osiguravanja odgovornosti, EBRD je uveo Neovisni mehanizam osiguranja odgovornosti u projektima koji pojedincima, organizacijama i skupinama koje smatraju da je neki projekt Banke izazvao negativne posljedice omogućuje podnošenje pritužbi i traženje pomoći u rješavanju problema neovisno o bankarskim poslovima. Pojedinci ili skupine mogu ga iskoristiti za podnošenje pritužbe i ako smatraju da se Banka ne pridržava ove Politike ili odredaba Direktive o pristupu informacijama koje se odnose na pojedini projekt.

6. Institucionalna i provedbena rješenja

- 6.1. Kako bi osigurao odgovarajući pristup gore navedenim strateškim usmjerenjima, EBRD vodi brigu o raspodjeli odgovornosti i odgovarajućih resursa radi djelotvorne provedbe ove Politike. Banka u svako doba raspolaze odgovarajućim kadrom zaduženim za nadgledanje postupaka okolišne i socijalne procjene i praćenja te pokretanje i razvoj okolišno i socijalno korisnih projekata.
- 6.2. EBRD osmišljava i provodi okolišne i socijalne postupke te odgovarajuće smjernice i alate radi lakše provedbe ove Politike, a vodi brigu i o odgovarajućem stručnom osposobljavanju svojih djelatnika u vezi sa zahtjevima iz ove Politike.
- 6.3. EBRD-u i dalje pomaže njegovo Savjetodavno vijeće za okolišna i socijalna pitanja, od kojeg traži mišljenja o pitanjima povezanim s općom politikom, kao i o sektorskim politikama i strategijama prije njihove konačne izrade. Njegova se mišljenja mogu tražiti i o posebnim pitanjima povezanim s projektima i djelatnostima EBRD-a.

7. Dodaci

Sadržaj IZ-ova od 1. do 10. sastavni je dio III. dijela ove Politike.

IV. dio: Odstupanje od obveza, iznimke od primjene i objava Politike

1. Odstupanje od obveza

Upravni odbor može odobriti odstupanje od neke obveze prema ovoj Politici, iako ono nije izričito dopušteno njezinim odredbama.

2. Iznimke od primjene

Ova Politika ne primjenjuje se na savjetodavne usluge, projekte proistekle iz inicijativa na razini zajednice, dijalog o politici i tehničku suradnju koju financira i/ili provodi EBRD, niti na EBRD-ove procese rukovođenja, upravljanja i odlučivanja.

3. Objava politike

Ova Politika objavljuje se na mrežnim stranicama Banke odmah nakon što je odobri Upravni odbor.

V. dio: Prijelazne odredbe

Projekti koji su početno odobrenje rukovodstva Banke⁸ dobili prije stupanja na snagu ove Politike podliježu politici koja je bila na snazi u trenutku davanja tog početnog odobrenja.

VI. dio: Stupanje na snagu

Ova Politika stupa na snagu 1. siječnja 2020.

VII. dio: Okvir za donošenje odluka

Odgovorna osoba

Za ovu Politiku odgovoran je potpredsjednik za rizike i usklađenost.

Nadležna osoba

Za ovu Politiku nadležan je direktor Odjela za okoliš i održivost.

VIII. dio: Preispitivanje i izvješćivanje

1. Preispitivanje

Ova politika podliježe preispitivanju koje će se, uz postupak javnog savjetovanja, obaviti 2024.

Upravni odbor može u svako doba odobriti izmjene ove Politike bez potrebe za javnim savjetovanjem, pod uvjetom da te izmjene po svojoj naravi nisu bitne ili proizlaze iz promjena u nekoj drugoj politici Banke, koje su podlijegale javnom savjetovanju.

2. Izvješćivanje

Ne primjenjuje se.

IX. dio: Povezani dokumenti

Politika pristupa informacijama (2019.) i Direktiva o pristupu informacijama (2019.)

Politika odgovornosti u projektima (2019.) i Neovisni mehanizam osiguranja odgovornosti u projektima: smjernice (2019.)

⁸ U trenutku donošenja ove Politike, to početno odobrenje za izravna ulaganja i ulaganja posredstvom FP-ova naziva se „pregled koncepta”.

Dodatak 1.: EBRD-ov popis projekata isključenih iz okolišnih i socijalnih razloga

EBRD neće svjesno financirati, bilo izravno ili neizravno posredstvom FP-ova, projekte u kojima se njegova sredstva koriste za djelatnosti koje se odnose na sljedeće:

- a. proizvodnja ili trgovina bilo kojim proizvodom odnosno obavljanje bilo koje djelatnosti koja se prema zakonima ili propisima zemlje domaćina (tj. domaćim zakonima ili propisima) ili međunarodnim konvencijama i sporazumima smatra nezakonitom ili podliježe postupnom ukidanju ili zabranama na međunarodnoj razini, kao što su:
  - (i) proizvodnja ili trgovina proizvodima koji sadržavaju PCB-ove⁹;
  - (ii) proizvodnja ili trgovina farmaceutskim proizvodima, pesticidima/herbicidima i drugim opasnim tvarima¹⁰;
  - (iii) proizvodnja ili trgovina tvarima koje oštećuju ozonski omotač¹¹;
  - (iv) proizvodnja, uporaba ili trgovina postojećim organskim onečišćujućim tvarima¹²;
  - (v) trgovina divljim biljnim i životinjskim vrstama ili proizvodnja ili trgovina proizvodima od divljih biljnih i životinjskih vrsta uređena CITES-om¹³;
  - (vi) prekogranični promet otpada zabranjen odredbama međunarodnog prava¹⁴;
- b. prisilno iseljavanje¹⁵
- c. vađenje termalnog ugljena ili proizvodnja električne energije iz ugljena;
- d. primarna istraživanja u naftnoj industriji;
- e. projekti primarnog razvoja u naftnoj industriji, osim u rijetkim i iznimnim okolnostima kad su sredstva projekta usmjerena isključivo na smanjivanje emisija stakleničkih plinova ili izgaranja s postojećih naftnih polja;
- f. djelatnosti koje uključuju tov pataka i gusaka;
- g. držanje životinja čija je glavna svrha proizvodnja krzna ili bilo koja djelatnost koja uključuje proizvodnju krzna;

- h. proizvodnja, stavljanje na tržište i uporaba azbestnih vlakana te proizvoda i smjesa koje sadržavaju namjerno dodana azbestna vlakna¹⁶;
- i. izvoz žive i živinih spojeva te proizvodnja, izvoz i uvoz širokog spektra proizvoda kojima je dodana živa¹⁷;
- j. djelatnosti zabranjene zakonskim propisima zemlje domaćina ili međunarodnim konvencijama povezanima sa zaštitom resursa biološke raznolikosti ili kulturnih dobara;
- k. ribolov na moru uz uporabu mreža poteagača duljih od 2,5 km;
- l. prijevoz nafte i drugih opasnih tvari u plovilima koja ne udovoljavaju zahtjevima Međunarodne pomorske organizacije (IMO-a)¹⁸;
- m. trgovina robom bez potrebnih izvoznih ili uvoznih dozvola ili drugih dokaza o odobrenju provoza dobivenom od mjerodavnih zemalja izvoza, uvoza i, prema potrebi, provoza.

⁹ PCB-ovi: Poliklorirani bifenili skupina su izazivaju otrovnih kemikalija. PCB-ovi se najčešće nalaze u uljnim strujnim transformatorima, kondenzatorima i sklopnim blokovima koje potječu iz razdoblja od 1950. do 1985.

¹⁰ Mjerodavni akti: Uredba (EU) br. 649/2012 Europskog parlamenta i vijeća od 4. srpnja 2012. o izvozu i uvozu opasnih kemikalija i njezine kasnije izmjene i dopune; UN-ov Jedinstveni popis proizvoda čiju su potrošnju i/ili prodaju vlade zabranile, ukinule, ozbiljno ograničile i/ili je nisu odobrile; Konvencija o postupku prethodnog pristanka za određene opasne kemikalije i pesticide u međunarodnoj trgovini (Roterdamska konvencija); Klasifikacija pesticida prema stupnju opasnosti po preporuci Međunarodne zdravstvene organizacije.

¹¹ Tvari koje oštećuju ozonski omotač: Kemijski spojevi koji reagiraju sa stratosferskim ozonom i oštećuju ga, što dovodi do nastanka opće poznatih „ozonskih rupa“. Montrealski protokol o tvarima koje oštećuju ozonski omotač sadržava popis tih tvari te ciljane rokove njihovog smanjenja i postupnog ukidanja. Popis kemijskih spojeva uređenih Montrealskim protokolom, koji obuhvaća aerosole, rashladna sredstva, pjenila, otapala i protupožarna sredstva, se – zajedno s podacima o zemljama i ciljnim rokovima postupnog ukidanja – može dobiti od Programa Ujedinjenih naroda za okoliš.

¹² Mjerodavni akti: Stockholmska konvencija o postojećim organskim onečišćujućim tvarima te njezine izmjene i dopune iz 2009.

¹³ CITES: Konvencija o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama životinja i biljaka. Popis ugroženih vrsta iz CITES-a može se dobiti od tajništva CITES-a.

¹⁴ Mjerodavni akti: Bazelska konvencija o nadzoru prekograničnog prometa opasnog otpada i njegovu odlaganju; Uredba (EZ) br. 1013/2006 od 14. lipnja 2006. o pošiljkama otpada; i Odluka C(2001)107/završna verzija Vijeća OECD-a o reviziji Odluke C(92)39/završna verzija o nadzoru prekograničnog prometa otpada namijenjenog postupcima uporabe.

¹⁵ „Prisilno iseljavanje“ odnosi se na radnje i/ili propuste koji dovode do prinudnog ili trajnog ili privremenog nedobrovoljnog raseljavanja pojedinaca, skupina i zajednica iz njihovih domova i/ili s njihova zemljišta ili zajedničkih dobara kojima se koriste i o kojima ovise, čime im se oduzima ili ograničava mogućnost boravka ili rada na području određenog mjesta stanovanja, prebivališta ili lokacije, a da im se pritom ne pružaju odgovarajući oblici pravne ili ine zaštite niti im se omogućuje pristup takvoj zaštiti.

¹⁶ Uredba Komisije (EU) 2016/1005 od 22. lipnja 2016. o izmjeni Priloga XVII. Uredbi (EZ) br. 1907/2006 Europskog parlamenta i Vijeća o registraciji, evaluaciji, autorizaciji i ograničavanju kemikalija (REACH) u pogledu azbestnih vlakana (krizotila).

¹⁷ Uredba (EU) 2017/852 Europskog parlamenta i Vijeća od 17. svibnja 2017. o živi.

¹⁸ Tankeri za koje nisu izdane isprave propisane Međunarodnom konvencijom o zaštiti ljudskih života na moru (SOLAS) (uključujući, među ostalim, ispravu o ispunjavanju uvjeta iz Međunarodnog pravilnika o upravljanju sigurnošću), tankeri koje je na crnu listu stavila Europska unija ili su zabranjeni Pariškim memorandumom o suglasnosti o nadzoru države luke (Pariškim MOS-om) i tankeri čije je postupno isključenje iz plovidbe predviđeno pravilom 13.G Konvencije MARPOL. Tankeri s jednostrukom oplatom stariji od 25 godina ne smiju se koristiti.

Dodatak 2: Projekti iz kategorije A

Ovaj se popis odnosi na projekte razvoja na prethodno neuređenom području (tzv. „greenfield“ projekte) ili opsežnije projekte dogradnje, preobrazbe ili prenamjene iz skupina navedenih u nastavku. Vrste projekata navedene u nastavku primjeri su projekata koji bi mogli dovesti do možebitno značajnih dodatnih i novih okolišnih i/ili socijalnih utjecaja, pa stoga iziskuju procjenu utjecaja na okoliš i društvo. Kategorizacija pojedinog projekta ovisi o naravi i značajnosti svih stvarnih ili možebitnih dodatnih i novih okolišnih ili socijalnih utjecaja, što je uvjetovano posebnostima u pogledu s naravi, lokacije, osjetljivosti i veličine projekta.

1. Rafinerije sirove nafte (izuzev poduzeća koja od sirove nafte proizvode isključivo maziva) i postrojenja za uplinjavanje i ukapljivanje 500 ili više tona ugljena ili bitumenskog škrljevca dnevno.
2. Termoelektrane i druga postrojenja za izgaranje, toplinske snage 300 megavata¹⁹ ili više, te nuklearne elektrane i ostali nuklearni reaktori, uključujući demontažu takvih elektrana i reaktora i njihovo stavljanje izvan pogona (izuzev istraživačkih postrojenja za proizvodnju i preradu fisilnog i plodnog materijala, čija maksimalna snaga ne prelazi 1 kilovat trajnog toplinskog opterećenja).
3. (a) Postrojenja za ponovnu preradu ozračenog nuklearnog goriva; i (b) postrojenja namijenjena: (i) za proizvodnju ili obogaćivanje nuklearnog goriva; (ii) za preradu ozračenog nuklearnog goriva ili visokoradioaktivnog otpada; (iii) za konačno odlaganje ozračenog nuklearnog goriva; (iv) isključivo za konačno odlaganje radioaktivnog otpada; i (v) isključivo za skladištenje (planirano na dulje od 10 godina) ozračenih nuklearnih goriva ili radioaktivnog otpada na drugoj lokaciji u odnosu na lokaciju proizvodnje.
4. Složena postrojenja za početnu proizvodnju lijevanog željeza i čelika; postrojenja za proizvodnju neprerađenih obojenih metala iz ruda, koncentrata ili sekundarnih sirovina primjenom metalurških, kemijskih ili elektrolitičkih procesa.
5. Složena kemijska postrojenja, tj. postrojenja za industrijsku proizvodnju tvari primjenom procesa kemijske pretvorbe, pri čemu je više funkcionalno povezanih jedinica postavljeno u nizu, a služe za proizvodnju: osnovnih organskih kemikalija, osnovnih anorganskih kemikalija, umjetnih gnojiva na bazi fosfora, dušika ili kalija (jednostavnih ili složenih umjetnih gnojiva), osnovnih sredstava za zaštitu bilja i biocida; osnovnih farmaceutskih proizvoda uz primjenu kemijskog ili biološkog procesa; ili eksploziva.
6. Izgradnja pruga za međumjesni željeznički promet; zračnih luka s uzletno-sletnom stazom osnovne dužine od 2 100 metara ili više; autocesta, brzih cesta i novih cesta s četiri ili više prometnih traka ili retrasiranje i/ili proširenje postojećih cesta radi dobivanja četiri ili više prometnih traka, pod uvjetom da su takve nove ceste ili retrasirane i/ili proširene dionice cesta neprekinute dužine od 10 km ili više.
7. Cjevovodi promjera većeg od 800 mm i dužine veće od 40 km, terminali i prateća postrojenja za prijenos velikih količina plina, nafte i kemikalija ili za prijenos tokova ugljikovog dioksida (CO₂) radi geološkog skladištenja, uključujući povezane kompresorske stanice.
8. Skladišni kapaciteti za geološko skladištenje ugljikovog dioksida.
9. Postrojenja za hvatanje tokova CO₂ radi geološkog skladištenja, ako je ukupna količina uhvaćenog CO₂ 1,5 megatona godišnje ili više.
10. Velike morske luke kao i unutrašnji plovni putovi i luke za promet unutrašnjim plovnim putovima; trgovačke luke, gatovi za utovar i istovar povezani s kopnom i vanjske luke (izuzev trajektnih pristaništa).
11. Postrojenja za preradu i zbrinjavanje otpada radi termičke ili kemijske obrade ili odlaganja opasnog ili otrovnog otpada.
12. Velika postrojenja za zbrinjavanje otpada radi termičke ili kemijske obrade neopasnog otpada, s kapacitetom većim od 100 tona dnevno.
13. Velike²⁰ brane i druga postrojenja za zadržavanje ili trajno skladištenje vode, pri čemu je nova ili dodatna količina zadržane ili uskladištene vode veća od 10 milijuna kubnih metara.
14. Djelatnosti vađenja podzemne vode ili sustavi umjetnog utiskivanja podzemne vode u slučajevima kad godišnji volumen izvađene ili ponovno napunjene podzemne vode iznosi 10 milijuna kubnih metara ili više.
15. Radovi za prebacivanje vodnih resursa iz jednog riječnog sliva u drugi s ciljem da se tim prebacivanjem spriječi eventualna nestašica vode, ako količina prebačene vode iznosi više od 100 milijuna kubnih metara godišnje, ili radovi za prebacivanje vodnih resursa iz jednog riječnog sliva u drugi, ako višegodišnji prosječni protok sliva iz kojeg se voda vadi iznosi više od 2 000 milijuna kubnih metara godišnje, a količina prebačene vode čini više od 5 % tog protoka. (U oba slučaja isključeno je prebacivanje pitke vode vodovodom.)
16. Industrijska postrojenja za: (a) proizvodnju celuloze iz drveta ili sličnih vlaknastih materijala; (b) proizvodnju papira i kartona u količini većoj od 200 zrakom sušenih metričkih tona dnevno.
17. Kamenolomi i površinski kopovi na lokaciji površine veće od 25 hektara ili vađenje treseta na lokaciji površine veće od 150 hektara.
18. Vađenje nafte i prirodnog plina u komercijalne svrhe, pri čemu je količina izvađene nafte veća od 500 tona dnevno, a količina izvađenog plina veća od 500 000 kubnih metara dnevno.
19. Postrojenja za skladištenje nafte, petrokemijskih ili kemijskih proizvoda kapaciteta 200 000 tona ili više.
20. Sječa velikih razmjera ili krčenje velikih šumskih područja.
21. Uređaji za pročišćavanje komunalnih otpadnih voda kapaciteta većeg od 150 000 ekvivalent stanovnika.
22. Velika postrojenja za preradu i zbrinjavanje krutog komunalnog otpada.
23. Gradnja velikih turističkih i maloprodajnih sadržaja.
24. Gradnja visokonaponskih nadzemnih električnih vodova.
25. Velika postrojenja za proizvodnju električne energije iz vjetra (vjetroelektrane).

¹⁹ Što odgovara ukupnoj izlaznoj snazi od 140 MW za elektrane s parnim turbinama i plinskim turbinama jednostavnog ciklusa.

²⁰ Međunarodna komisija za velike brane (ICOLD) veliku branu definira kao branu visine 15 metara ili više, računajući od temelja. Velikim branama smatraju se i brane koje su visoke od 5 do 15 metara i imaju spremnik zapremnine veće od 3 milijuna kubnih metara.

26. Veliki radovi na meliorizaciji zemljišta i jaružanju morskog dna.
27. Primarna poljoprivredna proizvodnja ili pošumljavanje velikih razmjera, koje uključuje intenziviranje proizvodnje, promjenu načina korištenja zemljišta ili preobrazbu prioritetnih obilježja biološke raznolikosti i/ili ključnih staništa.
28. Postrojenja za štavljenje krzna i kože, ako je kapacitet veći od 12 tona gotovih proizvoda dnevno.
29. Postrojenja za intenzivni uzgoj peradi ili svinja s više od: (a) 85 000 mjesta za tovne piliće, 60 000 mjesta za kokoši; (b) 3 000 mjesta za tovne svinje (iznad 30 kg); ili (c) 900 mjesta za krmače.
30. Projekti²¹ čije je izvođenje predviđeno na osjetljivim lokalitetima od međunarodnog, nacionalnog ili regionalnog značaja ili bi na te lokalitete mogli imati zamjetan utjecaj, uključujući kumulativni utjecaj u sprezi s drugim bitnim prijašnjim, sadašnjim ili realno predvidljivim budućim zahvatima, čak i ako se ta vrsta projekta ne nalazi na ovom popisu. Ti osjetljivi lokaliteti, među ostalim, obuhvaćaju zaštićena prirodna područja koja su kao takva utvrđena zakonom i/ili međunarodno priznata ili su ih za dobivanje tog statusa predložile domaće vlasti, ključna staništa ili druge ekosustave koji podržavaju prioritetna obilježja biološke raznolikosti, područja od arheološkog ili kulturnog značaja te područja od važnosti za starosjedilačke narode ili druge ranjive skupine.
31. Projekti koji bi mogli imati značajne socijalne utjecaje na štetu ljudi ili jedne ili više skupina ljudi koje su pogođene ili bi mogle biti izravno ili neizravno pogođene projektom.
32. Projekti koji bi mogli uključivati znatno nedobrovoljno preseljenje ili ekonomsko raseljavanje.

---

²¹ Uključujući, među ostalim, projekte s okolišnim ili socijalnim ciljevima (kao što su hidroenergetski i drugi projekti u području obnovljivih izvora energije).

EBRD-ov izvedbeni zahtjev 1.: Procjena i upravljanje okolišnim i socijalnim rizicima i utjecajima

Uvod

1. Ovim izvedbenim zahtjevom (IZ-om) potvrđuje se važnost cjelovite procjene radi utvrđivanja okolišnih i socijalnih rizika i utjecaja povezanih s projektima te načina na koji klijent upravlja okolišnim i socijalnim ostvarenjima za čitavog trajanja projekta. Uspješan i učinkovit sustav upravljanja okolišnim i socijalnim aspektima (eng. *environmental and social management system – ESMS*) doprinosi dobrim i održivim okolišnim ostvarenjima te može dovesti do poboljšanja financijskih, okolišnih i socijalnih rezultata. Riječ je o dinamičnom i trajnom procesu koji pokreće i podupire rukovodstvo, a podrazumijeva svrsishodnu komunikaciju između klijenta, njegovih radnika, lokalnih zajednica pogođenih projektom i, prema potrebi, drugih dionika.
2. U ovom IZ-u opisuju se odgovornosti klijenta u procesu procjene možebitnih okolišnih i socijalnih rizika i utjecaja povezanih s projektom te u razvoju i provedbi postupaka za upravljanje tim rizicima i utjecajima i njihovo praćenje.

Ciljevi

3. Ciljevi ovog IZ-a su:
  - utvrditi i procijeniti okolišne i socijalne rizike i utjecaje projekta;
  - usvojiti pristup utemeljen na hijerarhiji mjera ublažavanja radi rješavanja okolišnih i socijalnih rizika i utjecaja projektnih djelatnosti na radnike, pogođene zajednice i okoliš;
  - osmisliti ESMS primjeren okolišnim i socijalnim rizicima i utjecajima projekta na način koji je u skladu mjerodavnim IZ-ovima; i
  - promicati stalno poboljšanje okolišnih i socijalnih ostvarenja klijenta djelotvornom primjenom upravljačkih sustava.

Područje primjene

4. Ovaj IZ primjenjuje se na sve projekte financirane sredstvima EBRD-a kako je utvrđeno Okolišnom i socijalnom politikom. U okviru svojeg postupka okolišne i socijalne procjene klijent utvrđuje mjerodavne zahtjeve iz ovog IZ-a te način na koji treba pristupiti njihovom ispunjavanju i upravljanju pri osmišljanju projekta, gradnji, radu, stavljanju izvan pogona ili zatvaranju te vraćanju lokacije u prvobitno stanje.

5. Projekte koji obuhvaćaju nove objekte ili poslovne djelatnosti treba osmisliti na način da ispunjavaju IZ-ove od samoga početka. Ako projekt obuhvaća osuvremenjavanje ili unaprjeđivanje postojećih objekata ili poslovnih djelatnosti koje ne ispunjavaju IZ-ove u trenutku odobrenja Upravnog odbora ili rukovodstva Banke ako mu je Upravni odbor prenio ovlast za davanje odobrenja, odnosno ako projekt ne ispunjava IZ-ove od samoga početka, od klijenta se zahtijeva donošenje okolišnog i socijalnog akcijskog plana (ESAP-a) koji će sadržavati niz tehnički i financijski izvedivih te troškovno učinkovitih mjera za usklađivanje tih objekata ili djelatnosti s IZ-ovima u roku prihvatljivom za EBRD. U okviru ESAP-a, EBRD i klijent dogovorno utvrđuju konkretne korektivne i preventivne mjere, mjere ublažavanja i provedbene rokove, a klijent se obvezuje na njihovu provedbu radi upravljanja okolišnim i socijalnim rizicima i utjecajima projekta u skladu s IZ-ovima. ESAP čini sastavni dio sporazuma o financiranju i, prema potrebi, sadržava obveze klijenta u pogledu potpore provedbi ESAP-a.
6. Postupkom okolišne i socijalne procjene obuhvaćeni su okolišni i/ili socijalni rizici i utjecaji povezanih objekata. Klijent vodi brigu o tome da se okolišnim i/ili socijalnim rizicima i utjecajima koji proizlaze iz povezanih objekata upravlja i da ih se ublažava u skladu s mjerodavnim pravom, DMP-om i ciljevima IZ-ova.
7. Ako se možebitno značajni okolišni i/ili socijalni rizici i utjecaji utvrde u vezi s drugim objektima ili djelatnostima u blizini lokacije projekta, postojećim objektima i objektima ili djelatnostima koje su izvan nadzora klijenta i na koje se IZ-ovi ne primjenjuju, klijent čini sve što mu je u moći kako bi kako bi procijenio i ublažio rizike za projekt.
8. Suradnja s dionicima projekta sastavni je dio tog procesa. Zahtjevi u pogledu uključivanja dionika opisani su u IZ-u 10.

Zahtjevi

Okolišna i socijalna procjena

9. Pri obavljanju okolišne i socijalne procjene, klijent razmatra okolišne i socijalne rizike i utjecaje povezane s projektom. Ako projekt uključuje postojeće objekte ili poslovne djelatnosti i/ili povezane objekte, klijent pri obavljanju okolišne i socijalne procjene razmatra okolišne i socijalne rizike i utjecaje povezane s tim objektima i djelatnostima. Postupak okolišne i socijalne procjene temelji se na aktualnim i/ili novijim podacima te podacima o polaznim okolišnim i socijalnim uvjetima, uključujući podatke razvrstane po spolu, koji se odlikuju odgovarajućim stupnjem detaljnosti. U postupku procjene utvrđuju se i: (i) mjerodavni okolišni i socijalni propisi i regulatorni zahtjevi zemlje u kojima se projekt provodi, uključujući propise na temelju kojih zemlja domaćin ispunjava svoje obveze prema međunarodnom pravu; i (ii) mjerodavni zahtjevi iz IZ-ova. U središtu tog pristupa nalazi se primjena hijerarhije mjera ublažavanja i DMP-a.

10. U postupku okolišne i socijalne procjene utvrđuju se i u odgovarajućoj mjeri opisuju i kumulativni rizici i utjecaji projekta u sprezi s rizicima i utjecajima drugih bitnih prijašnjih, sadašnjih ili realno predvidljivih budućih zahvata, kao i neplaniranih, ali predvidljivih djelatnosti omogućenih projektom, koje bi se kasnije mogle pojaviti na nekom drugom mjestu.
11. Za projekte koji bi mogli imati negativne okolišne i socijalne rizike i utjecaje, klijent u sklopu postupka procjene utvrđuje dionike projekta i osmišljava plan svrsishodne suradnje s dionicima kako bi njihova stajališta i pitanja koja ih brinu uzeo u obzir pri planiranju i provedbi projekta te upravljanju projektom u skladu s IZ-om 10. Tim postupkom utvrđivanja dionika utvrđuju se sve osobe na koje bi projekt mogao nerazmjerno utjecati. Kako ranjive osobe ne bi bile izložene nerazmjernom utjecaju, osmišljavaju se i provode mjere ublažavanja.
12. Postupak procjene mora biti primjeren i razmjern možebitnim rizicima i utjecajima projekta te na cjelovit način obuhvatiti sve bitne izravne i neizravne okolišne i socijalne rizike i utjecaje projekte, kao i sve bitne faze trajanja projekta. Tijekom postupka procjene razmatraju se rodna pitanja i rizici koji se u projektu javljaju uslijed klimatskih promjena. Prema potrebi, klijent svoju okolišnu i socijalnu procjenu može nadopuniti daljnjim istraživanjima usmjerenima na posebne rizike i utjecaje, poput onih u području ljudskih prava. Procjenom se utvrđuju i ocjenjuju i moguće prilike za poboljšanja.
13. Za projekte koji su složeni, sporni ili takvi da uključuju možebitno značajne višedimenzionalne okolišne ili socijalne rizike ili utjecaje, od klijenta se može zahtijevati da angažira jednog ili više međunarodno priznatih neovisnih stručnjaka. Ovisno o projektu, takvi stručnjaci mogu biti članovi nekog savjetodavnog tijela ili ih klijent može angažirati po nekoj drugoj osnovi, a za potrebe projekta pružaju usluge neovisnog savjetovanja i nadzora.
14. Projekt se svrstava u kategoriju A ako bi mogao imati možebitno značajne nove i dodatne okolišne i/ili socijalne utjecaje, uključujući izravne i kumulativne okolišne i socijalne utjecaje, koje u trenutku svrstavanja u kategorije nije moguće odmah utvrditi ili procijeniti. Projekti svrstani u kategoriju A iziskuju formaliziran i participativan postupak procjene utjecaja na okoliš i društvo (eng. *environmental and social impact assessment - ESIA*). ESIA obuhvaća analizu realnih alternativnih rješenja s obzirom na lokaciju projekta, tehnologije koje se u njemu koriste, njegovu veličinu i opseg, način na koji je osmišljen, mogućnosti ublažavanja te scenarij „bez projekta“. Popis projekata iz kategorije A sadržan je u Dodatku 2. ovoj Politici.
15. Projekt se svrstava u kategoriju B ako su njegovi možebitno negativni okolišni i/ili socijalni utjecaji u pravilu usko povezani s njegovom lokacijom i/ili ih se može lako utvrditi i riješiti primjenom djelotvornih mjera ublažavanja. Obuhvat okolišne i socijalne procjene određuje EBRD ovisno o pojedinom slučaju.
16. Projekt se svrstava u kategoriju C ako je izgledno da će imati neznatne ili da neće imati nikakve možebitno negativne okolišne i/ili socijalne utjecaje.

17. U slučajevima kad klijent koji posluje na više lokacija traži opće korporativno ili vlasničko financiranje, procjena opisana u točkama od 9. do 15. ovog IZ-a možda neće biti prikladna. U takvim slučajevima, klijentov postojeći sustav upravljanja okolišnim i socijalnim aspektima te njegova prijašnja i sadašnja ostvarenja Banka procjenjuje prema mjerodavnim IZ-ovima, a radi upravljanja okolišnim i socijalnim rizicima i utjecajima izrađuje se ESAP koji se provodi na korporativnoj razini. Mogu se razmotriti i mjere usko povezane s lokacijom projekta.

Sustavi upravljanja okolišnim i socijalnim aspektima

18. Od klijenta se zahtijeva uspostava i održavanje sustava upravljanja okolišnim i socijalnim aspektima (ESMS-a) primjerenog naravi i opsegu projekta te u razmjeru s razinom njegovih okolišnih i socijalnih rizika i utjecaja u skladu s DMP-om. Cilj takvog sustava upravljanja jest objediniti provedbu okolišnih i socijalnih zahtjeva u pojednostavljen i usklađen proces te je ugraditi u glavne poslovne djelatnosti klijenta.

Okolišna i socijalna politika

19. Klijent prema potrebi donosi sveobuhvatnu politiku kojom pobliže određuje okolišne i socijalne ciljeve i načela kojima se projektu omogućava postizanje dobrih okolišnih i socijalnih utjecaja. Tom politikom postavlja se okvir za proces okolišne i socijalne procjene i upravljanja okolišnim i socijalnim aspektima u skladu s načelima IZ-ova.

Plan upravljanja okolišnim i socijalnim aspektima

20. Vodeći računa o zaključcima donesenima u postupku okolišne i socijalne procjene te o rezultatima suradnje s dionicima, klijent osmišljava i provodi program mjera za rješavanje utvrđenih okolišnih i socijalnih rizika i utjecaja projekta te ostalih mjera za poboljšanje ostvarenja radi ispunjavanja IZ-ova. Ovisno o projektu, taj program može se sastojati od kombinacije dokumentiranih poslovnih politika, upravljačkih sustava, postupaka, planova, praksi i kapitalnih ulaganja, što je sve zajedno poznato kao plan upravljanja okolišnim i socijalnim aspektima (eng. *environmental and social management plan - ESMP*).
21. ESMP odražava hijerarhiju mjera ublažavanja, pri čemu, gdje god je to tehnički i financijski izvedivo, daje prednost izbjegavanju i sprječavanju rizika i utjecaja u odnosu na njihovo smanjivanje, ublažavanje ili kompenziranje te osigurava da sve bitne faze projekta budu strukturirane u skladu s mjerodavnim propisima i regulatornim zahtjevima te IZ-ovima.
22. Ako se u postupku ocjene utvrdi da su pogođene osobe ili skupine u nepovoljnom položaju ili su ranjive, ESMP mora obuhvaćati mjere posebno prilagođene njihovim potrebama kako ih se ne bi izložilo nerazmjernim rizicima i utjecajima te kako bi im se omogućilo da iskoriste prilike za ostvarivanje koristi od projekta.
23. Stupanj podrobnosti i složenosti ESMP-a mora biti u razmjeru s rizicima i utjecajima projekta, kao i sa svim mogućnostima za njegovo poboljšanje. ESMP-om se određuju ishodi čije se ostvarenje, po mogućnosti, može mjeriti u odnosu na ciljeve i pokazatelje uspješnosti koje je moguće pratiti tijekom određenih vremenskih razdoblja. S obzirom na dinamičnost procesa razvoja i provedbe projekta, ESMP mora biti osmišljen na način da može odgovoriti na promjene u okolnostima projekta, nepredviđene događaje, regulatorne promjene te rezultate praćenja i preispitivanja, a prema potrebi ga se ažurira.

Organizacijski kapaciteti i obveze

24. Klijent uspostavlja, održava i, prema potrebi, ojačava organizacijsku strukturu kojom se jasno određuju uloge, odgovornosti i ovlasti za provedbu ESMS-a radi osiguravanja stalnog pridržavanja mjerodavnih domaćih propisa i regulatornih zahtjeva te IZ-ova. Klijent imenuje određene djelatnike, uključujući jednog ili više predstavnika rukovodstva, s jasno razgraničenim odgovornostima i ovlastima za održavanje i provedbu ESMS-a. Potrebno je jasno odrediti ključne okolišne i socijalne odgovornosti te s njima upoznati mjerodavne djelatnike. Klijent kontinuirano osigurava odgovarajuću podršku te ljudske i financijske resurse radi postizanja djelotvornih i trajnih okolišnih i socijalnih ostvarenja.
25. Klijent vodi brigu o tome da zaposlenici koji su izravno odgovorni za poslove bitne za okolišna i socijalna ostvarenja projekta budu primjereno kvalificirani i stručno osposobljeni.

Rizik treće strane

26. ESMS, uključujući sve posebne zahtjeve i mjere koje su njime utvrđene, primjenjuje se na projekt bez obzira na to provodi li ga sam klijent ili ga u njegovo ime provode treće strane.
27. Uspostavom i provedbom odgovarajućeg sustava za upravljanje izvođačima, klijent je dužan osigurati da se izvođači koji rade na projektnim lokacijama pridržavaju zahtjeva iz ESMS-a. Djelotvorno upravljanje izvođačima uključuje:
- procjenu okolišnih i socijalnih rizika povezanih s ugovorenim radovima i uslugama te, prema potrebi, ugradnju odgovarajućih uvjeta iz ESMP-a u dokumentaciju o nabavi, čime se izvođači ugovorno obvezuju na primjenu tih standarda i provedbu mjera ublažavanja i/ili korektivnih mjera u slučaju neusklađenosti;
  - vođenje brige o tome da izvođači raspolažu znanjima i vještinama potrebnima za obavljanje njihovih projektnih zadataka u skladu s ugovorenim okolišnim i socijalnim uvjetima;
  - praćenje izvođača u pogledu pridržavanja ugovorenih okolišnih i socijalnih uvjeta; i
  - u slučaju sklapanja ugovora s podizvođačima, obvezivanje izvođača na ugovaranje istovjetnih okolišnih i socijalnih uvjeta s njihovim podizvođačima.

28. Klijent je dužan učiniti sve što mu je u moći kako bi utvrdio rizike povezane sa svojim primarnim dobavljačima²². Prema potrebi, u ESMP treba uključiti sve mjere i/ili mjere ublažavanja utvrđene prilikom dubinske analize. Ako klijent u razumnoj mjeri može nadzirati svoje primarne dobavljače, u postupku okolišne i socijalne procjene razmatra se i mogu li se primarni dobavljači povezati s okolišnim i socijalnim rizicima i utjecajima. Ako je tome tako, klijent uspostavlja i provodi sustav upravljanja opskrbnim lancima primjeren složenosti tih lanaca i s njima povezanim okolišnim i socijalnim rizicima te prikladan s obzirom na narav i veličinu projekta. Taj sustav upravljanja obuhvaća postupke za poduzimanje mjera radi rješavanja okolišnih i socijalnih rizika i utjecaja utvrđenih prilikom procjene opskrbnog lanca ili tijekom redovnog praćenja, uz vođenje računa o tome: (a) je li klijent prouzročio rizike i utjecaje ili im je pridonio; (b) ima li klijent utjecaja na dobavljača; (c) koliko je taj odnos ključan za klijenta; (d) koliko su ozbiljni ti rizici i utjecaji; i (e) bi li prestanak odnosa s dobavljačem imao negativnih posljedica. Zahtjevi u pogledu radnopravnih normi u opskrbnom lancu sadržani su u IZ-u 2., a zahtjevi u vezi s opskrbnim lancima za živa prirodna dobra određeni su u IZ-u 6.

Praćenje projekta i izvješćivanje o projektu

29. Klijent prati okolišna i socijalna ostvarenja projekta. Svrha tog praćenja je: (i) ustanoviti provodi li se projekt u skladu s IZ-ovima i (ii) izvući pouke, rasporediti resurse i utvrditi mogućnosti za stalno poboljšanje.
30. Zahtjevi u pogledu praćenja moraju biti razmjerni naravi projekta te njegovim okolišnim i socijalnim rizicima i utjecajima. Praćenje je usmjereno na:
- sve značajne okolišne i socijalne rizike i utjecaje utvrđene u postupku okolišne i socijalne procjene;
  - mjerodavne dijelove IZ-ova utvrđene u postupku procjene projekta i tijekom njegova kasnijeg praćenja;
  - mjere navedene u ESMP-u ili ESAP-u;
  - pritužbe zaprimljene od radnika i vanjskih dionika te način na koji su riješene;
  - sve regulatorne zahtjeve u pogledu praćenja i izvješćivanja; i
  - svako praćenje i izvješćivanje koje su zatražile druge strane (primjerice, kupci, financijeri ili certifikacijska tijela).

---

²² Primarni dobavljači oni su dobavljači koji na kontinuiranoj osnovi obavljaju izravnu isporuku robe i materijala neophodnih za ključne operativne funkcije projekta. Ključne operativne funkcije projekta oni su proizvodni i/ili uslužni procesi koji su neophodni za određenu projektnu aktivnost i bez kojih se projekt ne može nastaviti.

31. Klijent mora raspolagati odgovarajućim sustavima, resursima i osobljem za provedbu praćenja. Klijent razmatra rezultate praćenja te, prema potrebi, poduzima korektivne mjere. K tome, radi nadopune i provjere vlastitih podataka do kojih je došao praćenjem, klijent može posegnuti za uslugama trećih strana kao što su neovisni stručnjaci, lokalne zajednice ili organizacije civilnog društva. Ako su za upravljanje određenim okolišnim rizicima i utjecajima te za mjere njihova ublažavanja odgovorna mjerodavna tijela vlasti ili ine treće strane, klijent s njima surađuje na utvrđivanju i praćenju tih mjera ublažavanja.
32. Klijent je EBRD-u dužan dostavljati redovna izvješća o okolišnim i socijalnim ostvarenjima projekta, pa tako i o njegovoj usklađenosti s IZ-ovima te provedbi ESMS-a, ESMP-a, ESAP-a i plana uključivanja dionika, već prema potrebi. Na temelju rezultata praćenja, klijent utvrđuje sve potrebne korektivne i preventivne mjere te ih, prema dogovoru s EBRD-om, uvrštava u izmijenjeni i dopunjeni ESMP ili ESAP. Klijent provodi dogovorene korektivne i preventivne mjere te prati njihovu provedbu kako bi se poboljšala njihova uspješnost.
33. Klijent mora odmah obavijestiti EBRD o svakoj okolišnoj ili socijalnoj nezgodi i nesreći povezanoj s klijentom ili projektom koja ima ili bi mogla imati značajan negativni utjecaj.
34. Klijent mora odmah obavijestiti EBRD o svakoj promjeni u opsegu projekta, načinu na koji je osmišljen ili njegovoj provedbi koja bi mogla dovesti do značajnih promjena u njegovim okolišnim i/ili socijalnim rizicima i utjecajima. Klijent obavlja sve dodatne procjene i aktivnosti uključivanja dionika u skladu s IZ-ovima te shodno tome unosi izmjene i dopune u svoj ESMP ili ESAP prema dogovoru s EBRD-om.
35. U slučaju projekata koji bi mogli imati značajne negativne okolišne i socijalne rizike i utjecaje, od klijenta se može zahtijevati da angažira mjerodavne vanjske stručnjake radi obavljanja povremenih neovisnih revizija projekta ili praćenja određenih okolišnih ili socijalnih rizika i utjecaja. Opseg tih aktivnosti i daljnjeg postupanja određuje se ovisno o pojedinom slučaju.

EBRD-ov izvedbeni zahtjev 2.: Radna snaga i uvjeti rada

Uvod

1. Ovim izvedbenim zahtjevom (IZ-om) potvrđuje se da radna snaga za klijente i njihove poslovne djelatnosti predstavlja dragocjen kapital te da su dobro upravljanje ljudskim resursima i zdrav odnos između radnika i poslodavca, utemeljen na poštovanju radničkih prava, uključujući slobodu udruživanja i pravo na kolektivno pregovaranje, ključne pretpostavke održivosti poslovanja.

Ciljevi

2. Ciljevi ovog IZ-a su:
  - zajamčiti poštovanje i zaštitu temeljnih načela i prava²³ radnika;
  - osigurati da se prema radnicima postupa pošteno, da se zabrani njihova diskriminacija i da im se pruže jednake mogućnosti u skladu s programom za dostojanstven rad²⁴;
  - uspostaviti, održavati i unaprjeđivati zdrav odnos između radnika i poslodavca;
  - osigurati pridržavanje domaćih radnopravnih propisa i svih kolektivnih ugovora u kojima je klijent stranka;
  - osigurati da žene i muškarci uživaju zaštitu na radu, uključujući ranjive radnike poput mladih ljudi, osoba s invaliditetom, radnika migranata i izbjeglica, radnika koje su angažirale treće strane i radnika u opskrbnom lancu klijenta;
  - spriječiti korištenje prisilnog i dječjeg rada (prema definiciji Međunarodne organizacije rada (MOR-a)); i
  - osigurati da radnicima na raspolaganju budu pristupačna i djelotvorna sredstva za iznošenje pitanja koja ih brinu na radnom mjestu.

Područje primjene

3. Ovaj IZ primjenjuje se na sve projekte financirane sredstvima EBRD-a kako je utvrđeno Okolišnom i socijalnom politikom. Područje primjene ovog IZ-a utvrđuje se u postupku okolišne i socijalne procjene, a ovisi o vrsti ugovornog odnosa između klijenta i radnika zaposlenih na projektu.
4. Ovim IZ-om utvrđuju se zahtjevi koje klijenti moraju ispuniti u odnosu na sve radnike zaposlene na projektu, uključujući one zaposlene na puno radno vrijeme, zaposlene na nepuno radno vrijeme, privremeno zaposlene, zaposlene na određeno vrijeme, sezonske radnike i radnike migrante, bilo da ih je izravno angažirao klijent ili neka treća strana, a postavljaju se i posebni zahtjevi koje moraju ispuniti primarni dobavljači. Radnici zaposleni na projektu oni su radnici koji rade na projektnoj lokaciji ili obavljaju poslove izravno povezane s ključnim funkcijama projekta.

5. Zahtjevi koji se primjenjuju na radnike koji nisu zaposlenici klijenta²⁵ sadržani su u točkama od 22. do 24. ovog IZ-a. Zahtjevi koji se odnose na radnu snagu u opskrbnom lancu obrađuju se u točkama od 25. do 27. ovog IZ-a.
6. Zahtjevi koji se odnose na zdravlje, sigurnost i zaštitu na radu sadržani su u IZ-u 4.

Zahtjevi

Opća pitanja

7. Projekti moraju u najmanju ruku biti u skladu s (i) domaćim propisima o radu, zapošljavanju i socijalnoj zaštiti, (ii) temeljnim načelima i normama ugrađenima u osnovne konvencije MOR-a i (iii) ovim IZ-om.

Upravljanje radnim odnosima

Politika ljudskih resursa

8. Klijent donosi i/ili provodi politiku ljudskih resursa i sustave ili postupke upravljanja ljudskim resursima primjerene svojoj veličini i radnoj snazi, u kojima utvrđuje svoj pristup upravljanja radnom snagom u skladu za zahtjevima iz ovog IZ-a i domaćeg prava. Te politike i postupci moraju biti razumljivi i pristupačni radnicima, radnici se s njima moraju upoznati te im moraju biti dostupni na glavnom jeziku ili jezicima kojima se služe.

Radni odnosi

9. Na početku radnog odnosa ili pri nastanku svake značajne promjene u njegovim uvjetima, klijent s radnicima sklapa pisane ugovore u kojima se opisuju njihov radni odnos s klijentom. U ugovoru se utvrđuju njihova prava predviđena domaćim propisima o radu i zapošljavanju te svim mjerodavnim kolektivnim ugovorima u vezi s uvjetima rada i zapošljavanja (uključujući njihovo pravo na plaću, radno vrijeme i razdoblja odmora, uvjete prekovremenog rada i naknadu za prekovremeni rad), kao i sva druga prava (kao što su bolovanje, roditeljski dopust ili godišnji odmor). Sve značajne promjene treba dokumentirati i priopćiti ih radnicima. Te informacije moraju biti razumljive i pristupačne radnicima te dostupne na glavnom jeziku ili jezicima kojima se radnici služe. Sustavima upravljanja ljudskim resursima osigurava se vođenje ažurne evidencije radnika, uz poštovanje njihovih prava na privatnost i zaštitu osobnih podataka.
10. Komunikacijom se upravlja kako bi se radnicima pružile: (i) odgovarajuće informacije o promjenama koje bi na njih mogle utjecati, a ponajprije o predviđenim promjenama povezanim s projektom, i (ii) mogućnost za iznošenje primjedbi radi stalnog poboljšanja, uključujući i primjenom pritužbenog postupka potanko opisanog u točki 21. ovog IZ-a.

Dječji rad

11. Klijent se pridržava svih mjerodavnih domaćih propisa ili međunarodnih radnopravnih normi o zapošljavanju maloljetnika, ovisno o tome čime se osigurava viši stupanj zaštite djeteta.

²³ U skladu s osnovnim konvencijama MOR-a:

Konvencija br. 87 o slobodi udruživanja i zaštiti prava na organiziranje (1948.)

Konvencija br. 98 o pravu na organiziranje i kolektivno pregovaranje (1949.)

Konvencija br. 29 o prisilnom radu (1930.) i njezin dopunski protokol br. 29 (2014.)

Konvencija br. 105 o ukinuću prinudnog rada (1957.)

Konvencija br. 100 o jednakosti plaća (1951.)

Konvencija br. 111 o diskriminaciji u zaposlenju i zanimanju (1958.)

Konvencija br. 138 o najnižoj dobi za zapošljavanje (1973.)

Konvencija br. 182 o najgorim oblicima dječjeg rada (1999.)

²⁴ Dostojanstven rad pojam je koji rezimira težnje koje ljudi žele ostvariti u svom radnom vijeku. Odnosi se na prilike za produktivan i pošteno plaćen rad, sigurnost radnog mjesta i socijalnu zaštitu obitelji, bolje izgleda za osobni razvoj i socijalnu integraciju, slobodu izražavanja, organiziranja i sudjelovanja u donošenju odluka koje se tiču njihovih života te ravnopravne mogućnosti i položaj svih žena i muškaraca.

²⁵ „Radnici koji nisu zaposlenici klijenta” odnose se na radnike zaposlene na projektu koje klijent ne zapošljava izravno, već su angažirani posredstvom trećih strana poput dobavljača, agencija ili drugih posrednika.

12. Klijent ne smije zapošljavati djecu radi njihova ekonomskog izrabljivanja ili na način koji bi mogao biti opasan, ometati obrazovanje djeteta ili naštetiti njegovu zdravlju ili tjelesnom, mentalnom, duhovnom, moralnom ili društvenom razvoju. Klijent mora utvrditi koji su zaposlenici mlađi od 18 godina te ih ne smije raspoređivati na opasne poslove. Rad svih osoba mlađih od 18 godina podliježe odgovarajućoj procjeni rizika prije njegova početka, kao i redovitim praćenju zdravstvenog stanja, uvjeta rada i radnog vremena.

Prisilni rad

13. Klijent se ne smije koristiti prisilnim radom koji predstavlja svaki rad ili uslugu koja se obavlja na nedobrovoljnoj osnovi i čije se obavljanje od pojedinca iznuđuje pod prijetnjom sile ili kazne, uključujući postupke zlonamjernog ili prijevarnog vrbovanja. To obuhvaća sve oblike nedobrovoljnog ili prisilnog rada kao što su rad u zamjenu za kakvu uslugu, nedobrovoljan zatvorski rad, rad na ime otplate kakvog duga ili slična radno-ugovorna rješenja, kao i trgovanje ljudima²⁶.

Zabrana diskriminacije i pružanje jednakih mogućnosti

14. Projekti moraju biti usklađeni s mjerodavnim zahtjevima u pogledu zabrane diskriminacije pri zapošljavanju. U vezi s projektom, klijent posebice vodi računa o sljedećem:
- Odluke o zapošljavanju ne smije donositi na temelju osobnih značajki koja nisu povezane sa zahtjevima radnog mjesta, kao što spol, rasa nacionalnost, politički stav, članstvo u sindikatu, etničko, socijalno ili starosjedilačko podrijetlo, vjeroispovijest ili uvjerenje, bračni ili obiteljski status, invaliditet, dob, spolna orijentacija ili rodni identitet.
  - Radni odnos mora temeljiti na načelu jednakih mogućnosti i pravičnog postupanja te ne smije provoditi diskriminaciju ni u kojem području radnog odnosa, uključujući pronalaženje i zapošljavanje radnika, raspodjelu poslova, nagrađivanje (uključujući plaću i naknade), uvjete rada i radnog odnosa, uključujući razumnu prilagodbu radnog mjesta invaliditetu radnika, pristup stručnom osposobljavanju, mogućnost promaknuća, prestanak radnog odnosa ili odlazak u mirovinu i provođenje radne stege.
  - Mora poduzimati mjere sprječavanja i suzbijanja svakog oblika nasilja i uznemiravanja, maltretiranja, zastrašivanja i/ili izrabljivanja, uključujući svaki oblik rodno uvjetovanog nasilja²⁷.

Diskriminacijom se ne smatraju posebne mjere zaštite ili pomoći koje su u skladu s domaćim pravom, a provode se radi ispravljanja prijašnjih diskriminatornih postupanja, poticanja zapošljavanja domaćeg stanovništva ili odabira radnika za obavljanje određenog posla na temelju zahtjeva tog radnog mjesta.

²⁶ Trgovanje ljudima odnosi se na vrbovanje, prijevoz, premještanje, prikrivanje ili prihvatanje osobe pod prijetnjom uporabe ili uporabom sile ili drugih oblika prisile, otmicim, prijevarom, obmanom, zlouporabom vlastitog položaja moći ili tuđeg položaja nemoći ili davanjem ili primanjem novčane naknade ili druge koristi radi dobivanja pristanka osobe koja ima nadzor nad drugom osobom, a u svrhu izrabljivanja. Postupcima koji se povezuju s trgovanjem ljudima posebno su izložene žene i djeca.

Radničko organiziranje

15. Klijent upućuje radnike u njihovo pravo na izbor radničkih predstavnika, osnivanje radničkih organizacija, pristupanje radničkim organizacijama prema vlastitom izboru te sudjelovanje u kolektivnom pregovaranju u skladu s domaćim pravom. Klijent ne smije diskriminatorno ili osvetnički postupati prema radnicima koji nastupaju kao radnički predstavnici odnosno sudjeluju ili žele sudjelovati u takvim organizacijama ili u kolektivnom pregovaranju, niti se smije uplitati u osnivanje ili djelovanje radničkih organizacija. Klijent s takvim radničkim predstavnicima ili organizacijama surađuje u skladu s domaćim pravom i pravodobno im pruža sve podatke potrebne za svrsishodno pregovaranje. Ako su osnivanje i djelovanje radničkih organizacija znatno ograničeni odredbama domaćeg prava, klijent ne smije sputavati radnike u razvoju alternativnih mehanizama pomoću kojih će zastupati svoje interese i štititi svoja prava u vezi s uvjetima rada i radnog odnosa, a koji će biti primjereni njegovoj veličini i radnoj snazi. Klijent ne smije težiti tome da na te mehanizme utječe niti da ih nazire. Ako domaće pravo ne sadržava nikakve odredbe u tom smislu, klijent ne smije odvracati radnike od izbora radničkih predstavnika, osnivanja radničkih organizacija ili pristupanja radničkim organizacijama prema vlastitom izboru, kao ni od kolektivnog pregovaranja, te ne smije diskriminatorno ili osvetnički postupati prema radnicima koji sudjeluju ili žele sudjelovati u takvim organizacijama ili kolektivnom pregovaranju. Klijent s takvim radničkim predstavnicima i organizacijama surađuje te im pravodobno pruža podatke potrebne za svrsishodno pregovaranje.

Plaće, naknade i uvjeti rada

16. Ponuđene plaće, naknade i uvjeti rada (uključujući radno vrijeme) trebali bi, ukupno gledano, biti u najmanju ruku usporedivi s onima koje u dotičnoj zemlji/regiji i u predmetnom sektoru nude i drugi poslodavci iste vrste. Prekovremeni rad mora biti dobrovoljan, a obavlja se i nagrađuje u skladu s domaćim propisima.
17. Ako je klijent stranka nekog kolektivnog ugovora ili ga ovaj obvezuje po kakvoj drugoj osnovi, taj je ugovor dužan i poštovati. Ako takvi ugovori ne postoje ili ako se ne bave uvjetima rada i radnog odnosa, klijent je radnicima dužan osigurati razumne uvjete rada i radnog odnosa koji su u skladu s domaćim pravom.
18. Klijent mora utvrditi koji su radnici migranti te se pobrinuti da budu angažirani pod uvjetima koji su u svakom bitnom pogledu jednaki onima pod kojima su angažirani radnici koji nisu migranti, a obavljaju isti posao.

Smještaj radnika

19. Ako za radnike zaposlene na projektu osigurava smještaj, klijent je dužan donijeti i provesti politike kojima se uređuju upravljanje smještajnim kapacitetima i njihova kvaliteta te pružanje usluga smještaja. Usluge smještaja pružaju se u skladu s DMP-om i načelima zabrane diskriminacije i pružanja jednakih mogućnosti, uključujući mjere zaštite od spolnog uznemiravanja i drugih oblika rodno uvjetovanog nasilja. Radnicima se ne smije neopravdano ograničavati sloboda kretanja u stambeni prostor ili iz stambenog prostora koji im je osigurao poslodavac.

Kolektivno otpuštanje

²⁷ „Nasilje i uznemiravanje“ treba tumačiti kao niz neprihvatljivih oblika ponašanja i postupanja ili prijetnji takvim ponašanjem i postupanjem, bilo da se radi o pojedinačnim ili opetovanim pojavama, čiji je cilj nanošenje psihičke, psihosocijalne ili ekonomske štete, a uključuje i rodno uvjetovano nasilje. Rodno uvjetovano nasilje krovni je pojam koji se odnosi na svaku štetnu radnju počinjenu protiv nečije volje i zasnovanu na društveno pripisanim rodnim razlikama. Rodno uvjetovano nasilje obuhvaća radnje kojima se nanosi duševna, mentalna ili spolna bol ili patnja, prijetnje takvim radnjama, prisilu i druge oblike oduzimanja slobode.

20. Prije nego što pristupi bilo kakvom kolektivnom otpuštanju radnika²⁸ u vezi s projektom, klijent provodi analizu alternativnih rješenja za predviđeno smanjenje broja zaposlenih. Ako se analizom ne utvrde održiva alternativna rješenja, klijent izrađuje i provodi plan kolektivnog otpuštanja kako bi procijenio, smanjio i ublažio negativne utjecaje smanjenja broja zaposlenih na radnike, u skladu s domaćim pravom i DMP-om te na temelju načela zabrane diskriminacije i provedbe savjetovanja. Postupak odabira radnika obuhvaćenih kolektivnim otpuštanjem mora biti transparentan i utemeljen na pravednim, objektivnim i dosljedno primijenjenim kriterijima te podlijeđati djelotvornom pritužbenom mehanizmu. Klijent je dužan pridržavati se svih zakonskih i kolektivno ugovorenih zahtjeva povezanih s kolektivnim otpuštanjem, uključujući obavješćivanje nadležnih tijela javne vlasti te pružanje informacija i savjetovanje s radnicima i njihovim organizacijama. Rezultati tog savjetovanja ugrađuju se u konačni plan kolektivnog otpuštanja. Sve zaostale plaće i doprinosi za zdravstveno i mirovinsko osiguranje isplaćuju se: (i) radnicima s prestankom ili prije prestanka radnog odnosa; (ii) prema potrebi, u korist radnika; ili (iii) prema rokovima dogovorenim u kolektivnom ugovoru. Ako se isplate izvršavaju u korist radnika, radnicima se daju dokazi o tim isplata. Klijent je dužan unaprijed obavijestiti EBRD o predviđenom smanjenju broja zaposlenih te mu, ako to zatraži EBRD, dostaviti primjerak predloženog plana kolektivnog otpuštanja.

Pritužbeni mehanizam

21. Klijent je radnicima (i njihovim organizacijama, ako postoje) dužan osigurati djelotvoran pritužbeni mehanizam za iznošenje pitanja koja ih brinu na radnom mjestu. Klijent upoznaje radnike s pritužbenim mehanizmom prilikom njihova primanja u radni odnos te vodi brigu o tome da im bude lako dostupan. Mehanizam bi trebao uključivati sudjelovanje predstavnika odgovarajuće razine rukovodstva te omogućiti žurno rješavanje istaknutih pitanja primjenom razumljivog i transparentnog postupka kojim će se podnositeljima pritužbi pružiti pravodobna povratna informacija, bez prijetnje ikakvom osvetom. Mehanizmom se mora predvidjeti podnošenje povjerljivih pritužbi te pritužbi koje zahtijevaju posebne mjere zaštite, poput prijava rodno uvjetovanog nasilja. Mehanizam ne priječi pristup drugim pravnim ili upravnim sredstvima koja mogu biti predviđena zakonom ili postojećim postupcima arbitraže ili mirenja, niti ne nadomješta pritužbene mehanizme predviđene u okviru radničkih organizacija ili kolektivnih ugovora.

Radnici koji nisu zaposlenici klijenta

22. Kad je riječ o radnicima koji nisu njegovi zaposlenici, već ih se angažira posredstvom izvođača ili drugih posrednika, klijent prije sklapanja ugovora čini sve što mu je u moći kako bi: (i) ocijenio prijašnja ostvarenja tih izvođača ili posrednika u području radnih odnosa i zdravlja i sigurnosti na radu te tako utvrdio njihove trenutačne kapacitete za provedbu ovog IZ-a i IZ-a 4.; i (ii) obvezao ih na pridržavanje zahtjeva iz točaka od 7. do 19. i točke 21. ovog IZ-a te točaka od 11. do 15. IZ-a 4.

23. Klijent utvrđuje rizike povezane sa situacijom u kojoj radnike zaposlene na projektu biraju, angažiraju i demobiliziraju treće strane te utvrđuje primjerene politike i postupke za upravljanje ostvarenjima i praćenje ostvarenja trećih strana kao poslodavaca u vezi s projektom i zahtjevima iz ovog IZ-a. Osim toga, klijent čini sve što mu je u moći kako bi te zahtjeve ugradio u ugovore s tim trećim stranama kao poslodavcima te, prema potrebi, izrađuje i provodi plan upravljanja izvođačima. U slučaju sklapanja ugovora s podizvođačima, klijent čini sve što mu je u moći i kako bi se pobrinuo za to da treće strane ugrade istovjetne zahtjeve u ugovore koje sklapaju sa svojim podizvođačima.

24. Klijent vodi brigu o tome da radnici koji nisu njegovi zaposlenici imaju pristup djelotvornom pritužbenom mehanizmu koji udovoljava zahtjevima iz ovog IZ-a. U slučajevima kad treća strana nije u mogućnosti osigurati pritužbeni mehanizam, klijent osigurava djelotvoran pritužbeni mehanizam za potrebe radnika koje angažira ta treća strana.

Opskrbni lanac

25. U okviru postupka procjene opskrbnog lanca opisanog u IZ-u 1., klijent utvrđuje i procjenjuje rizike korištenja dječjeg i prisilnog rada²⁹ u poslovanju svojih primarnih dobavljača³⁰.

26. Ako se tom procjenom rizika utvrdi da su u poslovanju primarnih dobavljača prisutni značajni rizici korištenja dječjeg ili prisilnog rada protivno normama MOR-a ili ako se jave navodi koji ukazuju na značajne rizike korištenja dječjeg ili prisilnog lanca na nižim razinama lanca za opskrbu robom i materijalima koji su neophodni za ključne operativne funkcije projekta, klijent poduzima odgovarajuće korake radi rješavanja tog pitanja u skladu s sljedećim zahtjevima:

- (i) U slučaju dječjeg rada, klijent u dobroj vjeri nastoji otkloniti ili ublažiti taj problem. Klijent nastavlja s nabavom robe ili materijala od predmetnog dobavljača tek nakon što dobije zadovoljavajuća jamstva ili dokaze da se ovaj obvezao na to da će u razumnom roku provesti program iskorjenjivanja takve prakse u skladu s DMP-om. Klijent podnosi redovita izvješća o napretku u provedbi tog programa.
- (ii) U slučaju prisilnog rada, klijent nastavlja s nabavom robe ili materijala od predmetnog dobavljača tek nakon što dobije zadovoljavajuća jamstva ili dokaze da je ovaj poduzeo odgovarajuće korake radi otklanjanja okolnosti koje predstavljaju prisilni rad.
- (iii) Ako postoji rizik korištenja dječjeg i/ili prisilnog rada, klijent kontinuirano prati svoje primarne dobavljače kako bi utvrdio sve značajne promjene u svojem opskrbnom lancu, kao i nove rizike ili slučajeve korištenja dječjeg i/ili prisilnog rada. Osim toga, ako postoji rizik nanošenja štete radnicima nekog primarnog dobavljača, klijent od tog primarnog dobavljača zahtijeva uvođenje postupaka i drugih nadzornih mjera kako bi se spriječio ili smanjio rizik nanošenja štete zdravlju i sigurnosti radnika. Klijent povremeno preispituje te postupke i nadzorne mjere kako bi provjerio njihovu djelotvornost.

²⁸ Kolektivno otpuštanje je svako otpuštanje većeg broja zaposlenih iz ekonomskih, tehničkih, organizacijskih ili drugih razloga koji nemaju veze s njihovim radnim učinkom ili drugim osobnim razlozima.

²⁹ Kako su definirani u konvencijama MOR-a br. 138, 182, 29 i 105.

³⁰ Za definicije primarnih dobavljača i ključnih operativnih funkcija projekta, vidjeti IZ 1.

27. Sposobnost klijenta za potpuno otklanjanje tih rizika ovisi o razini njegova upravljačkog nadzora ili utjecaja nad njegovim primarnim dobavljačima. Ako je situaciju nemoguće ispraviti, klijent se u razumnom roku dogovorenom s EBRD-om od predmetnih dobavljača okreće dobavljačima koji mogu dokazati da se pridržavaju ovog IZ-a.

EBRD-ov izvedbeni zahtjev 3.: Učinkovita uporaba resursa i sprječavanje i kontrola onečišćenja

Uvod

1. U ovom izvedbenom zahtjevu (IZ-u) opisuje se pristup koji se na razini projekta primjenjuje na klimatske utjecaje i emisije stakleničkih plinova, upravljanje resursima te sprječavanje i kontrolu onečišćenja³¹. Temelji se na hijerarhiji mjera ublažavanja, načelu prema kojem štetu u okolišu treba ponajprije otkloniti na izvoru nastanka te načelu „onečišćivač plaća”. Rizike i utjecaje projekta povezane s uporabom resursa te stvaranjem otpada i emisija potrebno je procijeniti s obzirom na lokaciju projekta i lokalne okolišne uvjete. Radi učinkovite i djelotvorne uporabe resursa, sprječavanja i kontrole onečišćenja te izbjegavanja emisija stakleničkih plinova, njihova svođenja na najmanju mjeru i smanjivanja, potrebno je donijeti odgovarajuće mjere ublažavanja.
2. Ovim IZ-om u obzir se uzima i novi koncept i praksa kružnog gospodarstva³² odnosno uporabe resursa kad god se iz onoga što se dosad smatralo otpadom³³ mogu stvoriti ili dobiti uporabljivi i dragocjeni proizvodi.
3. Ovim IZ-om potvrđuje se važnost primjene najboljih raspoloživih tehnika i dobre međunarodne prakse za optimizaciju uporabe resursa te učinkovito sprječavanje i kontrolu onečišćenja.

Ciljevi

4. Ciljevi ovog IZ-a su:
  - usvojiti pristup utemeljen na hijerarhiji mjera ublažavanja rado otklanjanju negativnih utjecaja koji na ljudsko zdravlje i okoliš koji proizlaze iz uporabe resursa i onečišćenja izazvanog projektom;
  - izbjeći i svesti na najmanju mjeru emisije stakleničkih plinova povezane s projektom i upravljati tim emisijama;
  - izbjeći i svesti na najmanju mjeru rizike i utjecaje povezane s opasnim tvarima i materijalima, uključujući pesticide, i upravljati tim rizicima i utjecajima; i
  - gdje god je to izvedivo, utvrditi mogućnosti koje projekt pruža za poboljšanja u učinkovitoj uporabi resursa.

Područje primjene

5. Ovaj IZ primjenjuje se na sve projekte financirane sredstvima EBRD-a kako je utvrđeno Okolišnom i socijalnom politikom. U okviru svojeg postupka okolišne i socijalne procjene klijent utvrđuje mjerodavne zahtjeve iz ovog IZ-a te način na koji treba pristupiti njihovom ispunjavanju i upravljanju za čitavog trajanja projekta. Provedbom mjera potrebnih za ispunjavanje zahtjeva iz ovog IZ-a klijent upravlja u okviru svojeg općeg sustava upravljanja okolišnim i socijalnim aspektima (ESMS-a) i posebnog plana upravljanja okolišnim i socijalnim aspektima (ESMP-a) povezanim s određenim projektom.

Zahtjevi

Učinkovita uporaba resursa

6. U postupku okolišne i socijalne procjene utvrđuju se mogućnosti i alternativna rješenja za učinkovitu uporabu resursa povezanu s projektom u skladu s DMP-om. Klijent pritom donosi tehnički i financijski izvedive³⁴ i troškovno učinkovite³⁵ mjere za smanjenje potrošnje i povećanje učinkovitosti uporabe energije, vode i drugih resursa i ulaznih materijala, kao i za oporabu, ponovnu uporabu ili prenamjenu otpadnih materijala u provedbi projekta. Glavni naglasak stavlja se na djelatnosti koje se smatraju ključnim funkcijama projekta, ali slične mogućnosti razmatraju se i u drugim poslovnim djelatnostima klijenta koje nisu sastavni dio projekta. Ako su dostupni referentni podaci, klijent u svojoj procjeni uspoređuje vlastito poslovanje s DMP-om kako bi utvrdio relativnu razinu učinkovitosti.
7. Mjere učinkovite uporabe resursa i načela čistije proizvodnje klijent ugrađuje u oblikovanje svojih proizvoda i svoje proizvodne procese kako bi se očuvala sirovine, energija i voda te da bi se izbjeglo i smanjilo stvaranje otpadnih materijala.

Voda

8. Pri osmišljavanju projekta potrebno je utvrditi i razmotriti sve tehnički i financijski izvedive i troškovno učinkovite mogućnosti za smanjenje potrošnje i oporabu vode u skladu s DMP-om. Ako je za potrebe projekta potrebno uspostaviti poseban sustav vodoopskrbe, klijent se, gdje god je to izvedivo, trudi iskoristiti tehnološku vodu koja nije prikladna za ljudsku potrošnju.
9. U projektima u kojima se troše velike količine vode (više od 5 000 m³ dnevno), primjenjuje se sljedeće:
  - u postupku procjene izrađuje se detaljna vodna bilanca koja se redovito ažurira i o kojoj se EBRD izvješćuje na godišnjoj osnovi;
  - procjenjuje se specifična potrošnja vode (mjerena prema utrošku vode po jedinici proizvodnje);

³¹ Pojam „onečišćenje” odnosi se i na opasne i na neopasne kemijske onečišćujuće tvari u krutom, tekućem ili plinovitom stanju, a obuhvaća i druge komponente poput termalnih ispuštanja u vodu, emisija onečišćivača klime kratkog i dugog vijeka, onečišćenja sastavnica okoliša (uključujući tlo, zrak i vodu), neugodnih mirisa, buke, vibracija, zračenja, elektromagnetske energije i stvaranja možebitnog vizualnog utjecaja, uključujući svjetlost.

³² Kako je opisano u Paketu za kružno gospodarstvo Europske komisije.

³³ Kako je definiran u Direktivi 2008/98/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 19. studenog 2008. o otpadu i stavljanju izvan snage određenih direktiva (Okrvina direktiva EU-a o otpadu).

³⁴ Tehnička izvedivost ovisi o tome mogu li se predložene mjere i radnje provesti primjenom komercijalno dostupnih vještina, opreme i materijala, uz vođenje računa o prevladavajućim lokalnim čimbenicima kao što su klima, geografska obilježja, infrastruktura, sigurnost, upravljanje, kapaciteti i radna pouzdanost. Financijska izvedivost ovisi o komercijalnim parametrima kao što su relativna veličina inkrementalnih troškova uvođenja takvih mjera i radnji u usporedbi projektnim troškovima ulaganja, poslovanja i održavanja.

³⁵ Troškovna učinkovitost određuje se prema kapitalnim i operativnim troškovima te financijskim koristima mjere promatranima za čitavog trajanja projekta.

- poslovanje se uspoređuje s dostupnim industrijskim normama i DMP-om u području učinkovite potrošnje vode; i
  - potrebno je utvrditi mogućnosti za kontinuirano povećanje učinkovitosti potrošnje i uporabe vode.
10. U postupku okolišne i socijalne procjene klijent razmatra možebitne kumulativne utjecaje zahvaćanja vode na treće korisnike i lokalne ekosustave. U toj procjeni razmatraju se i možebitni učinci klimatskih promjena. Ako se utvrde negativni rizici i utjecaji, klijent provodi odgovarajuće mjere radi njihova ublažavanja u skladu s pristupom utemeljenim na hijerarhiji mjera ublažavanja i DMP-om.

Otpad³⁶

11. Klijent izbjegava ili svodi na najmanju mjeru stvaranje otpadnih materijala te smanjuje njihovu štetnost koliko je god to moguće. Ako se stvaranje otpada ne može izbjeći, ali je svedeno na najmanju mjeru, klijent ga podvrgava ponovnoj uporabi, reciklaži ili uporabi ili ga iskorištava kao izvor energije na način siguran za ljudsko zdravlje i okoliš. Ako se otpad ne može reciklirati, ponovno uporabiti ili oporabiti, klijent ga treba primjereno obraditi i/ili zbrinuti na okolišno prihvatljiv i siguran način, što uključuje odgovarajuću kontrolu emisija i ostataka proisteklih iz rukovanja otpadnim materijalom i njegove obrade, a prema potrebi i u skladu s temeljnim okolišnim standardima EU-a.
12. Ako se nastali otpad smatra opasnim prema domaćim propisima i/ili propisima EU-a, klijent vodi računa o ograničenjima koja se primjenjuju na prekogranični promet otpada i drugim zakonskim zahtjevima.
13. Kad se otpad zbrinjava na nekoj drugoj lokaciji i/ili kad ga zbrinjavaju treće strane, klijent osigurava sljedivost dokumentacije do krajnjeg odredišta i koristi se uslugama izvođača koje su ovlastila mjerodavna regulatorna tijela. Kad je riječ o gospodarenju otpadom, klijent u svako doba primjenjuje propisnu dužnu pažnju.

Sprječavanje i kontrola onečišćenja

14. U postupku okolišne i socijalne procjene klijent utvrđuje odgovarajuće metode, tehnologije i prakse („tehnike“) sprječavanja i kontrole onečišćenja koje treba primijeniti u projektu. Pri procjeni se vodi računa o značajkama objekata i poslovnih djelatnosti koje su sastavni dio projekta, geografskom položaju projekta i lokalnim okolišnim uvjetima. U postupku procjene utvrđuju se tehnički i financijski izvedive i troškovno učinkovite tehnike sprječavanja i kontrole onečišćenja koje su najprikladnije za izbjegavanje negativnih utjecaja na ljudsko zdravlje i okoliš ili njihovo svođenje na najmanju mjeru. Tehnike koje se primjenjuju u određenom projektu moraju davati prednost sprječavanju i izbjegavanju rizika i utjecaja u odnosu na njihovo svođenje na najmanju mjeru i smanjivanje, u skladu s hijerarhijskom mjerom ublažavanja i DMP-om, a moraju odgovarati naravi i razmjerima negativnih rizika i utjecaja projekta.

15. Klijent strukturira projekt na način da ispunjava temeljne okolišne standarde EU-a, ako ih se može primijeniti na razini projekta³⁷. Projekti koji bi zbog svoje naravi i opsega mogli podlijegati Direktivi EU-a o industrijskim emisijama³⁸ moraju, bez obzira na svoju lokaciju, udovoljavati odredbama EU-a o primjeni najboljih raspoloživih tehnika (NRT-ova) i s njima povezanim razinama emisija utvrđenima u zaključcima EU-a o NRT-ovima.
16. Ako ne postoje temeljni okolišni standardi EU-a koji se primjenjuju na razini projekta, klijent u dogovoru s EBRD-om utvrđuje druge primjerene okolišne standarde u skladu s DMP-om. Osim toga, projekti moraju biti osmišljeni na način da udovoljavaju mjerodavnom domaćem pravu, a njihova provedba i upravljanje odvijaju se u skladu s domaćim propisima i drugim mjerodavnim regulatornim zahtjevima. Kad se razine i mjere utvrđene propisima zemlje domaćina razlikuju od onih predviđenih temeljnim okolišnim standardima EU-a ili drugim okolišnim standardima koji su utvrđeni kao primjereni, projekti moraju ispunjavati one koje su strože.
17. Projekti od samog početka moraju ispunjavati temeljne okolišne standarde EU-a ili druge dogovorene okolišne standarde te domaće regulatorne zahtjeve. Ako projekti uključuju postojeće objekte i/ili djelatnosti, ti objekti i/ili djelatnosti moraju ispuniti zahtjeve iz točaka 15. i/ili 16. ovog IZ-a u razumnom roku koji se određuje formalnom ocjenom njihovih ostvarenja u odnosu na mjerodavne standarde.
18. Kad je riječ o projektima koji se izvode u državama članicama EU-a ili zemljama pristupnicama, kandidatkinjama ili potencijalnim kandidatkinjama, a koji uključuju obnovu postojećih objekata i/ili djelatnosti i za koje su utvrđeni temeljni okolišni standardi EU-a, pri određivanju roka za postizanje usklađenosti s tim normama u obzir se uzimaju svi rokovi dogovoreni na domaćoj razini. Kod projekata koji se izvode u svim ostalim zemljama, pri određivanju roka za postizanje usklađenosti s temeljnim okolišnim standardima EU-a u obzir treba uzeti lokalne uvjete i troškove primjene te se rukovoditi europskom politikom susjedstva te svim bilateralnim sporazumima ili akcijskim planovima dogovorenima između EU-a i dotične zemlje domaćina.
19. Za čitavog trajanja projekta klijent primjenjuje tehnički i financijski izvedive te troškovno učinkovite tehnike sprječavanja i kontrole onečišćenja u skladu s hijerarhijskom mjerom ublažavanja kako bi se možebitno negativni utjecaji na ljudsko zdravlje i okoliš sveli na najmanju mjeru. To se odnosi na ispuštanje onečišćujućih tvari uslijed redovnih, izvanrednih ili slučajnih okolnosti.

Staklenički plinovi

20. U postupku okolišne i socijalne procjene klijent razmatra alternativne mogućnosti te provodi tehnički i financijski izvediva te troškovno učinkovita rješenja za izbjegavanje emisija stakleničkih plinova povezanih s projektom ili njihovo svođenje na najmanju mjeru tijekom osmišljanja i provedbe projekta. Ta rješenja mogu, među ostalim, obuhvaćati alternativne projektne lokacije, tehnike ili procese, uvođenje obnovljivih ili niskougličinih izvora energije, praksu održivog gospodarenja u poljoprivredi, šumarstvu i stočarstvu te smanjenje flegitivnih emisija i spaljivanja plina na bakljama.

³⁶ U smislu ovog IZ-a, otpad se definira kao heterogena smjesa plinovitih, tekućih i/ili krutih tvari/materijala koje treba obraditi primjenom odgovarajućih fizikalnih, kemijskih i/ili bioloških procesa prije njihova sigurnog odlaganja u okoliš.

³⁷ U smislu ovog IZ-a, temeljni okolišni standardi EU-a mogu se primjenjivati na razini projekta kad su u samom sekundarnom zakonodavstvu EU-a sadržani jasni kvantitativni ili kvalitativni zahtjevi koji se primjenjuju na razini projekta kao takvog (za razliku od, npr., razine okolnih uvjeta).

³⁸ Direktiva 2010/75/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 24. studenog 2010. o industrijskim emisijama (Integrirano sprječavanje i kontrola onečišćenja).

21. Za projekte koji (1) proizvode ili se očekuje da će proizvoditi bruto emisije veće od 100 000 tona ekvivalenta CO₂ godišnje ili (2) se očekuje da će u emisijama nakon ulaganja dovesti do pozitivne ili negativne neto promjene veće od 25 000 tona ekvivalenta CO₂ godišnje, klijent kvantificira te emisije u skladu s EBRD-ovim Protokolom za procjenu emisija stakleničkih plinova. U obuhvat procjene emisija stakleničkih plinova ulaze sve izravne emisije iz objekata, aktivnosti i poslovnih djelatnosti koje su sastavni dio projekta, kao i neizravne emisije povezane s proizvodnjom energije za potrebe projekta. Klijent provodi kvantifikaciju emisija stakleničkih plinova jednom godišnje i o tome izvješćuje EBRD.
- svođenje štete koja se nanosi prirodnim neprijateljima ciljnih štetnika na najmanju moguću mjeru i sprječavanje razvoja otpornosti kod štetnika.
26. Klijent rukuje pesticidima, skladišti ih, primjenjuje i odlaže u skladu s DMP-om.

Sigurna uporaba i upravljanje opasnim tvarima i materijalima

22. U svim djelatnostima izravno povezanim s projektom klijent izbjegava uporabu opasnih tvari i materijala ili je svodi na najmanju mjeru te razmatra uporabu njihovih manje opasnih nadomjestaka kako bi ljudsko zdravlje i okoliš zaštitio od njihovih možebitno negativnih utjecaja. Ako njihovo izbjegavanje ili nadomještanje nije izvedivo, klijent provodi odgovarajuće mjere upravljanja rizicima kako bi sveo na najmanju mjeru ili kontrolirao ispuštanje tih tvari/materijala u zrak, vodu i/ili tlo prilikom njihove proizvodnje, prijevoza, rukovanja, skladištenja, uporabe i zbrinjavanja u vezi s projektnim djelatnostima.
23. Klijent izbjegava proizvodnju, trgovinu i uporabu opasnih tvari i materijala koji podliježu međunarodnim zabranama ili postupnom ukidanju zbog svoje visoke toksičnosti za žive organizme, postojanosti u okolišu, bioakumulacijskog potencijala ili potencijala za oštećenje ozonskog omotača.

Zaštita bilja

24. Klijenti koji rukuju ili se koriste pesticidima dužni su utvrditi i provesti program integrirane zaštite bilja od štetnika i/ili vektora. Svojim programom integrirane zaštite bilja od štetnika i vektora klijent usklađuje podatke o štetnicima i okolišu s primjenom dostupnih metoda suzbijanja štetnika, uključujući agrotehničke mjere te biološka, genetička i kemijska sredstva za sprječavanje neprihvatljive štete na bilju. Kad aktivnosti zaštite bilja uključuju uporabu pesticida, klijent nastoji smanjiti njihove utjecaje na biološku raznolikost i ljudsko zdravlje te, općenito, osigurati održiviju uporabu pesticida, kao i značajno sveukupno smanjenje rizika i uporabe pesticida u skladu s potrebama koje nameće zaštita bilja.
25. Održiva uporaba pesticida obuhvaća:
- izbjegavanje ili, ako to nije moguće, svođenje utjecaja pesticida na biološku raznolikost, ljudsko zdravlje i širi okoliš na najmanju moguću mjeru;
  - smanjivanje razina štetnih djelatnih tvari nadomještanjem najopasnijih tvari sigurnijim alternativnim rješenjima (uključujući nekemijska);
  - odabir pesticida niske toksičnosti za koje se zna da su djelotvorni u zaštiti od ciljnih vrsta i da imaju neznatne učinke na vrste kojima nisu namijenjeni, kao što su kukci oprašivači, te na okoliš;
  - promicanje biljnog uzgoja koji zahtijeva male količine pesticida ili je moguć bez uporabe pesticida, a počiva na strategijama integrirane zaštite bilja od štetnika i vektora; i

EBRD-ov izvedbeni zahtjev 4.: Zdravlje, sigurnost i zaštita

Uvod

1. Ovim izvedbenim zahtjevom (IZ-om) potvrđuje se važnost upravljanja rizicima povezanim s projektnim djelatnostima za zdravlje, sigurnost i zaštitu radnika, zajednica pogođenih projektom i potrošača, u skladu s hijerarhijom mjera za kontrolu rizika³⁹. Osiguravanjem sigurnih i zdravih uvjeta rada za svoje radnike te njihovom zaštitom, klijent može ostvariti opipljive koristi kao što je povećanje učinkovitosti i produktivnosti njihova rada.
2. Projektnim djelatnostima, opremom i infrastrukturom mogu se povećati izgledi za izloženost radnika i zajednica rizicima za njihovo zdravlje, sigurnost i zaštitu, uključujući rizike povezane s mobilizacijom resursa, izgradnjom, puštanjem u pogon, radom, održavanjem, stavljanjem izvan pogona ili zatvaranjem postrojenja i infrastrukture, vraćanjem lokacija u prijašnje stanje, prijevozom robe i obavljanjem usluga.
3. Klijent je prvenstveno odgovoran za to da svojim radnicima osigura sigurne i zdrave uvjete te da ih informira, upućuje, obučava, nadgleda i savjetuje u vezi s pitanjima zdravlja i sigurnosti. Radnici su odgovorni za to da aktivno surađuju sa svojim poslodavcem i vode brigu o vlastitom zdravlju i sigurnosti te zdravlju i sigurnosti drugih.
4. Uvažavajući ulogu mjerodavnih tijela u zaštiti i promicanju javnog zdravlja i sigurnosti, klijent je dužan upravljati rizicima za zdravlje, sigurnost i zaštitu zajednica pogođenih projektom.

Ciljevi

5. Ciljevi ovog IZ-a su:
  - zaštititi i promicati zdravlje, sigurnost i zaštitu radnika osiguravanjem sigurnih i zdravih uvjeta rada i zaštite na radu te provedbom upravljačkog sustava primjerenog rizicima povezanim s projektom; i
  - utvrditi i procijeniti rizike te upravljati rizicima redovnih ili izvanrednih projektnih djelatnosti za zdravlje, sigurnost i zaštitu zajednica i potrošača pogođenih projektom za njegova čitavog trajanja.

Područje primjene

6. Ovaj IZ primjenjuje se na sve projekte financirane sredstvima EBRD-a kako je utvrđeno Okolišnom i socijalnom politikom. U okviru svojeg postupka okolišne i socijalne procjene klijent utvrđuje mjerodavne zahtjeve iz ovog IZ-a te način na koji treba pristupiti njihovom ispunjavanju i upravljanju za čitavog trajanja projekta. Možebitni rizici za radnike i zajednice pogođene projektom mogu se razlikovati ovisno o stadiju projekta, uključujući mobilizaciju resursa, izgradnju, puštanje u pogon, rad, održavanje, stavljanje izvan pogona ili zatvaranje postrojenja i infrastrukture te vraćanje lokacije u prijašnje stanje.

Provedbom mjera potrebnih za ispunjavanje zahtjeva iz ovog IZ-a klijent upravlja u okviru svojeg općeg sustava upravljanja okolišnim i socijalnim aspektima (ESMS-a) i/ili posebnog plana upravljanja okolišnim i socijalnim aspektima (ESMP-a) povezanim s određenim projektom, kako je predviđeno IZ-om 1.

7. Zahtjevi u pogledu sprječavanja i kontrole rizika za ljudsko zdravlje i utjecaja na okoliš nastalih ispuštanjem onečišćujućih tvari potanko su obrađeni u IZ-u 3.

Zahtjevi

Opći zahtjevi upravljanja zdravljem i sigurnošću

8. Klijent donosi mjere za utvrđivanje i sprječavanje rizika od nesreća, ozljeda i obolijevanja radnika i zajednica pogođenih projektom, a koji proizlaze iz projektnih djelatnosti, s njima su povezani ili nastaju pri njihovom obavljanju, te osmišljava i provodi preventivne i zaštitne mjere i planove radi upravljanja rizicima za zdravlje i sigurnost u skladu s hijerarhijom mjera za kontrolu rizika i dobrom međunarodnom praksom.
9. Radnicima i zajednicama pogođenima projektom klijent pruža bitne informacije i upute te ih obučava u vezi s opasnostima i rizicima za zdravlje i sigurnost, zaštitnim i preventivnim mjerama i postupcima u slučaju opasnosti nužnima za njihovo zdravlje i sigurnost za čitavog trajanja projekta.
10. U slučaju da pri izvođenju radova povezanih s projektom dođe ili bi moglo doći do bilo kakvih nesreća, ozljeda ili oboljenja, klijent ispituje, dokumentira i analizira nalaze, donosi mjere za sprječavanje ponavljanja takvih događaja i, ako je to propisano zakonom, obavješćuje mjerodavna tijela i s njima surađuje. Klijent osigurava odgovarajuću financijsku naknadu svim osobama koje pretrpe štetu uslijed ozljede ili oboljenja prouzročenog projektnim djelatnostima.

Sigurnost i zdravlje na radu

11. Klijent svim radnicima osigurava sigurnu i zdravu radnu sredinu, pri čemu vodi računa o rizicima usko povezanim s njegovim sektorom i određenim razredima opasnosti koje bi mogle biti prisutne. Klijent utvrđuje rizike za sigurnost i zdravlje te zaštitne mjere primjerene stadiju, veličini i naravi projekta u skladu s mjerodavnim temeljnim standardima EU-a u području sigurnosti i zdravlja na radu⁴⁰ i DMP-om. Klijent provodi procjenu rizika u razmjeru s njihovom razinom i, prema potrebi, izrađuje poseban plan zaštite sigurnosti i zdravlja za potrebe projekta, koji se ugrađuje u ESMS. Taj se plan povremeno preispituje radi ocjene njegove djelotvornosti u otklanjanju uočenih rizika.

³⁹ Hijerarhija mjera za kontrolu rizika odnosi se na: (i) otklanjanje rizika; (ii) smanjivanje rizika zamjenom opasnog uvjeta ili tvari nekim neopasnim ili manje opasnim uvjetom ili tvari; (iii) izoliranje rizika radi sprječavanja izloženosti; (iv) uvođenje mjera tehničkog nadzora radi kolektivne zaštite radnika i pripadnika zajednice; i (v) pružanje informacija i uputa radnicima i, prema potrebi, pripadnicima zajednice te njihova obuka u vezi s rizicima, sigurnim sustavima rada, planovima postupanja u slučaju opasnosti, zahtjevima izvješćivanja i obveznim nadzorom.

⁴⁰ EU-ovi standardi sigurnosti i zdravlja na radu temeljni su zahtjevi iz zakonodavstva EU-a u području sigurnosti i zdravlja na radu, kojima se postavljaju minimalni uvjeti zaštite sigurnosti i zdravlja radnika.

12. Postupke za zaštitu sigurnosti i zdravlja na radu klijent planira i provodi uz pomoć osobe odgovorne za sigurnost i zdravlje na radu te u skladu s hijerarhijom mjera za kontrolu rizika, pri čemu radnicima besplatno osigurava osobnu zaštitnu opremu. Od radnika koji nisu njegovi zaposlenici, izvođača i ostalih trećih strana angažiranih za rad na projektnim lokacijama ili obavljanje poslova izravno povezanih s ključnim funkcijama projekta, klijent zahtijeva pridržavanje plana zaštite sigurnosti i zdravlja.
13. Pri obavljanju svake radne aktivnosti, klijent osigurava stalan i primjeren nadzor nad svim radnicima kako bi se osigurala ispravna uporaba radne opreme te odgovarajuća primjena i provedba postupaka i pravila u području sigurnosti i zdravlja.
14. Klijent prati zdravlje i dobrobit svojih radnika te se s njima savjetuje o postupcima zaštite zdravlja i sigurnosti i potiče ih da prekinu s radom u slučaju neposredne opasnosti te prijave sva neispravna postupanja i uvjete na radnom mjestu. To, među ostalim, obuhvaća istrage nesreća, procjenu rizika, razvoj sigurnih sustava rada i odabir radne opreme.
15. Ako u vezi s određenim radnim aktivnostima postoje posebni rizici koji bi mogli imati negativne učinke na zdravlje, sigurnost i dobrobit radnika osjetljivih zbog svoje dobi, spola, invaliditeta ili akutnih ili kroničnih zdravstvenih teškoća, klijent obavlja detaljniju procjenu rizika i provodi prilagodbe kako bi spriječio ozljede i oboljenja.

Zdravlje i sigurnost zajednice

16. Klijent utvrđuje i procjenjuje s projektom povezane rizike i negativne utjecaje na zdravlje i sigurnost zajednica pogođenih projektom te osmišljava mjere zaštite, sprječavanja i ublažavanja koje su u razmjeru s tim utjecajima i rizicima te su primjerene stadiju, veličini i naravi projekta. O mjerama i planovima ublažavanja klijent komunicira sa zajednicama pogođenima projektom i, prema potrebi, drugim mjerodavnim dionicima. Te mjere moraju biti u skladu s hijerarhijom mjera za kontrolu rizika i DMP-om.
17. Mjere izbjegavanja ili ublažavanja utjecaja projekta na zdravlje i sigurnost zajednice mogu potpadati pod odgovornost mjerodavnih javnih tijela. U tom slučaju, klijent pojašnjava svoju ulogu i svoju odgovornost za obavješćivanje mjerodavnih tijela i suradnju s njima.

Rodno uvjetovano nasilje

18. Klijent procjenjuje s projektom povezane rizike rodno uvjetovanog nasilja u vidu spolnog uznemiravanja, iskorištavanja i zlostavljanja, kojima su izložene osobe i zajednice pogođene projektom. Prema potrebi, klijent donosi posebne mjere za sprječavanje i otklanjanje tih rizika, uključujući osiguravanje povjerljivih kanala za prijavu incidenata i pružanje podrške.

Posebni zahtjevi upravljanja zdravljem i sigurnošću

Projektiranje i sigurnost infrastrukture, zgrada i opreme

19. Pri projektiranju, izgradnji, stavljanju u uporabu, korištenju, održavanju i stavljanju izvan uporabe građevina i objekata koji su sastavni dio projekta, klijent vodi računa o zaštiti zdravlja i sigurnosti u skladu s DMP-om, pri čemu razmatra rizike za zdravlje i sigurnost trećih strana i zajednica pogođenih projektom. Građevinske objekte projektiraju i grade kvalificirani stručnjaci. U slučaju javnih zgrada, neovisna revizija protupožarne sigurnosti i sigurnosti za život provodi se kod svih novogradnji i značajnijih preuređenja, i to prije njihova puštanja u uporabu ili početka korištenja.
20. Izgradnju i značajnija preuređenja zgrada zajedničke namjene treba projektirati u skladu s konceptom univerzalnog pristupa⁴¹.
21. Kad se građevine ili objekti poput brana, odlagališta jalovine ili odlagališta pepela nalaze u visokorizičnim područjima gdje bi njihov kvar ili neispravnost mogla ugroziti zdravlje i sigurnost radnika i zajednica, klijent angažira jednog ili više kvalificiranih stručnjaka koji posjeduju odgovarajuće i dokazano iskustvo rada na sličnim projektima, a nisu povezani sa stručnjacima odgovornima za projektiranje i gradnju. Kako bi potvrdili sigurnost i konstrukcijsku cjelovitost tih građevina i objekata, oni obavljaju pregled u što ranijoj fazi razvoja projekta, kao i u svim njegovim kasnijim stadijima poput projektiranja, gradnje, puštanja u uporabu i rada.

Zaštita od opasnih materijala

22. Uvođenjem hijerarhije mjera za kontrolu rizika klijent sprječava ili smanjuje mogućnost izlaganja radnika i zajednica pogođenih projektom opasnim materijalima⁴² do čijeg bi ispuštanja moglo doći uslijed projekta. Ako bi radnici i zajednice pogođene projektom mogli biti izloženi opasnostima, klijent posvećuje dužnu pažnju upravljanju njihovom izloženošću tako što uklanja, zamjenjuje ili izolira uvjet ili tvar koja je uzrok tih opasnosti.
23. Ako su opasni materijali sastavni dio postojećih objekata ili djelatnosti povezanih s projektom, klijent pri obavljanju poslova povezanih sa stavljanjem u pogon, održavanjem i stavljanjem izvan pogona postupa s dužnom pažnjom kako bi spriječio izloženost radnika i zajednica pogođenih projektom tim opasnim materijalima. Ako se uporaba tih materijala ne može izbjeći, klijent poduzima mjere potrebne za sigurno rukovanje, skladištenje, prijevoz i odlaganje u skladu s DMP-om.
24. Klijent čini sve što mu je u moći kako bi osigurao ispravan i siguran prijevoz opasnih materijala, uključujući otpad, te provodi mjere radi izbjegavanja ili smanjivanja izloženosti zajednica pogođenih projektom.

Sigurnost proizvoda

25. Ako projekt uključuje proizvodnju i/ili trgovinu proizvodima široke potrošnje, klijent vodi brigu o sigurnosti tih proizvoda odgovarajućim procesima njihova oblikovanja i proizvodnje te primjerenim skladištenjem, rukovanjem i prijevozom prilikom njihove distribucije. Pritom se rukovodi DMP-om, uključujući opće sigurnosne zahtjeve povezane sa sigurnosnim standardima i kodeksima postupanja u dotičnom poslovnom sektoru i zemlji.

⁴¹ Univerzalan pristup odnosi se na siguran i uključiv pristup omogućen svim ljudima bez obzira na njihovu dob i sposobnost u različitim situacijama i pod raznim okolnostima.

⁴² Opasni materijali odnose se na stvari koje sadržavaju jedno ili više opasnih svojstava i mogu znatno naštetiti okolišu ili ljudskom zdravlju.

26. U postupku procjene projekta klijent utvrđuje i procjenjuje rizike svojih proizvoda za zdravlje i sigurnost potrošača tijekom njihova čitavog vijeka trajanja. Sigurnosti proizvoda mora pristupiti u skladu hijerarhijskom mjeru za kontrolu rizika, a potrošačima mora dati odgovarajuće podatke o zdravstvenim i sigurnosnim rizicima proizvoda. U slučaju proizvoda koji bi mogli ozbiljno ugroziti zdravlje, klijent osigurava provedbu politika i postupaka za njihov opoziv i povlačenje.

Rizici za zdravlje i sigurnost usluga za potrebe zajednica

27. Ako projekt uključuje pružanje usluga za potrebe zajednica, klijent osigurava sigurnost i kvalitetu tih usluga te uvodi odgovarajuće sustave upravljanja kvalitetom kako bi se pobrinuo za to da te usluge ne ugrožavaju zdravlje i sigurnost radnika ili zajednica.
28. Ako projekt uključuje pružanje javnih usluga, klijent u mjeri u kojoj je to moguće uvodi načela univerzalnog pristupa.
29. Ako projekt uključuje pružanje zdravstvenih usluga i/ili primjenu antibiotika, klijent uvodi upravljanje uporabom antimikrobnih sredstava⁴³.

Prometna i cestovna sigurnost

30. Klijent za čitavog trajanja projekta utvrđuje, procjenjuje i prati možebitne rizike za prometnu i cestovnu sigurnost radnika i zajednica pogođenih projektom te, prema potrebi, osmišljava mjere i planove za njihovo otklanjanje. U slučaju projekata koji uključuju uporabu radne i građevinske opreme na javnim cestama i drugim vrstama infrastrukture, klijent nastoji spriječiti nezgode i ozljede pripadnika javnosti povezane s uporabom te opreme.
31. Klijent vodi računa o mjerodavnim normama EU-a u području upravljanja cestovnom i prometnom sigurnošću⁴⁴, utvrđuje mjere cestovne sigurnosti za motorizirane i nemotorizirane korisnike cesta, a pri osmišljavanju projekta poseže za tehnički i ekonomski izvedivim te troškovno učinkovitim rješenjima za cestovnu sigurnost kako bi ublažio njegove možebitne utjecaje na cestovnu sigurnost pogođenih lokalnih zajednica. Prema potrebi, klijent provodi reviziju cestovne sigurnosti za svaku fazu projekta te redovito prati izvješća o nezgodama i nesrećama kako bi utvrdio i riješio probleme ili negativne sigurnosne trendove. Klijenti koji raspolažu vozilima ili voznim parkovima (u vlasništvu ili najmu) uvode postupke upravljanja cestovnim i prometnim rizicima u skladu s DMP-om⁴⁵ te osiguravaju odgovarajuću obuku radnika u području sigurnosti vozača i vozila. Klijent vodi brigu o redovnom održavanju svih vozila koja se koriste u projektu.

Prirodne opasnosti

32. Klijent utvrđuje i procjenjuje možebitne rizike koji proizlaze iz prirodnih opasnosti poput potresa, suša, klizanja tla ili poplava, a povezani su s projektom. Zbog toga se od klijenta može zahtijevati da obavi procjenu izloženosti projekta rizicima koji proizlaze iz klimatskih promjena i utvrdi odgovarajuće mjere za povećanje otpornosti i prilagodljivosti na klimatske promjene o kojima treba povesti računa pri osmišljavanju projekta.
33. Klijent izbjegava i/ili svodi na najmanju mjeru rizike koji proizlaze iz prirodnih opasnosti ili promjena u načinu korištenja zemljišta do kojih bi moglo doći uslijed projektnih djelatnosti.

Izloženost bolestima

34. Kako bi pridonio tome da se spriječi ili na najmanju mjeru svede mogućnost da radnici i zajednice pogođene projektom budu izloženi bolestima, a uz vođenje računa o različitim razinama izloženosti i većoj podložnosti ranjivih skupina, klijent u dogovoru s mjerodavnim tijelima osmišljava odgovarajuće mjere ublažavanja. Klijent poduzima mjere kako bi se izbjeglo ili na najmanju mjeru svelo širenje zaraznih bolesti koje mogu biti povezane s priljevom radnika privremeno i/ili stalno zaposlenih na projektu.
35. Ako su u zajednicama pogođenima projektom prisutne određene endemske bolesti, klijent se potiče na to da za čitavog trajanja projekta poboljšava uvjete koji bi mogli doprinijeti smanjivanju njihove incidencije kako među radnicima tako i u lokalnim zajednicama pogođenima projektom. Klijent poduzima mjere kako bi se širenje zaraznih bolesti izbjeglo ili svelo na najmanju mjeru te da bi se spriječili rodno uvjetovani rizici koji bi mogli biti povezani s priljevom radne snage privremeno i/ili stalno zaposlene na projektu.

Pripravnost i odgovor na izvanredne situacije

36. Klijent mora biti pripravan spriječiti i odgovoriti na nezgode, nesreće i izvanredne situacije na način primjeren operativnim rizicima povezanim s projektom i potrebi da se spriječe ili smanje njihovi možebitni negativni utjecaji te u skladu s mjerodavnim regulatornim zahtjevima i DMP-om⁴⁶.
37. Klijent utvrđuje i procjenjuje opasnosti od velikih nesreća te poduzima sve mjere potrebne za njihovo sprječavanje ili ograničavanje njihovih rizika za radnike i zajednice pogođene projektom te negativnih utjecaja na okoliš, a radi dosljednog i djelotvornog osiguravanja visokog stupnja zaštite ljudi i okoliša. Te mjere utvrđuju se u politici sprječavanja velikih nesreća/pripravnosti za izvanredne situacije i odgovarajućem planu upravljanja koji klijent ugrađuje u svoj opći ESMS. Taj plan obuhvaća organizacijski ustroj, odgovornosti, postupke, komunikaciju, obuku, resurse i druge pretpostavke nužne za provedbu politike kojom se osigurava sposobnost klijenta za djelotvoran odgovor na izvanredne situacije povezane s opasnostima projekta u skladu s DMP-om.
38. U slučaju projekata kod kojih je prisutan rizik od velikih nesreća, klijent surađuje s mjerodavnim tijelima i zajednicama pogođenima projektom te im pomaže u njihovim pripremama za djelotvoran odgovor na izvanredne situacije. Ako su domaća tijela ili hitne službe nedovoljno sposobni ili nisu sposobni odgovoriti na djelotvoran način, klijent preuzima aktivnu ulogu u pripremama i odgovoru na izvanredne situacije te podastire odgovarajuće dokaze kojima potvrđuje sposobnost da odgovori na realno predvidive nesreće, bilo izravno ili posredno.

Osiguranje

39. Klijent utvrđuje i procjenjuje sigurnosne prijetnje projektu koje ugrožavaju radnike i zajednice pogođene projektom. Ako se utvrde rizici, uvode se odgovarajući sigurnosni mehanizmi radi upravljanja tim rizicima u skladu s DMP-om.

⁴³ Upravljanje uporabom antimikrobnih sredstava usklađen je program koji je utvrdila Svjetska zdravstvena organizacija i kojim se promiče primjerena uporaba antimikrobnih sredstava (uključujući antibiotike), poboljšavaju isходи za pacijente te smanjuje otpornost na antimikrobna sredstva i širenje zaraza koje izazivaju višestruko otporni organizmi.

⁴⁴ U skladu s ciljevima Direktive 2008/96/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 19. studenog 2008. o upravljanju sigurnošću cestovne infrastrukture.

⁴⁵ U skladu s dobrom međunarodnom praksom kao što je sustav upravljanja sigurnošću cestovnog prometa prema normi ISO 39001.

⁴⁶ Kao što je razrađeno Direktivom 2012/18/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 4. srpnja 2012. o kontroli opasnosti od velikih nesreća koje uključuju opasne tvari, o izmjeni i kasnijem stavljanju izvan snage Direktive Vijeća 96/82/EZ (EU-ova Direktiva Seveso III).

40. Ako angažira zaposlenike ili izvođače zadužene za osiguranje i zaštitu svojeg osoblja i imovine, klijent procjenjuje rizike koji iz tih sigurnosnih rješenja proizlaze za osobe unutar i izvan lokacije projekta. Pri dogovaranju tih rješenja klijent se rukovodi načelom razmjernosti, DMP-om i mjerodavnim propisima kad je riječ o uvjetima zapošljavanja, pravilima ponašanja, stručnom osposobljavanju, opremanju i praćenju ponašanja takvog osoblja. Klijent ne odobrava nikakvu uporabu sile osim ako joj se ne pribjegava u preventivne i obrambene svrhe u razmjeru s prirodom i ozbiljnošću prijetnje.
41. Ako su za zaštitarske usluge odgovorna mjerodavna državna tijela, klijent u mjeri u kojoj mu je to dopušteno surađuje s odgovornim državnim tijelom radi postizanja rezultata u skladu s ovim IZ-om. Klijent utvrđuje i procjenjuje možebitne rizike koji proizlaze iz takvih usluga, obavješćuje mjerodavna javna tijela o svojoj namjeri da se pobrine da zaštitarsko osoblje postupi u skladu s točkom 40. ovog IZ-a te potiče mjerodavna javna tijela da javno objave sigurnosna rješenja dogovorena radi zaštite njegovih objekata, ovisno o višim interesima sigurnosti.
42. Klijent (i) obavlja sve neophodne provjere kako bi se uvjerio da zaposlenici ili radnici s kojima je sklopio ugovor radi pružanja zaštitarskih usluga dosad nisu bili upleteni ni u kakvo nasilničko postupanje; (ii) primjereno ih obučava (ili utvrđuje da su prošli primjerenu obuku) za uporabu sile (i, prema potrebi, vatrenog oružja) i propisno postupanje prema radnicima i zajednicama pogođenima projektom; i (iii) traži od njih da se pridržavaju mjerodavnog prava te svih zahtjeva iz IZ-a 2. i svih drugih IZ-ova koje odredi klijent.
43. Klijent uspostavlja i provodi djelotvoran pritužbeni mehanizam kako bi pogođenim zajednicama i radnicima omogućio iznošenje pitanja koja ih brinu u pogledu sigurnosnih rješenja i postupanja zaštitarskog osoblja te obavješćuje zajednice i radnike o dostupnosti i primjeni pritužbenog mehanizma u skladu s ovim IZ-om i IZ-om 10.
44. Klijent istražuje sve navode o protupravnom ili nasilničkom postupanju zaštitarskog osoblja, poduzima mjere (ili potiče odgovarajuće strane da poduzmu mjere) radi sprječavanja njegova ponavljanja te, prema potrebi, prijavljuje protupravno i nasilničko postupanje javnim tijelima i EBRD-u.

EBRD-ov izvedbeni zahtjev 5.: Preuzimanje zemljišta, ograničenja korištenja zemljišta i nedobrovoljno preseljenje

Uvod

1. Ovaj izvedbeni zahtjev (IZ) bavi se utjecajima preuzimanja zemljišta za potrebe projekata⁴⁷, uključujući ograničenja korištenja zemljišta⁴⁸ te pristupa imovini i prirodnim dobrima, što može dovesti do fizičkog raseljavanja (premještanja, gubitka zemljišta ili doma) i/ili ekonomskog raseljavanja (gubitka zemljišta, imovine ili ograničenja korištenja zemljišta, imovine i prirodnih dobara s posljedicom gubitka izvora prihoda ili drugih sredstava za život⁴⁹). Pojam „nedobrovoljno preseljenje“ odnosi se na oba ova utjecaja te na postupke njihova ublažavanja i kompenziranja. Preseljenje se smatra nedobrovoljnim ako pogođene osobe ili zajednice nemaju pravo odbiti preuzimanje zemljišta ili ograničenja korištenja zemljišta, druge imovine i prirodnih dobara, čak i ako se prisilnom preuzimanju pribjegava tek kao krajnjem rješenju nakon pregovaračkog postupka.
2. Primjena ovog IZ-a u skladu je s općim poštovanjem i uvažavanjem ljudskih prava i sloboda⁵⁰, a posebno prava privatnog vlasništva, prava na odgovarajuće stanovanje⁵¹ i prava na stalno poboljšanje životnih uvjeta.

3. Ako se njime propisno ne upravlja, nedobrovoljno preseljenje može dovesti do dugoročnih nedaća i osiromašenja pogođenih osoba⁵² i zajednica, kao i do štete na okolišu i negativnih socioekonomskih posljedica u područjima na koja su te osobe i zajednice preseljene. Klijent je dužan razmotriti izvediva alternativna projektna rješenja i lokacije kako bi se izbjeglo ili na najmanju mjeru svelo preuzimanje zemljišta ili ograničenja korištenja zemljišta, druge imovine i prirodnih dobara, uz istodobno vođenje računa o ravnoteži između okolišnih, socijalnih i financijskih troškova i koristi te posvećivanje posebne pozornosti rodnim utjecajima i utjecajima na ranjive skupine. Ako ga je nemoguće izbjeći pomoću projektnih rješenja, raseljavanje se mora svesti na najmanju mjeru te treba pomno isplanirati i provesti odgovarajuće mjere radi ublažavanja negativnih utjecaja na pogođene osobe i domaćinske zajednice.

Ciljevi

4. Ciljevi ovog IZ-a su:
  - izbjeći nedobrovoljno preseljenje ili, ako je ono neizbježno, svesti ga na najmanju mjeru razmatranjem izvedivih alternativnih projektnih rješenja i lokacija;
  - izbjeći prisilno iseljavanje⁵³;
  - ublažiti neizbježne negativne socijalne i ekonomske utjecaje nedobrovoljnog preseljenja na pogođene osobe: (i) osiguravanjem pravodobne naknade za gubitak imovine na temelju njezina ukupnog troška zamjene⁵⁴; i (ii) vođenjem brige o tome da se aktivnosti preuzimanja zemljišta, ograničavanja korištenja zemljišta, druge imovine i prirodnih dobara te nedobrovoljnog preseljenja provode uz svrsishodno savjetovanje s dionicima, njihovo sudjelovanje i objavljivanje podataka u skladu s IZ-om 10.;

⁴⁷ „Preuzimanje zemljišta“ odnosi se na sve načine pribavljanja zemljišta za potrebe projekta, koji mogu uključivati izravan otkup, izvlaštenje zemljišta i imovine te stjecanje prava privremenog ili trajnog pristupa, kao što su služnost ili pravo prolaza, kao i uvođenje ograničenja pristupa zaštićenim i drugim područjima. Preuzimanje zemljišta može uključivati i: (a) preuzimanje nenastanjenog ili nekorištenog zemljišta bez obzira na to oslanja li se njegov vlasnik ili posjednik na to zemljište kao na izvor prihoda ili sredstvo za život ili ne; (b) vraćanje u posjed javnog zemljišta kojim se koriste ili ga nastanjuju fizičke osobe ili kućanstva; i (c) utjecaje projekta koji dovode do potapanja zemljišta ili zbog kojih zemljište postaje na drugi način neuporabljivo ili nepristupačno. Pojam „zemljište“ obuhvaća sve što na njemu raste ili je za njega trajno pričvršćeno, kao što su nasadi, građevine i druga poboljšanja, te pripadajuća vodna tijela.

⁴⁸ „Ograničenja korištenja zemljišta“ odnose se na ograničenja ili zabrane korištenja zemljišta koje se koristi u poljoprivredne, stambene, poslovne ili ine svrhe, a čije je uvođenje i stupanje na snagu izravno povezano s projektom. Tu se može raditi o ograničenjima pristupa područjima koja su na temelju zakona proglašena parkovima ili zaštićenim područjima, ograničenjima pristupa drugim zajedničkim dobrima te ograničenjima korištenja zemljišta uslijed zasnivanja prava služnosti za potrebe obavljanja komunalnih djelatnosti ili uspostave sigurnosnih zona.

⁴⁹ „Sredstva za život“ odnose se na sva sredstva kojima se pojedinci, obitelji i zajednice koriste za preživljavanje, kao što su dohodak od nesamostalnog rada; novčani prihod od poduzetničke djelatnosti ili prodaje poljoprivrednih proizvoda, robe, rukotvorina ili usluga; prihod od najma zemljišta ili prostora; prihod od uroda ili stočarstva, dijela uroda (npr. raznih oblika napoličarstva) ili stočarske proizvodnje; samostalno proizvedena roba ili poljoprivredni proizvodi koji se koriste za razmjenu ili trampu; roba ili poljoprivredni proizvodi koji se konzumiraju za vlastite potrebe; prehrambeni proizvodi, materijali, gorivo i roba dobivena iz prirodnih ili zajedničkih dobara za osobnu uporabu ili uporabu u kućanstvu ili za trgovinski razmjenu; mirovine i razne vrste državnih naknada.

⁵⁰ Točnije, Opće deklaracije o pravima čovjeka i Međunarodnog pakta o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima.

⁵¹ „Odgovarajuće stanovanje“ odnosi se na odgovarajuću privatnost; prostor; fizičku pristupačnost; sigurno pravo posjeda i korištenja; rasvjetu, grijanje i ventilaciju; osnovnu infrastrukturu poput usluga vodoopskrbe, odvodnje i gospodarenja otpadom; odgovarajuće čimbenike povezane s kvalitetom okoliša i zdravljem; odgovarajuću i pristupačnu lokaciju s obzirom na mjesto rada i osnovne usluge.

⁵² „Pogođena osoba“ odnosi se na pravnu ili fizičku osobu podvrgnutu bilo fizičkom ili ekonomskom raseljavanju uslijed preuzimanja zemljišta i ograničenja korištenja zemljišta, druge imovine ili prirodnih dobara za potrebe projekta.

⁵³ „Prisilno iseljavanje“ odnosi se na radnje i/ili propuste koji dovode do prinudnog ili trajnog ili privremenog nedobrovoljnog raseljavanja pojedinaca, skupina i zajednica iz njihovih domova i/ili s njihova zemljišta ili zajedničkih dobara kojima se koriste i o kojima ovise, čime im se oduzima ili ograničava mogućnost boravka ili rada na području određenog prebivališta, mjesta stanovanja ili lokacije, a da im se pritom ne pružaju odgovarajuću oblici pravne ili ine zaštite predviđene ovim IZ-om niti im se omogućuje pristup takvoj zaštiti.

⁵⁴ „Trošak zamjene“ definira se kao metoda procjene vrijednosti kojom se dobiva naknada dostatna za zamjenu imovine, uvećana za iznos nužnih transakcijskih troškova povezanih sa zamjenom imovine. Tamo gdje postoje uhodana tržišta, trošak zamjene predstavlja tržišnu vrijednost utvrđenu neovisnom i stručnom procjenom vrijednosti nekretnine, uvećanu za transakcijske troškove. Tamo gdje nema uhodanih tržišta, trošak zamjene može se odrediti na druge načine kao što su izračun proizvodne vrijednosti zemljišta ili proizvodne imovine ili neamortizirane vrijednosti zamjenskog materijala i rada uloženo u gradnju objekata ili druge dugotrajne imovine, uvećane za transakcijske troškove. U svim slučajevima u kojima fizičko raseljavanje dovodi do gubitka doma, trošak zamjene mora u najmanju ruku biti dostatan za omogućavanje kupnje ili gradnje stambenog prostora koji ispunjava prihvatljive minimalne standarde zajednice u pogledu kvalitete i sigurnosti.

- poboljšati životne uvjete i standard pogođenih osoba ili ih, u najmanju ruku, vratiti na njihovu razinu prije raseljavanja; i
- poboljšati uvjete življenja fizički raseljenih osoba osiguravanjem odgovarajućeg stambenog prostora (uključujući nužne komunalne i druge usluge) sa sigurnim pravom posjeda i korištenja⁵⁵ u mjestu preseljenja.

Područje primjene

5. Područje primjene ovog IZ-a utvrđuje se u postupku okolišne i socijalne procjene opisanom u IZ-u 1.
6. Ovaj IZ primjenjuje se na fizičko ili ekonomsko raseljavanje koje može biti potpuno, djelomično, trajno ili privremeno, a posljedica je sljedećih vrsta transakcija:
  - stjecanja prava na zemljištu⁵⁶ i/ili imovini slijedom izvlaštenja ili drugih prisilnih postupaka;
  - stjecanja prava na zemljištu i/ili imovini slijedom nagodbe, ako bi u slučaju nepostizanja nagodbe moglo biti pokrenuto izvlaštenje ili drugi prisilni postupci;
  - nametanje ograničenja uslijed kojih ljudi gube pristup zemljištu, imovini, prirodnim dobrima ili sredstvima za život, bez obzira na to jesu li ta prava na ograničenje stečena nagodbom, izvlaštenjem, prisilnim otkupom ili na temelju državnih propisa;
  - premještanje ljudi koji nemaju formalna, tradicijska ili domaćim zakonima priznata prava korištenja, a koji zemljište nastanjuju ili se njime koriste prije isteka krajnjeg roka za utvrđivanje prava iz ovog IZ-a; i
  - raseljavanje ljudi zbog utjecaja projekta uslijed kojih njihovo zemljište postaje neuporabljivo ili nepristupačno.
7. Ovaj IZ primjenjuje se i na svako fizičko ili ekonomsko raseljavanje koje klijent ili vlasti provode za potrebe projekta prije uključivanja EBRD-a. Ako je do raseljavanja došlo prije uključivanja Banke, provodi se revizija kako bi se utvrdile: (i) sve manjkavosti prijašnjih aktivnosti u odnosu na ovaj IZ; i (ii) korektivne mjere koje su možda potrebne radi osiguravanja usklađenosti s ovim IZ-om. U planu korektivnih mjera opisuju se sve aktivnosti potrebne za postizanje usklađenosti s ovim IZ-om, i to u obliku vremenski ograničenog plana kojim se predviđaju potrebna financijska sredstva, provedbeni mehanizmi, raspodjela uloga i odgovornosti te rokovi provedbe.
8. Ovaj IZ ne primjenjuje se na:
  - preseljenje slijedom dobrovoljnih transakcija sa zemljištem (tržišnih transakcija u kojima prodavatelj ne pristupa prodaji jer ga je netko na nju obvezao ili prisilio ili ga je u tom cilju zastrašio ili podmitio, a kupac ne može pribjeći izvlaštenju ili kakvim drugom prisilnom postupku u slučaju nepostizanja nagodbe),

te tamo gdje takve transakcije utječu samo na one sa zakonski priznatim pravima. Međutim, ovaj IZ primjenjuje se ako bi takve dobrovoljne transakcije mogle dovesti do raseljavanja drugih osoba osim samog prodavatelja, a koje predmetno zemljište nastanjuju, koriste ga ili na njega polažu pravo, kao što su neformalni posjednici ili drugi korisnici zemljišta koji prema domaćem zakonu nemaju nikakvih prava; i

- naseljavanje izbjeglica, interno raseljenih osoba i žrtava prirodnih nepogoda, sukoba, zločina ili nasilja.⁵⁷

⁵⁵ „Sigurno pravo posjeda i korištenja” odnosi se na pojedince ili zajednice preseljene na lokaciju na kojoj se mogu zakonito nastaniti, gdje su zaštićene od rizika prisilnog iseljavanja i gdje su prava posjeda i korištenja koja su im osigurana društveno i kulturološki primjerena.

⁵⁶ „Prava na zemljištu” obuhvaćaju prava potpunog i trajnog vlasništva priznata zakonom predmetne države, bilo statutarnim ili običajnim; prava privremenog ili trajnog ploduživanja (korištenja) proistekla iz formalnog ili neformalnog sporazuma ili iz običaja, uključujući dugoročni ili kratkoročni zakup, najam i napolicu, kao i formalno ili neformalno korištenje zajedničkih prirodnih dobara poput šuma, pašnjaka i vodnih tijela; prava prolaza određena zakonom ili običajem; i ograničenja korištenja ili pristupa određena zakonom ili običajem.

⁵⁷ U slučajevima u kojima je do raseljavanja došlo uslijed sukoba koji je prethodio raseljavanju izazvanome projektom, postupak raseljavanja rukovodi se Temeljnim načelima internog raseljavanja (Ured visokog povjerenika za ljudska prava).

Zahtjevi

Opća pitanja

9. U ranoj fazi postupka okolišne i socijalne procjene opisanog u IZ-u 1. Klijent utvrđuje bi li projekt mogao prouzročiti bilo kakvo fizičko i/ili ekonomsko raseljavanje te procjenjuje vjerojatnost pojave bilo kakvih budućih potreba za dodatnim zemljištem i dobrima u vezi s projektom.
10. Ako postoje utjecaji u smislu raseljavanja, u postupku procjene određuju se polazne socioekonomske prilike raseljenih osoba te može bitni rizici i utjecaji projekta kojima su izložene. Obuhvat procjene mora biti dostatan za određivanje može bitne značajnosti, vjerojatnosti i ozbiljnosti utjecaja, a pri procjeni treba povesti računa o stajalištima pogođenih ljudi i ključnih mjerodavnih dionika.
11. Ako se procjenom utvrdi da bi projekt za sobom mogao povlačiti značajne rizike i utjecaje povezane s fizičkim i ekonomskim raseljavanjem ljudi i/ili zajednica, klijent angažira jednog ili više stručnjaka za preseljenje kako bi mu pomogli u izradi planskog dokumenta o preseljenju radi osmišljanja i provedbe mjera za rješavanje utjecaja na raseljene osobe u skladu s hijerarhijom mjera ublažavanja. Narav planskog dokumenta o preseljenju koji je klijent dužan izraditi određuje Banka u okviru postupka okolišne i socijalne procjene. Planski dokument o preseljenju mora sadržavati analizu alternativnih projektnih rješenja i lokacija iz koje je vidljivo što je sve poduzeto kako bi se fizičko i ekonomsko raseljavanje izbjeglo ili svelo na najmanju mjeru. Obuhvat i detaljnost tog plana moraju biti u razmjeru s prirodom i veličinom projekta, njegovim može bitnim utjecajima na raseljavanje i zainteresiranošću dionika.

Izbjegavanje ili svođenje raseljavanja na najmanju mjeru

12. Klijent razmatra izvediva alternativna projektna rješenja i lokacije kako bi se fizičko i/ili ekonomsko raseljavanje izbjeglo ili barem svelo na najmanju mjeru. Izbjegavanje je najpoželjniji pristup prema hijerarhiji mjera ublažavanja iz IZ-a 1. Osobito je važno izbjeći fizičko ili ekonomsko raseljavanje socijalno ili ekonomski ranjivih osoba. Međutim, izbjegavanje ne mora nužno biti najpoželjniji pristup u slučajevima u kojima bi za posljedicu imalo štetan utjecaj na zdravlje i sigurnost. Isto tako, raseljavanje u nekim slučajevima može stvoriti izravne mogućnosti za boljitak kućanstava ili zajednica, uključujući bolje stambene i javnozdravstvene uvjete, veću sigurnost prava posjeda i korištenja ili druga poboljšanja lokalnih standarda življenja.

Izbjegavanje prisilnog iseljavanja

13. Klijent ne smije pribjevati prisilnom iseljavanju. Prisilno oduzimanje radi javnog ili općeg interesa, izvlaštenje, prisilno preuzimanje ili ostvarivanje drugih prava klijenta ne smatra se prisilnim iseljavanjem pod uvjetom da se provodi u skladu sa zahtjevima domaćeg prava i odredbama ovog IZ-a te na način koji udovoljava osnovnim načelima zakonitog postupanja (uključujući dostavu odgovarajuće prethodne obavijesti, svrsishodno omogućavanje podnošenja prigovora ili žalbe i izbjegavanje uporabe nepotrebne, nerazmjerne ili prekomjerne sile).

Nagodbe

14. Klijent nastoji steći prava na zemljištu postizanjem nagodbe čak i ako raspolaže pravnim sredstvima za dobivanje pristupa zemljištu bez pristanka prodavatelja. Postizanje nagodbi pripomaže izbjegavanju ili svođenju na najmanju mjeru izvlaštenja te kašnjenja u upravnim ili sudskim postupcima povezanim s formalnim izvlaštenjem, a u mjeri u kojoj je to moguće i smanjivanju s time povezanih utjecaja na pogođene osobe. Nagodbe je obično moguće postići osiguravanjem poštene i primjerene naknade pogođenim osobama ili zajednicama.

Vođenje brige o ranjivim skupinama

15. Klijent je dužan utvrditi, procijeniti i riješiti utjecaje na ranjive skupine u skladu s IZ-om 1., a poglavito:
  - (i) prilikom provedbe socioekonomskih istraživanja, obaviti analizu radi određivanja bitnih čimbenika ranjivosti unutar projektnog područja, u suradnji s mjerodavnim dionicima, uključujući pogođene zajednice;
  - (ii) utvrditi ranjive skupine na temelju rezultata te analize ranjivosti;
  - (iii) obaviti posebna savjetovanja s ranjivim skupinama; i
  - (iv) isplanirati mjere pomoći prilagođene različitim potrebama ranjivih skupina, opisati te mjere u planskom dokumentu o preseljenju i predvidjeti njihovu provedbu i financiranje u okviru sveukupnog proračuna za preuzimanje zemljišta i preseljenje.

Vođenje brige o rodnim pitanjima

16. Proces fizičkog ili ekonomskog raseljavanja uključuje konkretna rodna pitanja o kojima treba voditi računa tijekom istraživanja polaznog stanja, procjene utjecaja te njihova ublažavanja i praćenja. Potrebno je uvesti mjere kako bi se osiguralo svrsishodno sudjelovanje žena i muškaraca u svim savjetovanjima o preseljenju, uključujući odgovarajuće termine sastanaka, prijevoz, skrb za djecu te, prema potrebi, sazivanje sastanaka namijenjenih isključivo ženama. U projektima se nastoje shvatiti različiti utjecaji preuzimanja zemljišta, ograničenja njegova zemljišta i nedobrovoljnog preseljenja na muškarce i žene. Ovisno o značajnosti utjecaja, tu se može raditi o sljedećem, već prema potrebi:
  - (i) analizi prilika unutar kućanstava kako bi se utvrdile razlike između muškaraca i žena u pogledu izvora sredstava za život, uključujući neformalne;
  - (ii) analizi prava žena na zemljište i njegovo korištenje, uključujući suvlasništvo i prava korištenja zajedničkog zemljišta i drugih dobara; i
  - (iii) analizi utjecaja preseljenja na sposobnost žena za bavljenje radom.
17. Pri utvrđivanju prava na naknadu i davanju naknade treba voditi računa o rodnim pitanjima, uključujući (i) sudjelovanje žena u proizvodnim djelatnostima i kućanskim poslovima, (ii) poštene uvjete isplate novčane naknade i (iii) udjele u vlasništvu na imovini koja je predmet preseljenja. Klijent razmatra mogućnost ponude alternativnih oblika i/ili uvjeta naknade, osobito u zemljama i regijama u kojima je manje izgledno da žene imaju pristup službenim financijskim institucijama i/ili bankovnim računima. U slučajevima kad domaćim propisima ili stvarnopravnim sustavima ženama nije priznato pravo stjecanja ili zamjene nekretnina, potrebno je predvidjeti mjere kojima će se, u mjeri u kojoj je to moguće, osigurati da žene mogu steći sigurno pravo posjeda i korištenja.
18. Postupkom savjetovanja osigurava se stjecanje uvida u stajališta žena te vođenje računa o njihovim interesima u svim fazama planiranja i provedbe preseljenja. Potrebno je ispitati i dokumentirati sklonosti žena i muškaraca u pogledu mehanizama naknade, zamjenskog zemljišta ili alternativnog pristupa imovini i prirodnim dobrima umjesto novčane naknade.

19. Ženama i muškarcima treba pod jednakim uvjetima staviti na raspolaganje te njihovim potrebama prilagoditi mogućnosti za poboljšanje uvjeta za život ili njihovo vraćanje na prijašnju razinu⁵⁸, kao što su unaprjeđenje postojećih poljoprivrednih djelatnosti, stručno usavršavanje, pristup kreditima, prilike za bavljenje poduzetništvom ili zapošljavanje.

Socioekonomska istraživanja

20. Ako bi projekt mogao dovesti do fizičkog ili ekonomskog raseljavanja, klijent provodi socioekonomska istraživanja kako bi utvrdio polaznu situaciju pogođenih ljudi. Ta se istraživanja temelje na primjeni kombinacije kvantitativnih i kvalitativnih metoda, a osmišljena su kako bi se olakšalo daljnje praćenje socijalnih i ekonomskih prilika pogođenih osoba. Istraživanjima polazne socioekonomske situacije:

- utvrđuje se socijalni i ekonomski profil pogođenih zajednica i ljudi, uz razvrstavanje podataka prema spolu i dobi;
- utvrđuju se pogođeni izvori sredstava za život i njihov značaj za sveukupna sredstva za život pogođenih ljudi;
- utvrđuju se stvarnopravna uređenja u pogledu zemljišta u pogođenom području;
- utvrđuju se sva rodna pitanja koja bi mogla utjecati na proces preuzimanja zemljišta i preseljenja; i
- utvrđuju se bitni čimbenici ranjivosti i izrađuje popis ranjivih skupina.

Popis pogođenog stanovništva i imovine i krajnji rok za utvrđivanje prava na naknadu i pomoć

21. Klijent provodi popis pogođenog stanovništva kako bi: (i) utvrdio koje će osobe biti pogođene projektom; i (ii) odredio tko će imati pravo na naknadu i pomoć. Pri popisu stanovništva u obzir se uzimaju i sezonski korisnici dobara koji u trenutku popisa možda nisu prisutni na projektnom području.
22. Klijent provodi popis⁵⁹ pogođene imovine, uključujući zemljište, građevine, nasade, zajedničke sadržaje i prirodna dobra, kako bi utvrdio osnovu za daljnju procjenu vrijednosti te imovine.

23. Klijent određuje krajnji rok za utvrđivanje prava na naknadu i pomoć⁶⁰, pri čemu se rukovodi ili: (i) rokom predviđenim mjerodavnim zakonodavstvom; ili (ii) završnim datumom popisa stanovništva ili imovine (ovisno o tome koji nastupa kasnije). Klijent obavješćuje pogođene osobe o krajnjem roku. Obavijest o krajnjem roku mora se primjereno dokumentirati, a na čitavom projektnom području treba je u redovnim vremenskim razmacima objavljivati u pisanom i nepisanom obliku (već prema potrebi) i na odgovarajućim lokalnim jezicima. To uključuje i isticanje upozorenja da osobe koje se na projektnom području nasele nakon krajnjeg roka mogu biti udaljene. Klijent nije dužan osigurati naknadu ni pružiti pomoć doseljenicima koji su u projektno područje ušli nakon krajnjeg roka samo kako bi iskoristili priliku za ostvarivanje osobne koristi.

24. Rok za utvrđivanje prava određuje se ili: (i) u trajanju predviđenom domaćim propisima; ili (ii) u razumnom trajanju računajući od datuma popisa stanovništva ili imovine. Ako između krajnjeg roka i trenutka u kojem klijent daje naknadu za pogođeno zemljište protekne dulje razdoblje, popis stanovništva i imovine te iz njega proistekla procjena vrijednosti moraju se ažurirati.

Procjena vrijednosti pogođenog zemljišta i imovine

25. Procjena vrijednosti temelji se na ukupnom trošku zamjene, a obavljaju je ovlašteni procjenitelji. Metodologija procjene radi određivanja troška zamjene mora biti dokumentirana i sadržana u mjerodavnom planskom dokumentu o preseljenju. Kako bi se osigurala naknada prema trošku zamjene, predviđeni iznosi naknade mogu zahtijevati korekciju u projektnim područjima s visokom stopom inflacije ili u slučajevima kad između izračuna iznosa naknade i njezine isplate protekne dulje razdoblje.

Skupine osoba s pravom na naknadu i pomoć

26. Pogođene osobe moguće je svrstati u sljedeće skupine:
- (i) osobe s formalnim zakonskim pravima na zemljištu (uključujući običajna i tradicijska prava priznata domaćim zakonima) ili imovini;
  - (ii) osobe koje u trenutku popisa stanovništva nemaju formalna prava na zemljištu ili imovini, ali koje na zemljište ili imovinu polažu pravo koje je prema domaćim zakonima priznato ili ga se može priznati; ili
  - (iii) osobe koje na zemljištu ili imovini koju zaposjedaju ili se njome koriste nemaju niti na nju polažu nikakvo pravo koje bi moglo biti zakonski priznato.

Naknada i druge povlastice za pogođene osobe

27. Ako se preuzimanje zemljišta, druge imovine i prirodnih dobara ili ograničenja njihova korištenja (bilo trajna ili privremena) ne mogu izbjeći, klijent je pogođenim osobama dužan ponuditi naknadu⁶¹ na temelju ukupnog troška zamjene, kao i ostalu pomoć potrebnu kako bi im se životni standard i uvjeti za život poboljšali ili, u najmanju ruku, vratili u prijašnje stanje, ovisno o odredbama ovog IZ-a.

⁵⁸ „Poboljšanje uvjeta za život ili njihovo vraćanje na prijašnju razinu” odnosi se na posebne pogodnosti ili aktivnosti zamišljene kako bi se pogođenim osobama pomoglo u poboljšanju uvjeta za život ili, u najmanju ruku, njihovom vraćanju na razinu na kojoj su bili prije raseljavanja.

⁵⁹ „Popis” bi trebao obuhvaćati iscrpan pregled svih prava pogođenih osoba, bilo da im stvarno pripadaju ili se na njih samo pozivaju, uključujući prava utemeljena na običaju ili praksi, sekundarna prava poput prava pristupa i korištenja za potrebe preživljavanja te zajednička prava, a njegova bi se izrada trebala temeljiti na konzultativnom, nepristranom i transparentnom postupku.

⁶⁰ Obuhvaća određivanje raseljenih osoba i kriterija za utvrđivanje njihova prava na naknadu i inu pomoć pri preseljenju, uključujući pripadajuće krajnje rokove.

⁶¹ „Naknada” se odnosi na plaćanje u novcu ili naravi za gubitak zemljišta, druge imovine ili prirodnih dobara koja su preuzeta za potrebe projekta ili je ovaj na njih utjecao, odnosno za gubitak pristupa istima.

28. Klijent pruža pomoć pri preseljenju⁶² za potrebe svih fizički raseljenih osoba, a ekonomski raseljenim osobama pomaže u poboljšanju uvjeta za život ili njihovom vraćanju na prijašnju razinu, i to bez obzira na to u kojoj su od prethodno navedenih skupina ostvarili to pravo. Osim toga, u odnosu na svaku od triju skupina opisanih u točki 26., klijent ima sljedeće obveze:

- Skupina (i) Osigurati im naknadu (u naravi ili novcu) za nekretnine⁶³ i inu imovinu koja im zakonito pripada, i to na temelju ukupnog troška zamjene.
- Skupina (ii) Pružiti pogođenim osobama pravnu pomoć u ishođenju priznavanja prava koja polažu na zemljište kako bi nakon toga mogle dobiti naknadu za nekretninu koja im zakonito pripada, te im pokriti troškove tog postupka priznavanja.
- Skupina (iii) Osigurati naknadu za sve građevine ili poboljšanja na zemljištu (uključujući nasade i stabla) te gubitak izvora prihoda i drugih sredstava za život.

29. Standardi naknade za pojedine kategorije zemljišta i dugotrajne imovine objavljuju se i dosljedno primjenjuju. Iznosi naknada mogu podlijegati povećanju uslijed korekcija kad se pribjegava strategijama pregovaranja. U svim slučajevima dokumentira se jasna osnova za izračun naknade, a naknada se dodjeljuje u skladu s transparentnim postupcima.

30. Naknada se osigurava prije raseljavanja ili nametanja ograničenja na pristup zemljištu ili imovini. Ako opetovani pokušaji da se stupi u kontakt s odsutnim vlasnicima ne urode plodom, ako osobe pogođene projektom odbijaju poštene ponude za naknadu ili ako su sporovi oko prava na zemljištu ili imovini predmet dugotrajnih sudskih postupaka, klijent može položiti sredstva za naknadu predviđena planom preseljenja na kamatonosni račun i nastaviti s projektnim aktivnostima u skladu s domaćim pravom. Naknada se stavlja na raspolaganje osobama koje na nju imaju pravo odmah po rješavanju imovinsko-pravnih pitanja.

31. Ako raseljene osobe žive od zemlje⁶⁴ ili ako je zemljište u zajedničkom vlasništvu, klijent kao naknadu nudi zemljište, osim ako se to pokaže neizvedivim ili neprihvatljivim za pogođene osobe.

32. Plaćanje novčane naknade za izgubljeno zemljište ili imovinu na temelju ukupnog troška zamjene umjesto naknade u naravi može biti primjereno: (i) ako pogođene osobe ne žive od zemlje; (ii) ako pogođene osobe žive od zemlje, ali zemljište koje se preuzima za potrebe projekta predstavlja tek manji dio zahvaćene imovine, a preostalo zemljište je ekonomski održivo; ili (iii) ako postoje aktivna tržišta zemljišta, stambenih nekretnina i rada, raseljene osobe ih koriste, a ponuda zemljišta i stambenih nekretnina je dostatna.

33. Ako pogođene osobe odbijaju ponudenu naknadu koja ispunjava zahtjeve iz ovog IZ-a i zbog toga je pokrenuto izvlaštenje ili neki drugi pravni postupak, klijent istražuje mogućnosti za suradnju s nadležnim tijelom vlasti radi postizanja rezultata u skladu s ovim IZ-om, uključujući naknadu na temelju ukupnog troška zamjene, pomoć pri preseljenju i pomoć u poboljšanju uvjeta za život ili njihovom vraćanju na prijašnju razinu.

34. Ako su pogođene zajednice starosjedilačkih naroda, klijent je dužan ispuniti mjerodavne zahtjeve iz ovog IZ-a te IZ-a 7.

Dobrovoljno darovanje zemljišta

35. U izvjesnim okolnostima može se predložiti dobrovoljno darovanje dijela zemljišta ili cjelokupnog zemljišta koje će se koristiti za potrebe projekta, bez plaćanja punog iznosa naknade. Ovisno o prethodnom odobrenju Banke, to može biti prihvatljivo pod uvjetom da klijent dokaže da su ispunjeni svi sljedeći zahtjevi:

- mogućeg darovatelja ili darovatelje propisno se obavijestilo i posavjetovalo o projektu i mogućnostima koje su im na raspolaganju;
- mogući darovatelj ili darovatelji potvrdili su svoju spremnost u pisanom obliku;
- nije se pribjeglo nikakvoj prisili, zastrašivanju ili mitu;
- količina zemljišta koje se daruje nije takva da bi se darovatelju smanjila razina postojećih sredstava za život, a darovanje zemljišta ne utječe na njegova preostala sredstva za život;
- ne dolazi ni do kakvog premještanja kućanstava;
- očekuje se da će darovatelji imati izravnu korist od projekta;
- ako je riječ o zajedničkom ili kolektivnom zemljištu, darovanje je moguće jedino uz pristanak pojedinaca koji se njime koriste ili ga nastanjuju; i
- klijent vodi transparentnu evidenciju svih obavljenih savjetovanja i postignutih sporazuma.

Gubitak zajedničkih objekata, komunalne infrastrukture i javnih sadržaja

36. Ako projekt dovodi do gubitka zajedničkih objekata, komunalne infrastrukture ili javnih sadržaja odnosno pristupa istima, klijent ih je dužan nadomjestiti kako bi osigurao bolju ili istovjetnu razinu usluge, a na temelju savjetovanja s pogođenom zajednicom⁶⁵ i mjerodavnim vladinim dionicima radi dogovaranja prikladnih alternativa.

Uključivanje dionika

37. Tijekom planiranja i provedbe preseljenja klijent u skladu s načelima i postupcima iz IZ-a 10. organizira svrsishodno savjetovanje s pogođenim osobama i zajednicama, uključujući domaćinske zajednice⁶⁶, koje mora biti popraćeno objavljivanjem bitnih informacija, i to kako slijedi:

⁶² „Pomoć pri preseljenju” odnosi se na tehničku i financijsku pomoć koja se raseljenim osobama pruža povrh naknade kako bi ih se podržalo u nastojanjima da se presele u nove domove i iznova si stvore uvjete za život.

⁶³ „Nekretnine” se odnose na zgradu, zemljište ili i jedno i drugo zajedno, uključujući cjelokupnu dugotrajnu imovinu povezanu s tim zemljištem, kao što su stabla i pomoćne građevine.

⁶⁴ „Život od zemlje” odnosi se na djelatnosti poput uzgoja usjeva i ispaše stoke, kao i na iskorištavanje prirodnih dobara.

⁶⁵ „Pogođena zajednica” odnosi se na zajednicu koja je pogođena projektom kako je definirano u IZ-u 1. i čiji su pripadnici podvrgnuti fizičkom ili ekonomskom raseljavanju. Pogođene zajednice uključuju i domaćinske zajednice.

⁶⁶ „Domaćinske zajednice” odnose se na zajednice u području ili oko područja na koje će se preseliti osobe fizičke raseljene uslijed projekta.

- objavljivanje bitnih informacija i savjetovanje s pogođenim osobama i zajednicama provode se pri razmatranju alternativnih projektnih rješenja;
  - preseljenje te poboljšanje uvjeta za život ili njihovo vraćanje na prijašnju razinu obuhvaćaju mogućnosti i alternative koje se nude na izbor pogođenim osobama i zajednicama;
  - svrsishodno savjetovanje odvija se tijekom planiranja, provedbe, praćenja i ocjene postupka preuzimanja zemljišta i preseljenja, uključujući poboljšanje uvjeta za život ili njihovo vraćanje na prijašnju razinu;
  - dodatne odredbe primjenjuju se na savjetovanja s raseljenim pripadnicima starosjedilačkih naroda, u skladu s IZ-om 7.;
  - savjetovanje koje se u fazi planiranja provodi sa svim bitnim pogođenim skupinama i dionicima, uključujući muškarce i žene te ranjive skupine, mora se dokumentirati u planu preseljenja predviđenom ovim IZ-om; i
  - savjetovanje koje se provodi u fazi provedbe i praćenja mora se dokumentirati.
38. Pri smišljanju mjera za savjetovanje klijent je dužan pobrinuti se da sve skupine, uključujući ranjive, budu upućene u svoja prava, mogućnosti i povlastice te da su s njima upoznate.
39. Napore koji se ulažu u savjetovanje i uključivanje klijent je dužan popratiti jednostavnom, praktičnom, točnom i kulturološki primjerenom dokumentacijom namijenjenom širokoj distribuciji među pogođenim osobama.

Pritužbeni mehanizam

40. U što ranijoj fazi postupka preuzimanja zemljišta i preseljenja, a najkasnije prije provedbe popisa stanovništva, klijent uspostavlja djelotvoran pritužbeni mehanizam radi pravodobnog rješavanja konkretnih pitanja koja raseljene osobe (ili drugi) iznesu u vezi s mjerama naknade, premještanja ili vraćanja uvjeta za život na prijašnju razinu. Pritužbeni mehanizam mora biti u skladu s ciljevima i načelima upravljanja pritužbama sadržanima u IZ-u 10. Mora obuhvaćati mehanizam pravne zaštite zamišljen radi nepristranog rješavanja sporova. Rezultati rada pritužbenog mehanizma (uključujući broj pristiglih, riješenih i neriješenih pritužbi) iznose se u izvješćima o praćenju.

Planiranje i provedba

41. Radi bavljenja rizicima i utjecajima utvrđenima pri okolišnoj i socijalnoj procjeni, klijent izrađuje plan preseljenja primjeren rizicima i utjecajima povezanim s projektom:
- (i) za projekte koji iziskuju neznatno preuzimanje ili ograničenja korištenja zemljišta te stoga nemaju značajnog utjecaja na sredstva za život, u planu se određuju kriteriji za utvrđivanje prava pogođenih osoba, postupci i standardi za ostvarivanje naknade te mehanizmi savjetovanja, praćenja i rješavanja pritužbi;
  - (ii) za projekte koji dovode do fizičkog raseljavanja, u planu se utvrđuju dodatne mjere bitne za premještanje pogođenih osoba;
  - (iii) za projekte koji uključuju ekonomsko raseljavanje sa značajnim utjecajima na sredstva za život ili ostvarivanje prihoda, u planu se utvrđuju dodatne

mjere povezane s poboljšanjem uvjeta za život ili njihovim vraćanjem na prijašnju razinu; i

- (iv) za projekte koje bi mogli dovesti do promjena u korištenju zemljišta kojima se ograničava pristup dobrima u područjima koja su na temelju zakona proglašena parkovima ili zaštićenim područjima, odnosno drugim zajedničkim dobrima na koja se lokalno stanovništvo oslanja za potrebe preživljavanja, u planu se utvrđuje participativni postupak za određivanje odgovarajućih ograničenja korištenja te se predviđaju mjere za ublažavanje utjecaja koje bi ta ograničenja mogla imati na sredstva za život.
42. Plan preseljenja izrađuje se i podnosi Banci ako se narav i razmjeri utjecaja povezanih s preuzimanjem zemljišta mogu odrediti u vrijeme obavljanja okolišne i socijalne procjene. Plan se mora temeljiti na ažuriranim i pouzdanim podacima o: i) predloženom projektu i njegovim možebitnim utjecajima na raseljene osobe i druge negativno pogođene skupine; ii) matrici prava na temelju koje se određuju prava na naknadu (bilu u novcu ili u naravi) za svaku vrstu gubitka i svaku skupinu pogođenih osoba; iii) primjerenim i izvedivim mjerama ublažavanja svih utvrđenih utjecaja; iv) pravnim i institucionalnim rješenjima potrebnim za djelotvornu provedbu mjera preseljenja; i v) financijskim sredstvima koja su izričito predviđena za preseljenje i u razmjeru su s mjerama ublažavanja.
43. U određenim slučajevima i ovisno o odobrenju Banke, okvir za preseljenje može se prihvatiti kao prvi korak prema izradi plana samo ako u vezi s trenutnom razvojnom fazom projekta postoji neki jasno utvrđen i čvrst razlog koji priječi izradu cjelovitog plana preseljenja. Klijent izrađuje okvir za preseljenje ako narav i razmjeri utjecaja povezanih s preuzimanjem zemljišta nisu poznati zbog trenutne razvojne faze projekta, iz kojeg se razloga ne može provesti ni iscrpan popis pogođenog stanovništva i imovine. Svrha okvira za preseljenje jest pojasniti načela i organizacijska rješenja za preseljenje. Nakon što se komponente projekta razrade na dovoljno podrobnoj razini, pristupa se izradi iscrpnog plana preseljenja u skladu sa zahtjevima iz ovog IZ-a i na temelju okvira za preseljenje.
44. Planski dokumenti o preseljenju ugrađuju se u sustav upravljanja okolišnim i socijalnim aspektima predviđen IZ-om 1. U slučaju projekata iz kategorije A, ti se dokumenti podnose kao sastavni dio procjene utjecaja na okoliš i društvo predviđene IZ-om 1. te se objavljuju u skladu s istim rokovima i postupcima preispitivanja i uključivanja koji su utvrđeni u IZ-u 10. Ako su razmjeri njihovih utjecaja u smislu raseljavanja značajni, Banka može zatražiti da se planski dokumenti o preseljenju objave i u slučaju projekata iz kategorije B. Povjerljivi podaci koji se odnose na pojedince i sredstva predviđena za isplatu naknada uklanjaju se iz planskih dokumenata o preseljenju koji su predviđeni za javno objavljivanje.

Organizacijski kapaciteti i obveze

45. Na aktivnosti povezane s preuzimanjem zemljišta i preseljenjem klijent prema potrebi primjenjuje zahtjeve iz IZ-a 1. te jasno utvrđuje, održava i, prema potrebi, ojačava organizacijsku strukturu kojom se određuju uloge, odgovornosti i ovlasti za provedbu preuzimanja zemljišta i preseljenja u skladu s ovim IZ-om. Klijent imenuje točno određene djelatnike, uključujući jednog ili više predstavnika rukovodstva, uz jasnu raspodjelu odgovornosti i ovlasti za planiranje i provedbu aktivnosti povezanih s preuzimanjem zemljišta i preseljenjem. Klijent kontinuirano osigurava odgovarajuću podršku te ljudske i financijske resurse kako bi se osiguralo trajno ispunjavanje obveza preuzetih u vezi s preuzimanjem zemljišta i preseljenjem.

Projekti privatnog sektora u kojima preuzimanjem zemljišta i preseljenjem upravlja država

46. Čak i ako je projekt u privatnom vlasništvu, određene odgovornosti za preuzimanje zemljišta i preseljenje može snositi i država. U tim slučajevima klijent je dužan: (i) stupiti u vezu s nadležnim državnim tijelima u što ranijoj fazi razvoja projekta kako bi se istražili načini i sredstva za postizanje usklađenosti s ovim IZ-om; (ii) nastojati odigrati aktivnu ulogu u planiranju, provedbi i praćenju preuzimanja zemljišta i preseljenja; i (iii), u mjeri u kojoj mu to ono dopusti, surađivati se nadležnim državnim tijelom radi postizanja rezultata u skladu s ciljevima ovog IZ-a. K tome, ako su kapaciteti države ograničeni, klijent joj pruža podršku u radu na postupcima preuzimanja zemljišta i preseljenja.
47. Klijent je odgovoran za utvrđivanje razlika između domaćeg zakonodavstva i državne prakse s jedne te zahtjeva iz ovog IZ-a s druge strane (npr. u pogledu iznosa naknade, priznavanja prava neformalnih korisnika, savjetovanja ili objavljivanja podataka). Ako se utvrde razlike, klijent preuzima odgovornost za njihovo prevladavanje na način koji je prihvatljiv državi i Banci.
48. Ako je to potrebno radi ispunjavanja zahtjeva iz ovog IZ-a, klijent izrađuje plan preseljenja ili okvir za preseljenje kako bi nadopunio dokumente koje je izradilo nadležno državno tijelo. Klijent u svom planu navodi: (i) opis prava raseljenih osoba predviđenih mjerodavnim zakonima i propisima; (ii) mjere predložene za prevladavanje svih razlika između tih prava i zahtjeva iz ovog IZ-a; i (iii) financijske i provedbene odgovornosti državnog tijela i/ili klijenta u izvršenju tog plana.

Praćenje i ocjena

49. Klijent uvodi postupke za praćenje i ocjenu provedbe plana preseljenja, a tijekom njegove provedbe poduzima korektivne mjere ako je to potrebno za postizanje ciljeva ovog IZ-a. Praćenje postupka preuzimanja zemljišta, preseljenja te poboljšanja uvjeta za život ili njihova vraćanja na prijašnju razinu obavlja se u skladu s IZ-om 1. i uz sudjelovanje ključnih dionika, uključujući pogođene zajednice.

50. Opseg aktivnosti praćenja mora odgovarati rizicima i utjecajima projekta. U svim projektima sa značajnim utjecajima u smislu raseljavanja, klijent angažira mjerodavne stručnjake za preseljenje radi praćenja provedbe planova preseljenja, osmišljanja potrebnih korektivnih mjera, pružanja savjeta o usklađenosti s ovim IZ-om i podnošenja povremenih izvješća o praćenju za unutarnje potrebe. Ta izvješća o praćenju sadržavaju opis napretka ostvarenog u odnosu na ključne pokazatelje uspješnosti navedene u planu preseljenja, a Banci se podnose u okviru povremenih izvješća o praćenju okolišnih i socijalnih pitanja, koja su predviđena IZ-om 1.
51. Klijent zadržava odgovornost za podnošenje izvješća o praćenju Banci čak i ako preuzimanje zemljišta i preseljenje provodi neka treća strana poput države.
52. Klijent osigurava provjeru provedbe plana preseljenja tako što po dovršenju svih aktivnosti podnosi Banci izvješće o izvršenju preuzimanja zemljišta i preseljenja⁶⁷, a Banka ga odobrava.
53. Ako su razmjeri utjecaja u smislu raseljavanja značajni, Banka može zatražiti da se, povrh unutarnjeg praćenja, provede jedan od sljedećih postupaka ili oba ta postupka:
- povremene vanjske provjere usklađenosti⁶⁸ čija se učestalost i uvjeti obavljanja određuju u planu preseljenja i u dogovoru s Bankom; i/ili
  - vanjska revizija dovršenja⁶⁹ aktivnosti povezanih s preuzimanjem zemljišta i preseljenjem, koja se obavlja kako bi se utvrdilo jesu li ispunjeni zahtjevi iz ovog IZ-a i odredbe iz plana preseljenja, a poglavito one koje se odnose na poboljšanje ili zamjenu stambenog prostora ili sredstava za život. U planu preseljenja određuju se rok, obuvat i pokazatelji uspješnosti revizije dovršenja. Reviziju dovršenja provode mjerodavni stručnjaci za preseljenje nakon što se završi s provedbom mjera za poboljšanje uvjeta za život ili njihovo vraćanje na prijašnju razinu, a njihovi se rezultati mogu izmjeriti. Ako su uočeni ikakvi nedostaci, u izvješću o reviziji dovršenja utvrđuju se korektivne mjere te se, prema potrebi, iznosi plan njihove provedbe.
54. Ako su razmjeri utjecaja u smislu raseljavanja značajni, od klijenta se može tražiti objavljivanje izvješća o vanjskom praćenju (uključujući izvješća o provjerama usklađenosti i izvješće o reviziji dovršenja).

Pomoć pri preseljenju u slučaju fizičkog raseljavanja

⁶⁷ „Izvješće o izvršenju preuzimanja zemljišta i preseljenja” odnosi se na izvješće koje se sastavlja po dovršenju aktivnosti povezanih s preuzimanjem zemljišta, preseljenjem i vraćanjem uvjeta za život na prijašnju razinu, a sadržava: sažetak utjecaja projekta (u smislu fizičkog i ekonomskog raseljavanja) i načela kojima se rukovodio plan preseljenja; opis napora uložениh kako bi se raseljavanje izbjeglo ili svelo na najmanju mjeru; sažetak savjetovanja i njihovih rezultata, uključujući i to kako su utjecala na ostvarenje prava i druge aspekte aktivnosti povezanih s preuzimanjem zemljišta, preseljenjem i vraćanjem uvjeta za život na prijašnju razinu; opis postupka osiguravanja naknade; opis svih problema na koje se naišlo i načina na koje su riješeni; sažetak pristiglih pritužbi i načina na koje su riješene, uključujući popis svih neriješenih pritužbi i sudskih predmeta sa stanjem na dan podnošenja izvješća; opis resursa mobiliziranih radi planiranja i provedbe aktivnosti povezanih s preuzimanjem zemljišta, preseljenjem i vraćanjem uvjeta za život na prijašnju razinu.

⁶⁸ „Vanjska provjera usklađenosti” odnosi se na povremene vanjske provjere aktivnosti povezanih s preuzimanjem zemljišta i preseljenjem, koja se obavljaju tijekom planiranja i provedbe tih aktivnosti kako bi se utvrdilo poštuju li se zahtjevi iz ovog IZ-a i odredbe iz plana preseljenja. Ta provjera obuhvaća i preporuke za ispravljanje svih uočenih nedostataka.

⁶⁹ „Revizija dovršenja” odnosi se na vanjsku reviziju aktivnosti povezanih s preuzimanjem zemljišta i preseljenjem, a koja se po dovršenju aktivnosti utvrđenih u planu preseljenja provodi kako bi se utvrdilo jesu li ispunjeni zahtjevi iz ovog IZ-a i odredbe iz plana preseljenja, poglavito one koje se odnose na poboljšanje uvjeta za život ili njihovo vraćanje na prijašnju razinu.

55. U slučajevima kad se fizičko raseljavanje ne može izbjeći projektnim rješenjem, klijent izrađuje plan preseljenja koji u najmanju obuhvaća mjerodavne zahtjeve iz ovog IZ-a, bez obzira na broj pogođenih osoba. Plan se osmišlja radi ublažavanja negativnih utjecaja raseljavanja te, ako se to smatra opravdanim, utvrđivanja razvojnih mogućnosti. U njemu se utvrđuju financijski i terminski plan provedbe preseljenja te prava svih skupina pogođenih osoba (uključujući domaćinske zajednice). Planom se predviđaju mehanizmi za praćenje djelotvornosti mjera povezanih s fizičkim raseljavanjem i osiguravanjem uvjeta za život tijekom njihove provedbe, kao i za njihovu ocjenu po dovršenju provedbe. Posebna pozornost posvećuje se rodnim pitanjima i potrebama ranjivih osoba. Klijent dokumentira sve transakcije preuzimanja zemljišta, osiguranu naknadu i inu pomoć povezanu s aktivnostima premještanja.
56. Raseljenim osobama klijent nudi mogućnost izbora između zamjenskih nekretnina jednake ili veće vrijednosti, sa sigurnim pravom posjeda i korištenja i jednakim ili boljim svojstvima i prednostima lokacije te novčane naknade na temelju troška zamjene ako se pokaže da ponuda zamjenske nekretnine nije moguća ili je pogođene osobe ne prihvaćaju. Zamjenske građevine (uključujući stambeni prostor) i/ili novčana naknada stavljaju se na raspolaganje prije premještanja. Na lokacijama izgrađenima za potrebe preseljenja raseljenih osoba mora se u najmanju ruku osigurati odgovarajuće stanovanje, životni uvjeti i pristup uslugama na razini barem istovjetnoj onoj koja je postojala prije raseljavanja, kao i održive i troškovno učinkovite mogućnosti za poboljšanje ili, u najmanju ruku, vraćanje uvjeta za život na prijašnju razinu. Troškove premještanja i ponovnog uvođenja komunalne infrastrukture u nove domove snosi klijent.
57. Klijent je raseljene osobe dužan unaprijed obavijestiti o vremenu predviđenom za fizičko premještanje, i to u razumnom roku i nakon obavljenog savjetovanja, pri čemu uz ostale čimbenike treba voditi računa o možebitnim utjecajima na poljoprivredni i školski kalendar.
58. Klijent utvrđuje i procjenjuje možebitne negativne utjecaje na domaćinske zajednice koje bi mogle biti pogođene postupkom preseljenja. Mjere ublažavanja dogovorene na temelju savjetovanja s domaćinskim zajednicama treba uvrstiti u plan preseljenja.
59. Ako klijent pristupa izgradnji lokacija predviđenih za preseljenje ili obnovi pogođenih stambenih zgrada i drugih pogođenih građevina, primjenjuju se svi izvedbeni zahtjevi.
60. Klijent pruža pomoć pri preseljenju prilagođenu potrebama svake skupine pogođenih osoba, pri čemu posebnu pozornost posvećuje potrebama ranjivih skupina.

Poboljšanje uvjeta za život ili njihovo vraćanje na prijašnju razinu u slučaju ekonomskog raseljavanja

61. U slučaju projekata koji utječu na sredstva za život ili ostvarivanje prihoda, klijent planira mjere za poboljšanje izvora prihoda ili sredstava za život pogođenih ljudi ili, u najmanju ruku, njihovo vraćanje na prijašnju razinu. U planu se utvrđuju prava pogođenih osoba i/ili zajednica, posebna pozornost posvećuje se rodnim pitanjima i potrebama ranjivih skupina te se osigurava njihovo transparentno, dosljedno i pravično rješavanje. Planom se predviđaju mehanizmi za praćenje djelotvornosti mjera povezanih s uvjetima za život tijekom njihove provedbe, kao i za njihovu ocjenu po dovršenju provedbe. Ublažavanje utjecaja ekonomskog raseljavanja smatra se dovršenim kad se slijedom revizije dovršenja zaključi da su pogođene osobe ili zajednice dobile svaku pomoć na koju su imale pravo te da im je pružena odgovarajuća prilika za vraćanje uvjeta za život na prijašnju razinu.
62. Utjecaji na izvore prihoda ili sredstva za život koji nisu izravna posljedica preuzimanja zemljišta ili ograničenja njegova korištenja utvrđuju se u postupku procjene utjecaja na okoliš i društvo u skladu sa zahtjevima iz IZ-a 1. U slučaju takvih utjecaja, mjere povezane s naknadom i vraćanjem uvjeta za život na prijašnju razinu poduzimaju se u skladu s načelima ovog IZ-a.
63. Ovisno o vrsti utjecaja, mjere poboljšanja uvjeta za život ili njihova vraćanja na prijašnju razinu obuhvaćaju sljedeće:
- ako preuzimanje zemljišta ili ograničenja njegova korištenja utječu na poslovne subjekte⁷⁰, naknada vlasniku ili upravitelju pogođenog poslovnog subjekta za: (i) troškove ponovnog pokretanja djelatnosti na nekom drugom mjestu; (ii) izmaklu dobit tijekom prijelaznog razdoblja⁷¹; i (iii) troškove premještanja i ponovnog postavljanja pogona, postrojenja ili druge opreme, već prema okolnostima;
  - u slučajevima kad projekt utječe na osobe koje na zemljištu imaju zakonita prava koja su priznata ili se mogu priznati domaćim propisima, osiguravanje zamjenskog zemljišta ili nekretnine jednake ili veće vrijednosti ili, prema potrebi, novčane naknade na temelju troška zamjene;
  - ekonomski raseljenim osobama koje na zemljište ne polažu prava koja se mogu priznati domaćim propisima nadoknađuje se izgubljena imovina (poput usjeva, sustava navodnjavanja i drugih poboljšanja na zemljištu) na temelju troška zamjene. Osim toga, klijent im umjesto naknade za zemljište pruža priliku za ponovno stvaranje uvjeta za život na nekom drugom mjestu;
  - ako su pogođena zajednički korištena prirodna dobra, mjere kojima se povećava produktivnost preostalih dobara kojima zajednica ima pristup te naknada u novcu ili naravi za gubitak pristupa ili omogućavanje pristupa alternativnim izvorima izgubljenog dobra;
  - pružanje dodatne ciljane pomoći i prilika kako bi se mogućnosti ostvarivanja prihoda, razine proizvodnje i životni standard u najmanju ruku vratili na prijašnju razinu ili, po mogućnosti, poboljšali. U slučaju poslovnih subjekata koji uslijed raseljavanja povezanog s projektom trpe privremene gubitke ili moraju prestati s poslovanjem, pravo na takvu pomoć ostvaruju i vlasnik poslovnog subjekta i njegovi

⁷⁰ „Poslovni subjekti” obuhvaćaju prodavaonice, restorane, uslužne djelatnosti, proizvodne pogone i druga poduzeća, bez obzira na veličinu i bez obzira na to imaju li odobrenje za rad ili ne.

⁷¹ „Prijelazno razdoblje” odnosi se na razdoblje između trenutka u kojem je došlo do raseljavanja i trenutka u kojem su uvjeti za život pogođenih osoba vraćeni na prijašnju razinu.

zaposlenici koji su izgubili redovno primanje ili radno mjesto;

- pružanje potpore raseljenim osobama u prijelaznom razdoblju prema potrebi i na temelju razumne procjene vremena neophodnog kako bi im se

možnosti ostvarivanja prihoda, razine proizvodnje i životni standard vratili na prijašnju razinu; i

- pružanje prilika raseljenim osobama i zajednicama da iz projekta izvuku odgovarajuće razvojne koristi.

EBRD-ov izvedbeni zahtjev 6.: Očuvanje biološke raznolikosti i održivo gospodarstvo živim prirodnim dobrima

Uvod

1. Ovim izvedbenim zahtjevom (IZ-om) potvrđuje se da su očuvanje biološke raznolikosti⁷² i održivo gospodarstvo živim prirodnim dobrima⁷³ od temeljnog značaja za okolišnu i socijalnu održivost.
2. Ovim IZ-om potvrđuje se važnost održavanja osnovne ekološke funkcije staništa⁷⁴, biološke raznolikosti i usluga ekosustava⁷⁵. Svi ekosustavi podržavaju složenost živih organizama i razlikuju se s obzirom na bogatstvo, brojnost i važnost pojedinih vrsta.
3. Cilj očuvanja biološke raznolikosti i održivog gospodarstva živim prirodnim dobrima mora biti u ravnoteži s potencijalom za optimizirano iskorištavanje mnogostrukih gospodarskih, društvenih i kulturnih vrijednosti biološke raznolikosti.

Ciljevi

4. Ciljevi ovog IZ-a su:
  - zaštititi i očuvati biološku raznolikost primjenom predostrožnog pristupa;
  - usvojiti hijerarhiju mjera ublažavanja pri osmišljavanju i provedbi projekata radi sprječavanja neto gubitka i, prema potrebi, ostvarivanja neto dobitka biološke raznolikosti;
  - održati usluge ekosustava; i
  - promicati dobru međunarodnu praksu u području održivog gospodarstva i živim prirodnim dobrima i njihovog održivog korištenja.

Područje primjene

5. Ovaj IZ primjenjuje se na sve projekte izravno financirane sredstvima EBRD-a kako je utvrđeno Okolišnom i socijalnom politikom. U okviru svojeg postupka okolišne i socijalne procjene klijent utvrđuje mjerodavne zahtjeve iz ovog IZ-a te način na koji treba pristupiti njihovom ispunjavanju i upravljanju za čitavog trajanja projekta. Provedbom mjera potrebnih za ispunjavanje zahtjeva iz ovog IZ-a klijent upravlja u okviru svojeg općeg sustava upravljanja okolišnim i socijalnim aspektima (ESMS-a) i posebnih planova upravljanja okolišnim i socijalnim aspektima (ESMP-a) povezanima s određenim projektom, a sve kako bi projekt strukturirao na način da u razumnom roku ispuni zahtjeve iz ovog IZ-a. Zahtjevi u pogledu okolišne i socijalne procjene i upravljanja sadržani su u IZ-u 1.

6. Ovaj IZ primjenjuje se i na situacije u kojima bi projektne djelatnosti mogle utjecati na sredstva za život pogođenih zajednica, uključujući starosjedilačke narode, odnosno na njihov pristup biološkoj raznolikosti, uslugama ekosustava i/ili živim prirodnim dobrima ili njihovo korištenje. U ovom IZ-u razmatra se i pozitivna uloga koju bi u očuvanju biološke raznolikosti i gospodarstvu živim prirodnim dobrima mogle imati zajednice pogođene projektom, uključujući starosjedilačke narode.

Zahtjevi

Očuvanje biološke raznolikosti

Procjena rizika i utjecaja

7. U postupku procjene polazni uvjeti utvrđuju se u mjeri koja odgovara i primjerena je odgovara očekivanim rizicima i značajnosti utjecaja. Pri procjeni polaznog stanja razmatraju se, među ostalim, bitni rizici za biološku raznolikost i usluge ekosustava, pri čemu se težište stavlja na mogući gubitak, uništavanje i fragmentacija staništa, invazivne strane vrste, prekomjerno iskorištavanje, migracijske koridore, hidrološke promjene, opterećenje hranjivim tvarima i onečišćenje, kao i na utjecaje bitne za klimatske promjene i prilagodbu tim promjenama. U planiranju i obavljanju procjena polaznog stanja i utjecaja u području biološke raznolikosti klijent se rukovodi mjerodavnim smjernicama o dobroj praksi, pri čemu pregledava dokumentaciju, savjetuje se sa stručnjacima i obilazi teren, već prema potrebi. Ako su potrebna daljnja istraživanja kako bi se s većom sigurnošću ocijenila značajnost možebitnih utjecaja, klijent obavlja dodatne analize i/ili praćenje stanja prije nego što pristupi provedbi projektnih djelatnosti koje bi mogle imati nepopravljive posljedice.
8. Kroz postupak procjene klijent u ranoj fazi trajanja projekta utvrđuje i određuje prilike, rizike i utjecaje koji su povezani s projektom, a mogli bi se odraziti na biološku raznolikost. Opseg procjene mora biti dostatan kako bi se utjecaji odredili prema njihovoj vjerojatnosti, značajnosti i težini te da bi se u obzir uzela pitanja koja brinu zajednice koje bi mogle biti pogođene projektom i, prema potrebi, druge dionike. Pri procjeni se razmatraju i izravni, neizravni i kumulativni utjecaji te se ocjenjuje djelotvornost i izvedivost mjera ublažavanja koje treba primijeniti na projekt. Postupak procjene obuhvaća razmatranje možebitnih utjecaja na krajobraz, sezonskih ograničenja i/ili osjetljivosti te utjecaja na ekološku cjelovitost tih ekosustava, neovisno o statusu njihove zaštite i bez obzira na razinu njihove narušenosti ili uništenja.

⁷² U smislu ovog IZ-a, biološka raznolikost se u skladu s Konvencijom o biološkoj raznolikosti definira kao „sveukupnost svih živućih organizama koji su sastavni dijelovi kopnenih, morskih i drugih vodenih ekosustava i ekoloških kompleksa, što uključuje raznolikost unutar i između vrsta te raznolikosti između ekosustava”.

⁷³ „Živa prirodna doba” definiraju se kao „biljke i životinje uzgojene za ljudsku ili životinjsku ishranu i uporabu, bez obzira odvijaju li se taj uzgoj u divljini ili uređenim uzgajalištima, što obuhvaća sve vrste šuma, biogoriva, poljoprivredu, uključujući jednogodišnje i višegodišnje nasade i uzgoj životinja, uključujući stoku. kao i ribolov u divljim vodama i ribogojilištima, uključujući sve vrste morskih i slatkovodnih organizama, kako kralježnjaka tako i beskralježnjaka”.

⁷⁴ Stanište se definira kao kopnena, slatkovodna ili morska geografska cjelina ili zračni prostor koji podržava skupine živih organizama i njihovo međudjelovanje s neživim okolišem.

⁷⁵ Usluge ekosustava su koristi koje ljudi, uključujući poslovne subjekte, izvlače iz ekosustava. Usluge ekosustava mogu se svrstati u četiri skupine: (i) usluge opskrbe, tj. proizvodi koje ljudi dobivaju iz ekosustava; (ii) usluge reguliranja, tj. koristi koje ljudi izvlače iz reguliranja procesa u ekosustavu; (iii) kulturne usluge, tj. nematerijalne koristi koje ljudi izvlače iz ekosustava; i (iv) popratne usluge, tj. prirodni procesi koji održavaju druge usluge.

9. U skladu s DMP-om, pri procjeni se razmatraju: (i) možebitni utjecaji projekta na usluge ekosustava, uključujući utjecaje koji bi se mogli dodatno pogoršati uslijed klimatskih promjena; (ii) način na koji zajednice i/ili starosjedilački narodi koji bi mogli biti pogođeni projektom koriste te usluge ekosustava i o njima ovise; i (iii) ovisnost projekta o tim uslugama ekosustava. Ako bi projekt mogao utjecati na usluge ekosustava i ako klijent ima izravan upravljački nadzor ili značajan utjecaj, negativne učinke trebalo bi izbjeći. Ako su ti utjecaji neizbježni, provode se mjere za njihovo svođenje na najmanju mjeru i/ili obnavljanje biološke raznolikosti i usluga ekosustava.
10. U slučaju projekata koji bi mogli imati takve utjecaje na starosjedilačke narode i lokalne zajednice, klijent omogućuje pošteno i pravično sudjelovanje u blagodatima korištenja živih prirodnih dobara u skladu sa: (i) zahtjevima u pogledu ublažavanja utjecaja ekonomskog raseljavanja prema IZ-u 5.; (ii) posebnim zahtjevima koji se odnose na upravljanje možebitnim rizicima i utjecajima na starosjedilačke narode prema IZ-u 7.; i (iii) zahtjevima u pogledu uključivanja dionika prema IZ-u 10.

Zaštita i očuvanje biološke raznolikosti, prioritetnih obilježja biološke raznolikosti i ključnih staništa

11. Ako se procjenom utvrde možebitni utjecaji projekta na biološku raznolikost, klijent njegovim rizicima upravlja u skladu s hijerarhijom mjera ublažavanja i DMP-om. Klijent usvaja predostrožan pristup i praksu prilagodljivog upravljanja kod koje se pri provedbi mjera ublažavanja i upravljanja odgovara na promjene uvjeta i rezultate praćenja projekta za njegova čitavog trajanja.
12. Bez obzira na navedeno, određena područja pogođena projektom mogu sadržavati „prioritetna obilježja biološke raznolikosti”⁷⁶ koja obuhvaćaju: (i) ugrožena staništa; (ii) osjetljive vrste; (iii) značajna obilježja biološke raznolikosti koja je kao takva prepoznao širok krug dionika ili tijela vlasti; i (iv) ekološke strukture i funkcije potrebne za održavanje opstojnosti prioritetnih obilježja biološke raznolikosti opisanih u ovoj točki.
13. Ako se procjenom utvrdi da bi projekt mogao imati značajne, negativne i nepopravljive utjecaje na prioritetna obilježja biološke raznolikosti, klijent ne smije provoditi nikakve projektne djelatnosti osim:
- ako dokaže da ne postoje nikakva druga tehnički i ekonomski izvediva rješenja;
  - ako se obavi savjetovanje s dionicima u skladu s IZ-om 10.;

- ako je projekt dopušten prema mjerodavnim okolišnim propisima, uz uvažavanje prioritetnih obilježja biološke raznolikosti; i
- ako su u skladu s hijerarhijom mjera ublažavanja uvedene odgovarajuće mjere ublažavanja radi dugoročnog sprječavanja neto gubitka⁷⁷ i, po mogućnosti, ostvarivanja neto dobitka prioritetnih obilježja biološke raznolikosti i staništa te ekoloških funkcija koja ih podržavaju, a sve kako bi se ostvarili mjerljivi rezultati u pogledu očuvanja.

14. Najosjetljivija obilježja biološke raznolikosti određuju se kao ključno stanište, a obuhvaćaju jedno od sljedećeg: (i) izrazito ugrožene ili jedinstvene ekosustave; (ii) staništa od iznimne važnosti za ugrožene⁷⁸ ili kritično ugrožene vrste; (iii) staništa od iznimne važnosti za endemske ili geografski ograničene vrste; (iv) staništa koja podržavaju globalno značajne migratorne ili društvene vrste; i (v) područja povezana s ključnim evolucijskim procesima.

15. Ključno stanište ne smije se dodatno fragmentirati, mijenjati niti uništavati do te mjere da se narušava njegova ekološka cjelovitost ili važnost za biološku raznolikost. Shodno tome, u područjima ključnih staništa klijent ne provodi nikakve projektne djelatnosti osim ako su ispunjeni sljedeći uvjeti:

- unutar šireg područja ne postoje nikakva druga održiva rješenja za provedbu projekta u staništima manje vrijednosti s gledišta biološke raznolikosti;
- obavljeno je savjetovanje s dionicima u skladu IZ-om 10.;
- projekt dopušten prema mjerodavnim okolišnim propisima, uz uvažavanje prioritetnih obilježja biološke raznolikosti;
- projekt nema mjerljivih negativnih utjecaja⁷⁹ na ona obilježja biološke raznolikosti zbog kojih se stanište smatra ključnim, a koja su opisana u točki 14.;
- projekt je osmišljen tako da ostvaruje neto dobitak⁸⁰ za ključno stanište koje je njime pogođeno;
- ne očekuje se da će projekt dovesti do neto smanjenja populacije⁸¹ neke ugrožene ili kritično ugrožene vrste, što treba dokazati u razumnom roku⁸²; i

⁷⁶ Prioritetna obilježja biološke raznolikosti predstavljaju elemente biološke raznolikosti koji su nezamjenjivi ili osjetljivi, ali nižeg su prioriteta reda od ključnih staništa (u smislu točke 14.).

⁷⁷ „Sprečavanje neto gubitka“ definira se kao točka u kojoj se gubici biološke raznolikosti povežani s projektom dovode u ravnotežu s dobicima proisteklim iz mjera poduzetih radi izbjegavanja tih utjecaja ili njihova svođenja na najmanju mjeru, sanacije stanja na lokaciji projekta i, naposljetku, kompenziranja značajnih preostalih utjecaja u odgovarajućim geografskim razmjerima, ako ih uopće ima.

⁷⁸ Prema Crvenom popisu ugroženih vrsta Međunarodne unije za očuvanje prirode (IUCN-a). Ključna staništa određuju se na temelju drugih popisa kako slijedi: (i) ako se vrsta nalazi na nacionalnom/regionalnom popisu kritično ugroženih ili ugroženih vrsta u zemljama koje su prihvatile smjernice IUCN-a, ključno stanište određuje se ovisno o pojedinom projektu i u dogovoru s mjerodavnim stručnjacima; a (ii) u slučajevima u kojima kategorizacija vrsta na nacionalnom ili regionalnom popisu u potpunosti ne odgovara kategorizaciji IUCN-a (npr. u nekim su zemljama određene vrste općenitije kategoriziraju kao „zaštićene” ili „ograničene”), provodi se procjena kako bi se odredili razlozi i svrha stavljanja na popis. U tom slučaju, određivanje ključnog staništa temelji se na takvoj procjeni.

⁷⁹ Mjerljivi negativni utjecaji podrazumijevaju da će projekt svojim izravnim i neizravnim utjecajima unutar promatranog područja ugroziti opstojnost bilo koje vrijednosti zbog koje je u smislu biološke raznolikosti neko stanište proglašeno ključnim.

⁸⁰ Neto dobiti su dodatni rezultati očuvanja koje je moguće ostvariti u korist vrijednosti zbog kojih je u smislu biološke raznolikosti neko stanište proglašeno ključnim. Neto dobiti mogu se ostvariti mjerama kompenziranja negativnih utjecaja na biološku raznolikost, a u slučajevima u kojima je zahtjeve iz točke 14. bilo moguće ispuniti bez poduzimanja takvih mjera, klijent bi neto dobiti trebao ostvariti provedbom programa za unaprjeđenje staništa te zaštitu i očuvanje biološke raznolikosti na licu mjesta (*in situ*).

⁸¹ Neto smanjenje predstavlja jednokratno ili kumulativno gubitak jedinki koji se odražava na mogućnost opstanka vrste u globalnim i/ili regionalnim/nacionalnim razmjerima kroz više naraštaja ili tijekom duljeg vremena. Razmjeri (globalni i/ili regionalni/nacionalni) možebitnog neto smanjenja određuju se ovisno o tome je li vrsta stavljena na (globalni) IUCN-ov Crveni popis ugroženih vrsta i/ili na regionalne /nacionalne popise. U slučaju vrsta koja su i na (globalnom) IUCN-ovom Crvenom popisu ugroženih vrsta i na nacionalnim/regionalnim popisima, neto smanjenje se temelji na nacionalnoj/regionalnoj populaciji.

⁸² Rok u kojem klijent mora dokazati da neće doći ni do kakvog neto smanjenja populacije kritično ugroženih ili ugroženih vrsta određuje se ovisno o pojedinom slučaju i u dogovoru s vanjskim stručnjacima.

- klijent je u svoj program prilagodljivog upravljanja ugradio pouzdan i primjereno osmišljen program dugoročnog praćenja i ocjene biološke raznolikosti radi procjene stanja ključnog staništa.
16. U slučajevima u kojima klijent može ispuniti te zahtjeve, strategija ublažavanja utjecaja projekta opisuje se u planu upravljanja biološkom raznolikošću ili akcijskom planu očuvanja biološke raznolikosti⁸³, već prema potrebi.
  17. Potreba za procjenom ključnih staništa utvrđuje se u fazi određivanja obuhvata procjene utjecaja projekta te se, prema potrebi, preispituje, po završetku procjene polaznog stanja. Ako se procjenom utvrdi da bi projekt mogao negativno utjecati na neko ključno stanište, klijent angažira neovisne stručnjake radi obavljanja procjene možebitnih negativnih utjecaja na to ključno stanište.
  18. Kao krajnje rješenje, mogu se osmisliti i provesti mjere za kompenzaciju biološke raznolikosti kako bi se u njezinom očuvanju postigli mjerljivi i dugoročni dodatni rezultati⁸⁴ od kojih se može opravdano očekivati da će dovesti do sprječavanja neto gubitka i, po mogućnosti, ostvarivanja neto dobitka. Pri osmišljanju mjera za kompenzaciju biološke raznolikosti treba se rukovoditi načelom uspostave jednakog ili boljeg stanja⁸⁵, a njihova provedba mora biti u skladu s IZ-ovima Banke i DMP-om. Klijent treba predvidjeti odgovarajuće ljudske resurse i dokazati dugoročnu tehničku i financijsku izvedivost poduzimanja kompenzacijskih mjera.
  19. U slučajevima u kojima se kompenzacijske mjere predlažu za prioritetna obilježja biološke raznolikosti ili ključno stanište, klijent osmišljava strategiju kompenziranja biološke raznolikosti ili plan upravljanja kompenzacijom biološke raznolikosti, već prema potrebi, kako bi dokazao da će značajni preostali utjecaji projekta na biološku raznolikost biti propisno ublaženi. U tim slučajevima klijent angažira neovisne stručnjake s odgovarajućim znanjem i iskustvom u osmišljavanju i provedbi mjera za kompenzaciju biološke raznolikosti.
  20. Katkad je nemoguće kompenzirati sve preostale negativne utjecaje na prioritetna obilježja biološke raznolikosti i/ili ključno stanište. U tim slučajevima klijent iznova osmišlja projekt radi izbjegavanja potrebe za takvom kompenzacijom i ispunjavanja zahtjeva iz ovog IZ-a.

⁸³ Akcijski plan očuvanja biološke raznolikosti (BAP) u pravilu sadržava niz općih i posebnih ciljeva, upravljačkih mjera i predviđenih rokova za ublažavanje preostalih utjecaja radi sprječavanja neto gubitka i/ili ostvarivanja neto dobitka prioritetnih obilježja biološke raznolikosti ili ključnog staništa. Opći/posebni ciljevi trebali bi biti realni i temeljiti se na unaprijed zacrtanim i mjerljivim ostvarenjima. Za svaki posebni cilj potrebno je utvrditi niz mjera, pokazatelja ostvarenja ili parametara praćenja te odgovornu stranu i rok ispunjenja. BAP treba izraditi u dogovoru s mjerodavnim dionicima, uključujući tijela vlasti, vanjske stručnjake, domaće/međunarodne organizacije za očuvanje prirode i zajednice pogođene projektom.

⁸⁴ Mjerljivi rezultati očuvanja biološke raznolikosti dokazuju se na licu mjesta (tj. u prirodnim uvjetima, a ne u zatočeništvu ili prostoru predviđenom za čuvanje) i u odgovarajućim geografskim razmjerima (npr. na lokalnoj, nacionalnoj ili regionalnoj razini).

Zakonski zaštićena i međunarodno priznata područja vrijedne biološke raznolikosti

21. Ako se projekt provodi u području ili bi mogao negativno utjecati na područje koje je zakonski zaštićeno⁸⁶ i/ili međunarodno priznato⁸⁷ ili su ga za dobivanje tog statusa predložile domaće vlasti, klijent utvrđuje i procjenjuje možebitne utjecaje povezane s projektom i primjenjuje hijerarhiju mjera ublažavanja kako utjecaji projekta ne bi narušili cjelovitost, ciljeve očuvanja i/ili važnost tog područja u smislu biološke raznolikosti.
22. Ako se procjenom utvrdi da bi projekt mogao negativno utjecati na ciljeve očuvanja i cjelovitost lokaliteta, prioritetnih obilježja biološke raznolikosti i/ili ključnog staništa unutar zakonski zaštićenih ili međunarodno priznatih područja vrijedne biološke raznolikosti, klijent čini sve kako bi izbjegao takve utjecaje. K tome, klijent je dužan:
  - dokazati da je svaki predloženi zahvat zakonski dopušten, što može podrazumijevati da je u skladu s domaćim propisima provedena posebna procjena utjecaja projekta na zaštićeno područje;
  - postupati u skladu sa svim planovima upravljanja koje su vlasti prihvatile za ta područja;
  - posavjetovati se o predloženom projektu s upraviteljima zaštićenih područja, mjerodavnim tijelima vlasti, lokalnim zajednicama i drugim dionicima u skladu s IZ-om; i
  - prema potrebi, provesti dodatne programe radi promicanja i unaprjeđenja ciljeva postavljenih u vezi s očuvanjem zaštićenog područja.

Invazivne strane vrste

23. Klijent izbjegava i proaktivno sprječava slučajno ili namjerno unošenje stranih vrsta koje bi mogle imati značajne negativne utjecaje na biološku raznolikost. Poglavitito:
  - klijent ne smije namjerno unositi strane vrste u područja u kojima inače ne obitavaju osim ako se to obavlja u skladu s regulatornim okvirom kojim je takvo unošenje uređeno. U nove sredine ne smiju se ni pod kojim okolnostima unositi vrste za koje se zna da su invazivne;

⁸⁵ Načelo uspostave jednakog ili boljeg stanja podrazumijeva da bi mjere za kompenzaciju biološke raznolikosti u većini slučajeva trebale biti zamišljene radi očuvanja onih istih vrijednosti biološke raznolikosti koje su pogođene projektom (kompenzacija „u naravi“). Međutim, u određenim slučajevima može se dogoditi da se područja biološke raznolikosti koja će biti pogođena projektom ne smatraju ni nacionalnim ni lokalnim prioritetom, a mogu postojati druga područja biološke raznolikosti s istovjetnim vrijednostima koja su prioritetnija kad je riječ o očuvanju i održivom korištenju i koja su neposredno ugrožena ili im je potrebna zaštita ili djelotvorno upravljanje. U tim slučajevima katkad je uputno razmotriti mogućnost kompenzacije koja „nije u naravi“, a podrazumijeva svojevrsnu zamjenu (tj. kompenzaciju usmjerenu prema biološkoj raznolikosti prioritetnijoj od one pogođene projektom).

⁸⁶ Ovaj IZ rukovodi se IUCN-ovom definicijom „zaštićenog područja“.

⁸⁷ Područja utvrđena međunarodnim konvencijama ili sporazumima, kao što su, među ostalima, lokaliteti s UNESCO-vog popisa svjetske prirodne baštine, rezervati iz UNESCO-ovg programa „Čovjek i biosfera“ te lokaliteti s Ramsarskog popisa močvarnih područja od međunarodnog značaja.

- klijent utvrđuje možebitne rizike, utjecaje i mogućnosti ublažavanja u vezi sa slučajnim prijenosom ili puštanjem stranih vrsta u okoliš;⁸⁸ i
- ako su se strane vrste već nastanile u zemlji ili regiji predloženog projekta, klijent s dužnom pažnjom pristupa sprječavanju njihova širenja na područja u kojima još ne obitavaju.

Održivo gospodarenje živim prirodnim dobrima

24. Projekti koji uključuju primarnu proizvodnju živih prirodnih dobara, uključujući biljnu i stočarsku proizvodnju, prirodne ili sađene šume, akvakulturu ili ribarstvo te proizvodnju i uporabu biomase za dobivanje energije i goriva, moraju biti u skladu sa svim mjerodavnim zahtjevima iz ovog IZ-a, uz ispunjavanje sljedećih uvjeta:
- Pri gospodarenju živim prirodnim resursima klijent se pridržava domaćih regulatornih zahtjeva, DMP-a i mjerodavnih temeljnih okolišnih standarda EU-a, već prema tome što se primjenjuje na razini projekta.
  - Prema potrebi, klijent usvaja globalno, regionalno ili nacionalno priznate standarde certifikacije koji se (i) temelje na savjetovanju sa širokim krugom dionika i (ii) u slučajevima u kojima akreditacija podliježe neovisnoj provjeri ili certifikaciji koju obavljaju odgovarajuća akreditirana tijela nadležna za takve standarde. Ako mjerodavni standardi i/ili sustavi certifikacije ne postoje, klijent se obvezuje na primjenu odgovarajuće sektorske prakse održivog gospodarenja u skladu s DMP-om.
  - Ako je izvedivo, za poljoprivredne projekte koji se temelje na iskorištavanju zemljišta klijent odabire zemljište koje nije prekriveno šumama ili zemljište čije je prirodno stanje već izmijenjeno, a kako bi na najmanju mjeru sveo utjecaje na prioriteta obilježja biološke raznolikosti i/ili ključno stanište.
  - Proizvodnji i/ili iskorištavanju vrsta koje bi mogle postati invazivne ne smije se pribjegavati bez odgovarajućeg nadzora kako bi se spriječilo njihovo puštanje u okoliš/širenje izvan područja proizvodnje.
  - U slučaju projekata u području ribarstva⁸⁹ ili akvakulture, klijent procjenjuje i na najmanju mjeru svodi rizik od bijega neautohtonih vrsta u vodeni okoliš. Isto tako, klijent procjenjuje i na najmanju mjeru svodi mogućost prijenosa bolesti ili nametnika u okoliš.
  - Ako se bavi uzgojem, prijevozom i klanjem životinja radi dobivanja mesa ili drugih proizvoda životinjskog podrijetla (npr. mlijeka, jaja ili vune), klijent uvažava i provodi domaće regulatorne zahtjeve, mjerodavne standarde EU-a u području dobrobiti životinja i DMP, već prema tome što je od toga strože s obzirom na tehnike uzgoja i proizvodnje životinja.
  - Kako bi se otpornost na antimikrobna sredstva⁹⁰ svela na najmanju mjeru, klijent daje antibiotike zdravim životinjama koje se koriste za proizvodnju hrane isključivo u skladu s temeljenim okolišnim standardima EU-a.
  - U državama članicama EU-a, genetski modificirani organizmi (GMO) ne smiju se koristiti ni uvoditi u okoliš bez prethodnog odobrenja nadležnih tijela. U drugim zemljama iz poslovnog djelokruga EBRD-a, genetski modificirani organizmi ne smiju se koristiti ni

⁸⁸ Kad je riječ o međunarodnom pomorskom prijevozu u robnom i uslužnom sektoru, ovaj IZ rukovodi se Međunarodnom konvencijom o nadzoru i upravljanju balastnim vodama i talozima (BWM). Klijenti koji sredstva EBRD-a traže za projekte koji uključuju takve djelatnosti pomorskog prijevoza dužni su se pridržavati odgovarajućih obveza prema toj konvenciji.

⁸⁹ Ribarska djelatnost ne mora se nužno svoditi na ribolov. Pri obnovi populacija ili uvođenju različitih vrsta ili populacija, osobito u zatvorenom okolišu poput jezera, potrebno je osigurati da se novim ribljim fondom ne unište ili istisnu postojeće domaće endemske/autohtone vrste riba.

⁹⁰ Prema Svjetskoj organizaciji za zdravlje životinja (OIE), antimikrobna sredstva su lijekovi koji se koriste za liječenje zaraznih bolesti, osobito onih bakterijskog podrijetla. Ti lijekovi neophodni su za zaštitu zdravlja ljudi i životinja, kao i dobrobiti životinja. Njihova prekomjerna ili neprimjerna uporaba može dovesti do pojave otpornih bakterija koje ne reagiraju na liječenje antibioticima. To se obično naziva otpornošću na antimikrobna sredstva (AMR).

uvoditi u okoliš bez prethodne procjene rizika provedene u skladu s temeljnih okolišnim standardima EU-a.

Opskrbni lanci

25. U okviru postupka procjene opskrbnog lanaca opisanog u IZ-u 1. klijent utvrđuje rizike i utjecaje koje bi u odnosu na biološku raznolikost mogli prouzročiti njegovi primarni dobavljači.⁹¹
26. Ako se tom procjenom rizika utvrdi da bi njegovi primarni dobavljači mogli negativno utjecati na prioritetna obilježja biološke raznolikosti i/ili ključno stanište, odnosno ako se jave navodi koji ukazuju na postojanje takvih rizika na nižim razinama lanca za opskrbu robom i materijalima koji su neophodni za ključne operativne funkcije projekta, klijent poduzima odgovarajuće korake radi rješavanja tog pitanja u skladu s DMP-om i u roku dogovorenom s EBRD-om.
27. Ako nabavlja proizvode dobivene od prirodnih dobara, uključujući hranu, drvo i vlakna, za koje se zna da potječu iz područja izloženih riziku od značajne promjene ili uništenja prioritetnih obilježja biološke raznolikosti i/ili ključnih staništa, klijent u svoju okolišnu i socijalnu procjenu uključuje i procjenu sustava i postupaka provjere koje primjenjuju primarni dobavljači. Isto tako, klijent daje prednost nabavi proizvoda dobivenih od prirodnih dobara koji se proizvode u skladu s međunarodno priznatim načelima i standardima održivog gospodarenja, ako za proizvod koji je predmet nabave takva načela i standardi uopće postoje.
28. Klijent u najmanju ruku uvodi politike, postupke i praksu provjere kojom se:
  - utvrđuje podrijetlo proizvoda i vrsta staništa u području iz kojeg potječe;
  - izbjegava nabavu od dobavljača koji doprinose značajnoj promjeni ili uništenju prioritetnih obilježja biološke raznolikosti, ključnih staništa i/ili proglašених заštićenih područja; i
  - osigurava stalan nadzor nad primarnim dobavljačima klijenta.
29. Sposobnost klijenta za potpuno otklanjanje tih rizika ovisi o razini njegova nadzora ili utjecaja nad svojim primarnim dobavljačima.

---

⁹¹ Za definicije primarnih dobavljača i ključnih operativnih funkcija projekta", vidjeti IZ 1.

EBRD-ov izvedbeni zahtjev 7.: Starosjedilački narodi

Uvod

- Ovim izvedbenih zahtjevom (IZ-om) uvažava se da su starosjedilački narodi društvene skupine koje se svojim identitetom i načinom života razlikuju od dominantnih skupina domaćeg društva. Mogu biti među najmarginaliziranijim i najranjivijim segmentima stanovništva. Njihov ekonomski, socijalni i pravni status može im ograničavati sposobnost da štite svoja prava i interese na zemljištu i dobrima (kako prirodnim tako i kulturnim). U sprezi s njihovom ekonomskom i duhovnom ovisnošću o tom zemljištu i dobrima, to ih može učiniti osobito podložnima bilo kakvim negativnim utjecajima projekata. Ovim IZ-om uzima se u obzir i to da starosjedilačke narode krasi jedinstvena znanja i sposobnosti te da u održivom razvoju mogu nastupiti kao partneri kako na temelju doprinosa koji daju provedbi djelatnosti povezanih s projektom tako i zahvaljujući koristima koje iz toga izvlače.
- Ovim IZ-om uvažava se činjenica da vlasti često imaju središnju ulogu u zaštiti prava starosjedilačkih naroda. U njemu se određuju odgovornosti klijenta za procjenu utjecaja koje bi projekt mogao imati na starosjedilačke narode, za uspostavu svrsishodnog odnosa s njihovim pogođenim pripadnicima i, u određenim slučajevima opisanima u ovom IZ-u, za dobivanje njihova dobrovoljnog i upućenog prethodnog pristanka. U ovom IZ-u utvrđuju se i obveze klijenta kad je riječ o suradnji sa starosjedilačkim narodima u planiranju i provedbi mjera za izbjegavanje negativnih učinaka projekta, njihovo svođenje na najmanju mjeru i kompenziranje te sudjelovanje u koristima koje donosi projekt.

Ciljevi

- Ciljevi ovog IZ-a su:
  - osigurati da se u projektima u potpunosti poštuju dostojanstvo, prava, težnje, kultura, običajni zakoni i način života starosjedilačkih naroda;
  - predvidjeti i, istodobno, izbjeći rizike i negativne utjecaje⁹² projekata na život i životna sredstva zajednica starosjedilačkih naroda ili, ako je njihovo izbjegavanje neizvedivo, svesti ih na najmanju mjeru, ublažiti ili kompenzirati;
  - promicati blagodat i mogućnosti održivog razvoja za starosjedilačke narode na način koji im je pristupačan i kulturološki primjeren te uključiv u odnosu na njihove pripadnike i pripadnice;
  - uspostaviti i održavati stalan odnos sa starosjedilačkim narodima pogođenima projektom za njegova čitavo trajanje;
  - osigurati djelotvorno sudjelovanje starosjedilačkih naroda u osmišljavanju projektnih djelatnosti ili mjera

ublažavanja koje bi na njih mogle imati bilo pozitivan ili negativan utjecaj; i

- osigurati da se sa starosjedilačkim narodima pregovara u dobroj vjeri te da se dobije njihov dobrovoljan i upućen prethodni pristanak u određenim slučajevima opisanima u ovom IZ-u.

Područje primjene

- U ovom se IZ-u izraz „starosjedilački narodi” koristi u tehničkom smislu kad se govori o društvenoj i kulturnoj skupini koja se razlikuje od dominantnih skupina domaćeg društva, a odlikuje se svakim od sljedećih obilježja:⁹³
  - iskazivanje vlastitog identiteta kao pripadnika određene etničke ili kulturne skupine te prihvaćanje tog identiteta među drugima;
  - kolektivna povezanost s geografski definiranim staništem, tradicijskim zemljištem ili teritorijem predaka na projektom području, kao i s prirodnim dobrima na prostoru tog staništa ili teritorija;⁹⁴
  - običajne, kulturne, gospodarske, društvene ili političke institucije, zakoni ili propisi odvojeni od onih ustaljenih u dominantnom društvu ili kulturi; i
  - poseban jezik ili narječje, nerijetko različiti od službenog jezika ili narječja države ili regije.
- Skupina ili pripadnici skupine koja vodi nomadski ili polunomadski život, živi u miješanim ili urbanim zajednicama i/ili svoje tradicionalno zemljište posjećuje samo ne sezonskoj osnovi može također biti izložena prisilnom odvajanju. Takva skupina ne gubi prava koja proizlaze iz primjene ovog IZ-a ni zbog svojeg trenutnog načina života ni zbog tog prisilnog odvajanja.
- Provedbom mjera nužnih za ispunjavanje tih zahtjeva upravlja se u skladu s ovim IZ-om te IZ-ima 1., 5., 8. i 10., već prema potrebi.

Zahtjevi

Procjena

- Klijent utvrđuje primjenjivost ovog IZ-a u što ranijoj fazi trajanja projekta, a najkasnije u postupku okolišne i socijalne procjene. Ako u vlastitim redovima ne raspolaže odgovarajućim stručnim kadrom, klijent traži savjet iskusnih i neovisnih socijalnih stručnjaka kako bi se uvjerio ispunjava li određena skupina kriterije iz točaka od 4. do 6. ovog IZ-a.

⁹² Negativni utjecaji mogu, među ostalim, obuhvaćati utjecaje projektnih djelatnosti koji nastaju uslijed gubitka imovine ili dobara odnosno ograničavanja korištenja zemljišta ili obavljanja djelatnosti u skladu s tradicionalnim načinom života.

⁹³ Stanovita obilježja određenih skupina ili zajednica mogu izbljudjeti ili postati manje uočljiva uslijed njihove integracije u širu društvenu ili gospodarsku strukturu, što je katkad posljedica državne politike.

⁹⁴ Skupina koja je „kolektivnu povezanost s geografski definiranim staništem ili teritorijem predaka na projektom području” izgubila uslijed prisilnog odvajanja i dalje ispunjava uvjete za ostvarivanje prava iz ovog IZ-a. „Prisilno odvajanje” odnosi se na gubitak kolektivne povezanosti s geografski definiranim staništem ili teritorijem predaka uslijed sukoba, vladinih programa preseljenja, oduzimanja zemljišta iz njihova posjeda, prirodnih nepogoda ili uključivanja tih teritorija u urbano područje. U smislu ovog IZ-a, „urbano područje” u pravilu se odnosi na velegrad ili veći grad, pri čemu se u obzir uzimaju sljedeće značajke od kojih nijedna nije presudna: (a) područje je proglašeno urbanim prema domaćim propisima; (b) područje je gusto naseljeno; i (c) udio nepoljoprivrednih gospodarskih djelatnosti viši je udjela poljoprivrednih djelatnosti.

8. Ako bi projekt mogao utjecati na starosjedilačke narode, klijent provodi procjenu utjecaja na njihove pripadnike. Klijent ponajprije izbjegava negativne utjecaje, a ako to nije izvedivo, priprema plan razvoja kako bi sve možebitne negativne utjecaje sveo na najmanju mjeru i/ili ublažio te da bi utvrdio postoje li mogućnosti da se pogodnim starosjedilačkim narodima donese korist.
9. Ako projekt još nije otpočeo, klijent naručuje objektivnu i neovisnu studiju kojom se utvrđuju sve zajednice starosjedilačkih naroda koje bi mogle biti izravno ili neizravno pogođene te, u dogovoru s pogodnim starosjedilačkim narodima, procjenjuje možebitne učinke projekta na te skupine te njihova stajališta o projektu. U toj procjeni vodi se računa o posebnoj ranjivosti starosjedilačkih naroda na promjene u njihovu okolišu i načinu života.
10. Ako su građevinski radovi, aktivnosti ili djelatnosti povezane s projektom već otpočele, klijent dostavlja sve bitne informacije i dokumentaciju kako bi dokazao da je zatražio mišljenje starosjedilačkih naroda pogođenih projektom i po njemu postupio. Ta dokumentacija obuhvaća podatke o prijašnjim ostvarenjima klijenta i dosadašnjim učincima na starosjedilačke narode te popis dokumenata koji su već podneseni tijelima vlasti.
11. Ako zahtjevi iz ovog IZ-a nisu ispunjeni, klijent obavlja procjenu kako je opisano u točkama od 7. do 10. ovog IZ-a. U toj se procjeni također: (i) razmatraju dosadašnji učinci na život i životna sredstva starosjedilačkih naroda; (ii) utvrđuju sva odstupanja od zahtjeva iz ovog IZ-a; i (iii) utvrđuju korektivne mjere koje bi mogle biti potrebne za ostvarivanje rezultata predviđenih ovim IZ. Nakon toga klijent dogovara akcijski plan s EBRD-om.

Svrishodno savjetovanje i dobrovoljan i upućen prethodni pristanak

Svrishodno savjetovanje

12. Klijent u što ranijoj fazi postupka planiranja projekta uspostavlja trajan odnos s pogodnim zajednicama starosjedilačkih naroda te pokreće postupak svrishodnog savjetovanja koji je pobliže određen IZ-om 10. i u razmjeru je s rizicima projekta i njegovim možebitnim utjecajima na starosjedilačke narode. Osim toga, postupak savjetovanja obuhvaća sljedeće:
  - uključivanje predstavničkih tijela starosjedilačkih naroda (kao što su, među ostalima, vijeća staraca ili seoska vijeća), organizacija starosjedilačkih naroda te pripadnika pogođenih zajednica starosjedilačkih naroda;
  - upoznavanje sa svim bitnim običajnim zakonima i njihovo poštovanje;
  - izdvajanje dovoljne količine vremena kako bi se starosjedilačkim narodima omogućila provedba njihovih postupaka kolektivnog odlučivanja;
  - djelotvorno sudjelovanje starosjedilačkih naroda u osmišljavanju projektnih djelatnosti ili mjera ublažavanja koje bi na njih mogle imati bilo pozitivan ili negativan utjecaj; i
  - uvažavanje raznorodnosti zajednica, uz vođenje računa o sljedećem:
    - o starosjedilački narodi mogu živjeti u miješanim zajednicama sa nestarosjedilačkim narodima; i
    - o u starosjedilačkim zajednicama zastupljena su različita gledišta i mišljenja, tako da u

savjetovanja i druge oblike sudjelovanja treba uključiti sve naraštajne, rodne i isključene skupine.

Dobrovoljan i upućen prethodni pristanak

13. Nema općeprihvaćene definicije dobrovoljnog i upućenog prethodnog pristanka. Međutim, u smislu ovog IZ-a pristanak se odnosi na kolektivnu podršku pogodnih starosjedilačkih naroda predloženim projektnim djelatnostima koje na njih utječu. Dobrovoljnim i upućenim prethodnim pristankom nadograđuje se i proširuje gore opisani postupak svrishodnog savjetovanja, a do njega se dolazi pregovorima koji se u dobroj vjeri vode između klijenta i starosjedilačkih naroda, a po završetku kojih potonji donose odluku u skladu sa svojim kulturnim tradicijama, običajima i praksom. Dobrovoljan i upućen prethodni pristanak ne mora počivati na jednoglasnoj odluci i moguće ga je ishoditi čak i ako se pojedinci ili skupine unutar starosjedilačkih naroda izrijeckom ne slažu.
14. Dobrovoljan i upućen prethodni pristanak starosjedilačkih naroda potreban je u slučajevima u kojima projekt: (i) pogađa zemljište ili dobra na kojima imaju običajna prava; (ii) dovodi do njihova premještanja sa zemljišta na kojem imaju tradicijska ili običajna prava; ili (iii) pogađa njihova kulturna dobra ili sadržava prijedloge za njihovo korištenje.
15. U tim slučajevima klijent angažira neovisne stručnjake radi pomoći u provedbi i dokumentiranju pregovora u dobroj vjeri te dobivanja dobrovoljnog i upućenog prethodnog pristanka.

Utjecaji na zemljišta i dobra na kojima postoje običajna prava

16. Starosjedilački narodi često su tijesno povezani sa zemljištem na koje polažu običajna prava te sa svojim šumama, vodama, divljim biljnim i životinjskim svijetom i ostalim prirodnim dobrima. Te veze mogu se odnositi na sredstva za život starosjedilačkih naroda te njihove kulturne, obredne i duhovne potrebe, a mogu određivati i njihov identitet i zajedništvo. Shodno tome, ako projekt utječe na takve veze, primjenjuju se posebni zahtjevi. Premda na tom zemljištu možda i ne postoji zakonito pravo vlasništva u skladu s domaćim propisima, činjenica da ga starosjedilačke zajednice koriste, pa makar i na sezonskoj ili cikličkoj osnovi, nerijetko je potkrijepljena dokazima i dokumentirana.
17. Ako klijent predlaže izvođenje projekta ili komercijalno iskorištavanje prirodnih dobara na zemljištu koje zajednice starosjedilačkih naroda koriste po običajnom pravu, a očekuje se da će to negativno utjecati na njihova sredstva za život koja se na njemu nalaze ili na njegove kulturne, obredne ili duhovne namjene koje određuju njihov identitet i zajedništvo, klijent je dužan ishoditi njihov dobrovoljan i upućen prethodni pristanak. U tom smislu klijent:
  - posredstvom stručnjaka i u suradnji s pogodnim zajednicama starosjedilačkih naroda dokumentira način na koji starosjedilački narodi koriste zemljište i dobra, ne dovodeći pritom u pitanje nikakva druga prava koja njihovi pripadnici polažu na zemljište; ta procjena mora biti rodno uključiva i posebno razmotriti ulogu žena u gospodarenju tim dobrima i njihovom korištenju;
  - dokumentira napore koje ulaže kako bi se izbjeglo da se za potrebe projekta predlaže zemljište koje starosjedilački narodi koriste i/ili ga nastanjuju i/ili je u njihovom vlasništvu, odnosno kako bi se njegova količina barem svela na najmanju mjeru;

- upućuje pogođene starosjedilačke narode u prava koja na tom zemljištu imaju prema domaćim propisima, uključujući svaki domaći zakon kojim se priznaju običajna prava ili korištenje;
- daje pogođenim zajednicama starosjedilačkih naroda dovoljno vremena da se među sobom dogovore, a da im pritom izravno ili posredno ne nameće svoju volju;
- osigurava stalan pristup prirodnim dobrima, pri čemu na raspolaganje stavlja istovrijedna zamjenska dobra ili, kao krajnje rješenje, daje naknadu; i
- omogućava pogođenim zajednicama starosjedilačkih naroda pristup, korištenje i prolaz preko zemljišta na kojem izvodi projekt, ovisno o višim interesima zaštite zdravlja i sigurnosti.

Premještanje starosjedilačkih naroda sa zemljišta na kojem imaju tradicijska ili običajna prava

18. Klijent istražuje izvediva alternativna projektna rješenja kako bi se izbjeglo premještanje starosjedilačkih naroda sa zemljišta koje im zajednički pripada na temelju tradicijskih ili običajnih prava. Ako je premještanje neizbježno, količinu zemljišta kojim će se koristiti klijent svodi na najmanju mjeru te ne pristupa premještanju prije nego što od pogođenih starosjedilačkih naroda ne dobije dobrovoljan i upućen prethodni pristanak. Svako premještanje starosjedilačkih naroda provodi se u skladu sa zahtjevima iz IZ-a 5. K tome, starosjedilački narodi imaju pravo od klijenta dobiti poštenu i pravičnu naknadu za zemljište, teritorije i dobra na kojima su imali tradicijsko pravo vlasništva ili su ih zaposjedali ili koristili po kakvom drugoj osnovi, a koja su im zbog projekta oduzeta, otuđena, zaposjednuta, koriste se ili su oštećena bez njihova dobrovoljnog i upućenog prethodnog pristanka.
19. Ako je izvedivo, premještenim starosjedilačkih narodima treba omogućiti povratak na zemljište na kojem imaju tradicijsko ili običajno pravo u slučaju da razlog za njihov premještaj prestane postojati. U takvim slučajevima zemljište treba u potpunosti vratiti u prijašnje stanje.

Kulturna dobra

20. Ako bi projekt mogao značajno utjecati na kulturna dobra bitna za identitet i/ili kulturne, obredne ili duhovne potrebe starosjedilačkih naroda, prvenstvo se daje izbjegavanju takvih utjecaja. Ako su značajni utjecaji neizbježni, klijent pribavlja dobrovoljan i upućen prethodni pristanak pogođenih starosjedilačkih naroda i ispunjava zahtjeve iz IZ-a 8.
21. Ako se za potrebe projekta predlaže iskorištavanje kulturnih dobara, znanja, umotvorina ili prakse starosjedilačkih naroda u komercijalne svrhe, klijent starosjedilačke narode upućuje u: (i) njihova prava prema ovom IZ-u; (ii) opseg i narav predloženog komercijalnog iskorištavanja; i (iii) možebitne posljedice tog iskorištavanja; te (iv) pribavlja njihov dobrovoljan i upućen prethodni pristanak. Isto tako, klijent utvrđuje i provodi mehanizme kojima se promiče pošteno i pravično sudjelovanje u koristima od komercijalizacije tih znanja, umotvorina ili prakse, u skladu s običajima i tradicijama pogođenih starosjedilačkih naroda.

Naknada i sudjelovanje u koristima

22. U dogovoru s lokalnom zajednicom, klijent vodi brigu o tome da se pogođenim starosjedilačkim narodima pošteno nadoknadi svaki gubitak sredstava za život nastao uslijed djelatnosti povezanih s projektom. Pri određivanju naknade klijent se pridržava zahtjeva iz IZ-a 5. te vodi računa o negativnim učincima projekta na ustaljeni način privređivanja⁹⁵, uključujući nomadsku/polunomadsku praksu, kao i na obiteljski život starosjedilačkih naroda, pri čemu posebnu pozornost posvećuje plaćenom i neplaćenom sudjelovanju žena u privređivanju za život. To se obavlja u suradnji predstavnicima starosjedilačkih naroda i stručnjacima. Odredbe ove točke primjenjuju se i u slučajevima u kojima klijent mora platiti naknadu tijelima lokalne ili regionalne uprave.
23. Potrebno je razraditi obostrano prihvatljive i zakonski provedive mehanizme za prijenos naknade i/ili dobara. To se može izvesti na kolektivnoj osnovi ako su zemljište i dobra u kolektivnom vlasništvu. Klijent pruža pomoć kako bi omogućio uspostavu odgovarajućih sustava vođenja i upravljanja kojima se osigurava djelotvorna raspodjela naknade svim pripadnicima starosjedilačkih naroda koji na nju imaju pravo ili kolektivno uživanje u naknadi na način koji donosi korist svim pripadnicima te skupine.
24. Pogođenim starosjedilačkim narodima klijent pruža mogućnosti za korištenje kulturološki primjerenih razvojnih pogodnosti. Te mogućnosti trebale bi biti u razmjeru s razinom utjecaja projekta, a cilj bi im trebao biti odgovarajuće poboljšanje njihova životnog standarda i uvjeta za život te promicanje dugoročne održivosti prirodnih dobara o kojima bi mogli ovisiti. Razvojne pogodnosti treba pravodobno staviti na raspolaganje.
25. Mjere koje klijent predlaže kako bi se negativni učinci sveli na najmanju mjeru, ublažili i kompenzirali te kako bi se utvrdile koristi i osiguralo sudjelovanje u njima moraju biti sadržane u vremenski ograničenom planu kao što je razvojni plan za starosjedilačke narode (IPDP) ili plan razvoja šire zajednice s posebnim komponentama posvećenima starosjedilačkim narodima. Taj plan izrađuje se u dogovoru s pogođenim starosjedilačkim narodima. Radi izrade plana klijent angažira i kvalificirane stručnjake s mjerodavnim i odgovarajućim znanjem i iskustvom. U IPDP-u se sustavno procjenjuju različiti rodno i naraštajno uvjetovani utjecaji projekta te se predviđaju mjere za bavljenje tim utjecajima na pojedine skupine unutar zajednice. Podrobnost i obuhvat IPDP-a ovisе konkretnom projektu te naravi i opsegu projektnih djelatnosti.
26. Ako je narav projekta takva da podrazumijeva prisutnost čimbenika zbog kojih su starosjedilački narodi i njihovi pojedini pripadnici iz etničkih razloga isključeni iz uživanja u njegovim koristima, kao što su mogućnosti zapošljavanja, projektne djelatnosti moraju obuhvaćati korektivne mjere poput: (i) upućivanja organizacija i pojedinih pripadnika starosjedilačkih naroda u njihova prava iz radnog, socijalnog, financijskog i poslovnog zakonodavstva te u dostupne mehanizme pravne zaštite; (ii) primjerenog i djelotvornog obavješćivanja, stručnog osposobljavanja i otklanjanja prepreka za ostvarivanje koristi i pogodnosti poput zajmova, zapošljavanja, poslovnih, zdravstvenih i obrazovnih usluga i drugih pogodnosti koje im projekt donosi ili omogućuje; i (iii) pružanja starosjedilačkim radnicima, poduzetnicima i korisnicima jednake zaštite koja je domaćim zakonima predviđena i za druge pojedince u sličnim sektorima i kategorijama, uz vođenje računa o rodnim pitanjima i etničkoj segmentaciji na tržištima robe i rada, kao i o jezičnim čimbenicima.

Pritužbeni mehanizam

⁹⁵ Pojam „ustaljeni način privređivanja” zahtijeva rastezljivo tumačenje (na način da obuhvaća i suvremene prilagodbe poput etnoturizma i prerade hrane).

27. Klijent je dužan pobrinuti se da pritužbeni mehanizam uspostavljen za potrebe projekta u skladu s IZ-om 10. bude kulturološki primjeren, prikladan i pristupačan starosjedilačkim narodima te vodi računa o dostupnosti pravne zaštite pred sudom i običajnih mehanizama za rješavanje sporova. To može podrazumijevati manje oslanjanja na pisane postupke i širu primjenu usmenih komunikacijskih kanala.

Ostala pitanja

28. Tijekom provedbe projekta klijent smjesta upozorava EBRD na sva sporna pitanja koja između njega i starosjedilačkih naroda ostanu neriješena i nakon prolaska kroz pritužbeni mehanizam projekta.
29. Ako određenu ulogu u upravljanju rizicima i utjecajima projekta na starosjedilačke narode ima i država, klijent u mjeri u kojoj je to izvedivo i u kojoj mu to ono dopusti surađuje s nadležnim državnim tijelom radi postizanja rezultata u skladu s ciljevima ovog IZ-a. K tome, ako su kapaciteti države ograničeni, klijent preuzima aktivnu ulogu u planiranju, provedbi i praćenju aktivnosti u mjeri u kojoj mu to dopušta nadležno tijelo.

EBRD-ov izvedbeni zahtjev 8.: Kulturna baština

Uvod

1. Ovim izvedbenim zahtjevom (IZ-om) potvrđuje se važnost kulturne baštine za sadašnje i buduće naraštaje. Svrha mu je zaštititi kulturnu baštinu i navesti klijente da pri obavljanju svojih poslovnih djelatnosti izbjegavaju negativne utjecaje na kulturnu baštinu ili ih svedu na najmanju mjeru. Od klijenata se zahtijeva predostrožan pristup upravljanju kulturnom baštinom i njezinom održivom korištenju.
2. Materijalna i nematerijalna kulturna baština važna je pretpostavka gospodarskog i društvenog razvoja i sastavni su dio opstojnosti kulturnog identiteta i prakse (uključujući tradicijske vještine, znanja, vjerovanja i/ili manjinska narječja i jezike).
3. U ostvarivanju tih ciljeva zaštite i očuvanja, ovaj IZ rukovodi se mjerodavnim međunarodnim konvencijama i drugim aktima. Njime se potvrđuje i potreba da sve strane poštuju zakone i propise koji se odnose na kulturnu baštinu koja bi mogla biti pogođena projektom te obveze prema mjerodavnim međunarodnim ugovorima i sporazumima koje su potvrdile države domaćini. Ti zakoni mogu se odnositi na kulturnu baštinu ili starine, lokacijske ili građevinske dozvole, područja očuvanja, zaštićena područja te druge zakone ili propise kojima se uređuje građevinska baština ili zakone koji se odnose na zaštitu kultura starosjedilačkih naroda. Zahtjevi u pogledu zaštite starosjedilačkih naroda potanko su obrađeni u IZ-u 7.

Ciljevi

4. Ciljevi ovog IZ-a su:
  - podržati zaštitu i očuvanje kulturne baštine;
  - usvojiti pristup zaštiti kulturne baštine od negativnih utjecaja projekta na temelju hijerarhije mjera ublažavanja;
  - promicati pravično sudjelovanje u koristima od iskorištavanja kulturne baštine u poslovnim djelatnostima; i
  - ako se utvrde značajna dobra kulturne baštine, promicati svijest o značaju kulturne baštine, njezino uvažavanje i unaprjeđivanje te možebitne socioekonomske koristi za lokalne zajednice.

Područje primjene

5. Ovaj IZ primjenjuje se na sve projekte izravno financirane sredstvima EBRD-a kako je utvrđeno Okolišnom i socijalnom politikom. U okviru svojeg postupka okolišne i socijalne procjene klijent utvrđuje mjerodavne zahtjeve iz ovog IZ-a te način na koji treba pristupiti njihovom ispunjavanju u okviru svojeg općeg sustava upravljanja okolišnim i socijalnim aspektima (ESMS-a) i/ili plana upravljanja okolišnim i socijalnim aspektima (ESMP-a) u vezi s određenim projektom. Zahtjevi u pogledu okolišne i socijalne procjene sadržani su u IZ-u 1. K tome, klijent primjenjuje ovaj IZ tijekom provedbe projekta ako ovaj utječe ili bi mogao utjecati na kulturnu baštinu (materijalnu i nematerijalnu) koja prethodno nije prepoznata kao takva.

6. U smislu ovog IZ-a, pojam „kulturna baština” tumači se kao skupina dobara koja su baštinjena iz prošlosti, a ljudi ih, neovisno o tome u čijem su vlasništvu, prepoznaju kao odraz i izričaj svojih vrijednosti, uvjerenja, znanja i tradicija koje se neprestano razvijaju. Obuhvaća materijalnu i nematerijalnu kulturnu baštinu koja je kao takva prepoznata na lokalnoj, regionalnoj, nacionalnoj ili međunarodnoj razini:
  - materijalna kulturna baština odnosi se na pokretne ili nepokretne stvari, lokalitete, skupine građevina, kao i s njima povezana kulturna ili sakralna mjesta, te prirodna obilježja i krajobrazu od arheološkog, etnološkog, paleontološkog, povijesnog, arhitektonskog, vjerskog, estetskog ili drugog kulturnog značaja; a
  - nematerijalna kulturna baština odnosi se na tradicije, razne oblike prikazivanja i izražavanja te znanja i umijeća koja zajednice, skupine i, u nekim slučajevima, pojedinci prepoznaju kao dio svoje kulturne baštine i koja se prenose s jednog naraštaja na drugi.
7. S obzirom na to da lokaliteti, stvari ili kulturne tradicije koje se zbog svoje vrijednosti ili značaja smatraju kulturnom baštinom mogu biti izravno ili neizravno pogođene tijekom izvođenja projekta, projekt podliježe odredbama ovog IZ-a:
  - ako uključuje znatna iskapanja, rušenje, premještanje tla, isušivanje, potapanje ili druge promjene u fizičkom okolišu;
  - ako se provodi u blizini lokaliteta koji se smatra kulturnom baštinom i kao takvog ga priznaje zemlja u kojoj se projekt izvodi; i/ili
  - ako bi mogao negativno utjecati na nematerijalnu kulturnu baštinu ljudi, uključujući starosjedilačke narode.
8. Zahtjevi iz ovog IZ-a primjenjuju se na kulturnu baštinu bez obzira na to je li već zaštićena zakonom ili otprije narušena ili nije. Kad je riječ o nematerijalnoj kulturnoj baštini, zahtjevi iz ovog IZ-a primjenjuju se samo ako će na nju značajno utjecati fizička komponenta projekta ili ako se projektom predviđa njezino iskorištavanje u komercijalne svrhe.

Zahtjevi

Savjetovanje s pogođenim osobama, zajednicama i drugim dionicima

9. U vezi s projektom, klijent pruža informacije i provodi svrsishodno savjetovanje sa svim ključnim dionicima kako bi: (a) utvrdio kulturnu baštinu na koju bi projekt mogao utjecati; (b) shvatio njezin značaj za dionike, uključujući lokalne zajednice; (c) procijenio utjecaje i rizike; (d) primijenio hijerarhiju mjera njihova ublažavanja; i (e) utvrdio mogućnosti ostvarivanja možebitne koristi za zajednicu. Utvrđivanje dionika i provedba svrsishodnog savjetovanja obavljaju se u skladu sa zahtjevima iz IZ-a 10., a trebaju obuhvatiti sve koji su nadležni za očuvanje utvrđene kulturne baštine te njezine ključne korisnike, uključujući žene i ranjive skupine.

10. Na temelju savjetovanja s pogođenim osobama, zajednicama i drugim dionicima, klijent utvrđuje može li objavom podataka o kulturnoj baštini ugroziti njezinu sigurnost ili cjelovitost. Ako je tako, klijent čuva povjerljivost podataka o kulturnoj baštini, a osjetljive podatke može izostaviti iz javnih objava.

Procjena rizika i utjecaja

11. U ranoj fazi okolišne i socijalne procjene klijent utvrđuje bi li projekt mogao negativno utjecati na bilo kakvu kulturnu baštinu te ocjenjuje vjerojatnost bilo kakvih slučajnih nalaza. Pritom se savjetuje s mjerodavnim tijelima, stručnjacima, lokalnim zajednicama i drugim dionicima, već prema potrebi.
12. U postupku procjene određuje se polazno stanje te možebitni rizici i utjecaji projekta na kulturnu baštinu. Obuhvat procjene mora biti dostatan kako bi se odredile moguća značajnost, vjerojatnost i ozbiljnost tih utjecaja te da bi se u obzir uzela stajališta ključnih mjerodavnih dionika. Klijent osmišljava i provodi mjere za ublažavanje utjecaja na kulturna dobra u skladu s hijerarhijskom mjerom ublažavanja i dobrom međunarodnom praksom. Ako se procjenom ustanovi da bi projekt mogao uključivati značajne rizike i utjecaje na kulturnu baštinu, klijent angažira jednog ili više stručnjaka za očuvanje kulturne baštine radi pomoći u izradi plana upravljanja kulturnom baštinom, već prema potrebi.
13. Klijent primjenjuje međunarodno priznatu praksu obavljanja terenskih pregleda, dokumentiranja i zaštite kulturne baštine povezane s projektom te vodi brigu o primjeni te prakse u radu izvođača i ostalih trećih strana.

Postupanje sa slučajnim nalazima

14. Klijent osigurava pretpostavke za upravljanje slučajnim nalazima, tj. materijalnim kulturnom baštinom na koju se neočekivano naiđe tijekom provedbe projekta, te njihovo uključivanje u ugovore s izvođačima, već prema potrebi. Te pretpostavke obuhvaćaju obavješćivanje mjerodavnih nadležnih tijela o nađenim predmetima ili lokalitetima; stručno osposobljavanje projektnog osoblja, pa tako i zaposlenika izvođača i podizvođača, za postupke koje treba slijediti u slučaju otkrića slučajnih nalaza; i osiguravanje područja nalaza radi sprečavanja svakog daljnjeg narušavanja njihove cjelovitosti ili njihova uništavanja. Klijent ne smije narušavati cjelovitost slučajnih nalaza sve dok jedan ili više stručnjaka za očuvanje kulturne baštine ne obave ocjenu i dok se ne utvrde radnje koje treba poduzeti u skladu s domaćim propisima i ovim IZ-om.

Zakonski zaštićena i međunarodno priznata područja

15. Ako bi projekt mogao negativno utjecati na kulturnu baštinu u području koje je zaštićeno zakonskim ili kakvim drugim djelotvornim sredstvima i/ili je međunarodno priznato ili su ga za dobivanje tog statusa predložile domaće vlasti, klijent čini sve kako bi izbjegao takve utjecaje. U slučajevima u kojima se utjecaji ne mogu izbjeći i nisu izvediva nikakva druga rješenja, klijent pristupa izvođenju projekta tek po ispunjenju sljedećih zahtjeva:
  - zadovoljeni su lokalni, nacionalni i međunarodni zahtjevi bitni za predmetnu kulturnu baštinu;
  - dokazano je da je svaki predloženi zahvat zakonski dopušten, što može podrazumijevati da je obavljena procjena utjecaja projekta na zaštićeno područje;
  - postupa se u skladu s odredbama planova upravljanja koje su vlasti donijele za ta područja u smislu da je izrađena i provedena procjena kulturne baštine i s time povezan plan upravljanja;

- o predloženom projektu obavljeno je savjetovanje s upraviteljima zaštićenog područja, mjerodavnim tijelima vlasti, lokalnim zajednicama i drugim dionicima u skladu s IZ-om 10.; i
- istražene su mogućnosti i provedbeni su programi za promicanje ciljeva očuvanja zaštićenog područja i davanje doprinosa socioekonomskom razvoju lokalnih zajednica u skladu s planom upravljanja zaštićenim područjem.

Iskorištavanje kulturne baštine za potrebe projekta

16. Ako je projektom predviđeno da se kulturna dobra, znanja, umotvorine ili praksa lokalnih zajednica u kojoj se ogleda njihov tradicionalni način života koriste u komercijalne svrhe, klijent pravodobno upućuje te zajednice u: (i) njihova prava prema domaćim propisima; (ii) opseg i narav predloženog komercijalnog iskorištavanja; i (iii) možebitne posljedice tog iskorištavanja. Klijent pristupa toj komercijalizaciji tek nakon što: (i) s lokalnim zajednicama koje utjelovljuju tradicionalni način života stupi u pregovore u dobroj vjeri; (ii) dokumentira njihovo upućeno sudjelovanje u tim pregovorima i njihov uspješan ishod; i (iii) omogući pogođenim lokalnim zajednicama pošteno i pravično sudjelovanje u koristima od te komercijalizacije njihovih znanja, umotvorina ili prakse, u skladu s njihovim običajima i tradicijama. Ako se za potrebe projekta predlaže iskorištavanje kulturnih dobara, znanja, umotvorina ili prakse starosjedilačkih naroda, primjenjuju se zahtjevi iz IZ-a 7.
17. Klijent poduzima mjere kako bi pokretnu kulturnu baštinu pogođenu projektom zaštitio od krađe i nezakonite trgovine te o svakoj takvoj aktivnosti obavješćuje mjerodavna tijela vlasti.

EBRD-ov izvedbeni zahtjev 9.: Financijski posrednici

Uvod

1. Ovim izvedbenim zahtjevom (IZ-om) potvrđuje se da su financijski posrednici (FP-ovi) ključni za promicanje održivih financijskih tržišta te da omogućavaju usmjeravanje sredstava prema sektoru mikro, malih i srednjih poduzeća. FP-ovi obuhvaćaju cijeli niz pružatelja financijskih usluga kao što su, među ostalima, otvoreni investicijski fondovi rizičnog kapitala s privatnom ponudom, banke, leasing društva, osiguravajuća društva i mirovinski fondovi.
2. Narav posrednog financiranja podrazumijeva da FP-ovi preuzimaju delegiranu odgovornost za okolišnu i socijalnu procjenu, upravljanje rizicima i njihovo praćenje te sveukupno upravljanje portfeljem. Delegiranje po svojoj naravi može poprimiti različite oblike ovisno o nizu čimbenika kao što je vrsta ponuđenog financiranja. Djelotvornost FP-ova u upravljanju okolišnim i socijalnim rizicima kontinuirano se ocjenjuje i prati za čitavog trajanja projekta.

Ciljevi

3. Ciljevi ovog IZ-a su:
  - odrediti kako FP-ovi procjenjuju okolišne i socijalne rizike povezane s potprojektima koje financiraju te kako upravljaju tim rizicima;
  - promicati dobru praksu upravljanja okolišnim i socijalnim aspektima u potprojektima koje financiraju FP-ovi; i
  - promicati dobro upravljanje okolišnim aspektima i ljudskim resursima unutar FP-ova.

Područje primjene

4. U smislu ovog IZ-a, pojam „potprojekt” odnosi se na ulaganja ili djelatnosti, već prema slučaju, koje ispunjavaju uvjete za financiranje posredstvom FP-ova koji pritom koriste sredstva koja im je Banka osigurala u okviru njihova projekta.
5. Zahtjevi iz ovog IZ-a primjenjuju se na sve potprojeke.
6. Ako financiranje sredstvima EBRD-a uključuje opće korporativno financiranje, pa tako i financiranje vlasničkim kapitalom, koje se ne može dovesti u vezu s konkretnim potprojektima, zahtjevi iz ovog IZ-a primjenjuju se na sve buduće potprojeke FP-a.
7. FP ne mora provoditi nikakve postupke upravljanja okolišnim i socijalnim rizicima u potprojektima u kojima su okolišni i socijalni rizici po svoj prilici neznatni ili ih nema.
8. EBRD od FP-a može zatražiti donošenje i primjenu dodatnih ili alternativnih okolišnih i socijalnih zahtjeva, ovisno o naravi FP-a, njegovim poslovnim djelatnostima, razini okolišnih i socijalnih rizika povezanih s njegovim portfeljem i potprojektima te zemlji u kojoj se oni provode, već prema okolnostima. Ti dodatni ili alternativni zahtjevi uključuju se u posebne okolišne i socijalne postupke koje EBRD i FP dogovorno utvrđuju u trenutku EBRD-ova ulaganja.

Zahtjevi

Organizacijski kapaciteti FP-a

9. FP provodi politike, sustave i postupke upravljanja ljudskim resursima u skladu s IZ-om 2. (Radna snaga i uvjeti rada) te se pridržava mjerodavnih zahtjeva u pogledu zdravlja i sigurnosti na radu iz IZ-a 4. (Zdravlje, sigurnost i zaštita), a sa svim navedenim dužan je upoznati i svoje radnike.
10. FP određuje jednog ili više predstavnika svojeg višeg rukovodstva radi preuzimanja opće odgovornosti za okolišna, zdravstvena, sigurnosna i socijalna pitanja, uključujući provedbu ovog IZ-a, IZ-a 2. i mjerodavnih zahtjeva u pogledu zdravlja i sigurnosti na radu iz IZ-a 4. Odgovorni predstavnik ili predstavnici višeg rukovodstva trebaju: (i) odrediti članove osoblja odgovorne za svakodnevnu provedbu okolišnih i socijalnih zahtjeva te pružanje podrške u njihovoj provedbi; (ii) utvrditi potrebe za stručnim osposobljavanjem u području okolišnih i socijalnih pitanja te financijska sredstva koja su u tu svrhu potrebna; i (iii) osigurati dostupnost odgovarajućih unutarnjih ili vanjskih stručnjaka radi obavljanja procjena i upravljanja potprojektima s možebitno značajnim negativnim okolišnim i socijalnim rizicima i utjecajima.
11. FP uspostavlja jasno definiran sustav upravljanja okolišnim i socijalnim aspektima (ESMS), uključujući okolišnu i socijalnu politiku te okolišne i socijalne postupke primjerene naravi FP-a te razini okolišnih i socijalnih rizika povezanih s njegovim potprojektima.
12. Ako FP može dokazati da je već uspostavio ESMS, o tome je dužan predočiti odgovarajuće dokumentirane dokaze. Ako je potrebna uspostava ili poboljšanje ESMS-a, FP i EBRD dogovorno utvrđuju akcijski plan.
13. Okolišni i socijalni postupci obuhvaćaju odgovarajuće mehanizme za procjenu i praćenje rizika, već prema potrebi, čiji je cilj:
  - provjeriti sve klijente/potprojeke u odnosu na EBRD-ov popis projekata isključenih iz okolišnih i socijalnih razloga, sadržan u Dodatku 1. Okolišnoj i socijalnoj politici, odnosno popis aktivnosti koje FP-ovi upućuju Banci na razmatranje, sadržan u Dodatku A ovom IZ-u;
  - kategorizirati okolišni i socijalni rizik predloženih potprojekata (nizak/srednji/visok) u skladu s EBRD-ovim popisom za kategorizaciju okolišnih i socijalnih rizika za FP-ove;
  - obaviti procjenu potprojekata kako bi se osiguralo da su strukturirani na način da ispunjavaju domaće regulatorne zahtjeve povezane s okolišnim i socijalnim pitanjima, što prema potrebi uključuje i domaće regulatorne zahtjeve u pogledu javnog savjetovanja i objavljivanja te, prema potrebi, obvezivanje klijenata na provedbu planova korektivnih mjera;
  - voditi i redovito ažurirati okolišnu i socijalnu evidenciju o potprojektima; i
  - pratiti potprojeke kako bi se osigurala usklađenost s domaćim propisima u području okoliša, zdravlja, sigurnosti i rada.

14. Ako FP financira potprojekte koji ispunjavaju kriterije navedene u popisu projekta iz kategorije A, sadržanom u Dodatku 2. Okolišnoj i socijalnoj politici EBRD-a, ti potprojekti moraju ispunjavati zahtjeve iz IZ-ova od 1. do 8. te IZ-a 10.
15. U popisu aktivnosti koje FP-ovi upućuju Banci na razmatranje, sadržanom u Dodatku A ovom IZ-u, navodi se niz aktivnosti koje sa sobom nose izrazito visoke okolišne i socijalne rizike. Ako neki potprojekt uključuje aktivnosti navedene u Dodatku A ovom IZ-u, FP ga je dužan uputiti EBRD-u na razmatranje.

Uključivanje dionika

16. FP uspostavlja sustav za obavljanje vanjske komunikacije o okolišnim i socijalnim pitanjima te pravodobno odgovara na s time povezane upite i prigovore. Isto tako, FP-ovi se potiču na to da svoju okolišnu i socijalnu politiku ili sažeti pregled svojeg ESMS-a objave na svojim mrežnim stranicama, ako ih imaju. FP-ovi na svojim mrežnim stanicama objavljuju poveznice na sva javno dostupna izvješća o procjeni utjecaja na okoliš i društvo (ESIA) za potprojekte koje financiraju, a koji ulaze u kategoriju A. FP-ovi javno objavljuju i podatke o okolišnim i socijalnim rizicima svakog potprojekta koji je EBRD-u upućen na razmatranje u skladu s točkom 15. ovog IZ-a, kao i o mjerama predloženim radi ublažavanja tih rizika, ovisno o primjenjivim regulatornim ograničenjima, osjetljivosti tržišta ili pristanku nositelja potprojekta.

Izješćivanje EBRD-a

17. FP podnosi EBRD-u godišnja izvješća o socijalnim i okolišnim pitanjima koja moraju biti sastavljena u obliku prihvatljivom za Banku i sadržavati podatke o provedbi njegova ESMS-a te ispunjavanju ovog IZ-a, IZ-a 2. i mjerodavnih zahtjeva u pogledu zdravlja i sigurnosti na radu iz IZ-a 4., kao i o okolišnim i socijalnim ostvarenjima potprojekata iz njegova portfelja.

Dodatak A: Popis aktivnosti koje FP-ovi upućuju Banci na razmatranje

FP smije financirati bilo koju od sljedećih aktivnosti samo pod uvjetom da predmetnu transakciju prethodno uputi EBRD-u na razmatranje⁹⁶:

- (i) aktivnosti koje dovode do nedobrovoljnog preseljenja – *EBRD-ov izvedbeni zahtjev 5.*
- (ii) aktivnosti koje se odvijaju unutar područja ili bi mogle negativno utjecati na područje koje je zakonski zaštićeno i/ili međunarodno priznato ili su ga za dobivanje tog statusa predložile domaće vlasti, odnosno aktivnosti koje se odvijaju unutar ključnih staništa, drugih ekosustava koji podržavaju prioriteta obilježja biološke raznolikosti, lokaliteta od znanstvenog značaja, staništa rijetkih/ugroženih vrsta, ribolovišta od gospodarske važnosti ili primarnih/izvornih prašuma od ekološkog značaja ili bi na njih mogle utjecati – *EBRD-ov izvedbeni zahtjev 6.*
- (iii) aktivnosti koje uključuju intenzivan uzgoj stoke – *EBRD-ov izvedbeni zahtjev 6.*
- (iv) aktivnosti koji se odvijaju unutar zemljišta, uz zemljište ili uzvodno od zemljišta na kojem obitavaju starosjedilački narodi i/ili ranjive skupine, uključujući zemljišta i vodotoke koji se koriste za aktivnosti privređivanja za život, kao što je ispaša stoke, lov ili ribolov – *EBRD-ov izvedbeni zahtjev 7.*
- (v) aktivnosti koje bi mogle negativno utjecati na lokalitete od kulturnog ili arheološkog značaja – *EBRD-ov izvedbeni zahtjev 8.*
- (vi) aktivnosti koje bi mogle dovesti do uvođenja GMO-a u prirodni okoliš – *EBRD-ov izvedbeni zahtjev 6.*
- (vii) svaka mikro, mala ili srednja hidroelektrana na koju se ne primjenjuju zahtjevi za projekte iz kategorije A – *EBRD-ovi kriteriji prihvatljivosti za projekte malih hidroelektrana*
- (viii) svaki projekt iz kategorije A koji obuhvaćen Dodatkom 2. Okolišnoj i socijalnoj politici EBRD-a

---

⁹⁶ Kurzivom je označen glavni izvedbeni zahtjev koji predložene transakcije moraju ispuniti.

EBRD-ov izvedbeni zahtjev 10.: Objavljivanje podataka i uključivanje dionika

Uvod

1. Ovim izvedbenim zahtjevom (IZ-om) potvrđuje se važnost otvorene i transparentne suradnje klijenta, njegovih radnika, radničkih predstavnika, lokalnih zajednica i osoba pogođenih projektom te, prema potrebi, drugih dionika projekta kao ključnog elementa dobre međunarodne prakse i društveno odgovornog poslovanja. Takva je suradnja ujedno i pretpostavka za unaprjeđenje okolišne, socijalne i opće održivosti projekata. Naime, djelotvorno uključivanje zajednice primjereno naravi i veličini projekta doprinosi dobrim i održivim okolišnim i socijalnim ostvarenjima te može dovesti do boljih financijskih, socijalnih i okolišnih rezultata, kao i do većih koristi za zajednicu.
2. Uključivanje dionika presudno je za izgradnju čvrstih, konstruktivnih i obzirnih odnosa koji su ključni za uspješno upravljanje okolišnim i socijalnim rizicima i utjecajima projekta. Riječ je uključivom i kontinuiranom procesu koji je najdjelotvorniji kad ga se pokrene u ranoj fazi projekta te predstavlja sastavni dio procjene, upravljanja i praćenja njegovih okolišnih i socijalnih rizika i utjecaja.

Ciljevi

3. Ciljevi ovog IZ-a su:
  - opisati sustavan pristup uključivanju dionika koji će klijentu pomoći u izgradnji i održavanju konstruktivnog odnosa sa svojim dionicima;
  - poslužiti kao podloga za djelotvornu i uključivu suradnju s dionicima projekta za njegova čitavog trajanja;
  - osigurati objavljivanje odgovarajućih okolišnih i socijalnih podataka, provedbu svrsishodnog savjetovanja s dionicima projekta te, prema potrebi, vođenje računa o povratnim informacijama dobivenima tijekom savjetovanja; i
  - osigurati da se na pritužbe dionika odgovara i da ih se rješava na odgovarajući način.

Područje primjene

4. Ovaj IZ primjenjuje se na sve projekte. U svim projektima potrebno je u najmanju ruku utvrditi dionike te osmisliti i uvesti pritužbeni mehanizam. Daljnje uključivanja dionika opisano u ovom IZ-u provodi se u razmjeru s prirodom i veličinom projekta, njegovim dionicima te njegovim možebitnim okolišnim ili socijalnim rizicima i utjecajima.
5. Klijent utvrđuje dionike i s njima stupa u suradnju u okviru postupka okolišne i socijalne procjene projekta, svojih sustava upravljanja okolišnim i socijalnim aspektima (ESMS-a) i svojeg plana upravljanja socijalnim i okolišnim aspektima (ESMP-a), kako je opisano u IZ-u 1. Ovaj IZ treba tumačiti i u sprezi sa zahtjevima iz IZ-a 2. u pogledu suradnje s radnicima, kao i onima iz IZ-a 4. u pogledu suradnje na pripravnosti i odgovoru na izvanredne situacije. U slučaju projekata koji uključuju nedobrovoljno preseljenje ili ekonomsko raseljavanje, utječu na starosjedilačke narode ili imaju štetan utjecaj na kulturna dobra, klijent primjenjuje i posebne zahtjeve predviđene IZ-om 5., IZ-om 7. i IZ-om 8. u pogledu objavljivanja podataka i savjetovanja.

Zahtjevi

6. Uključivanje dionika obuhvaća sljedeće elemente: utvrđivanje i analizu dionika, planiranje uključivanja dionika, objavljivanje podataka, svrsishodno savjetovanje, provedbu pritužbenog mehanizma i kontinuirano izvješćivanje mjerodavnih dionika.
7. Klijent uključuje dionike tako što im omogućuje pristup pravodobnim, mjerodavnim, razumljivim i lako dostupnim podacima na svrsishodan, djelotvoran, uključiv i kulturološki primjeren način te bez ikakve manipulacije, uplitanja, prisile, zastrašivanja i osvete.
8. Uključivanje dionika počinje u što ranijoj razvojnoj fazi projekta te se nastavlja za njegova čitavog trajanja. Narav i učestalost uključivanja dionika u svim razvojnim fazama projekta moraju biti primjerene njegovoj naravi i veličini, njegovim možebitnim okolišnim i socijalnim utjecajima te stupnju zainteresiranosti dionika. Klijent je dužan poštovati sve mjerodavne zahtjeve domaćeg prava u pogledu javnog informiranja i savjetovanja, uključujući zakone kojima se provode obveze zemlje domaćina prema međunarodnom pravu.
9. Klijent jasno određuje uloge, odgovornosti i ovlasti te članove osoblja zadužene za provedbu i praćenje aktivnosti povezanih s uključivanjem dionika.

Uključivanje dionika tijekom pripreme projekta

Utvrdjivanje dionika

10. Klijent utvrđuje i dokumentira dionike, tj. razne pojedince ili skupine koje su: (i) pogođene ili bi mogle biti pogođene (izravno ili posredno) projektom (pogođene strane) ili (ii) bi za njega mogle biti zainteresirane (druge zainteresirane strane).
11. Klijent utvrđuje one strane (pojedince ili skupine) pogođene projektom koje bi zbog svojih posebnih okolnosti mogle biti u nepovoljnom položaju ili ranjive. Na temelju toga, klijent nadalje utvrđuje pojedince ili skupine koje bi mogle imati različite razloge za zabrinutost i prioritete u pogledu utjecaja projekta, mehanizama njihova ublažavanja i njegovih koristi te koje bi mogle zahtijevati različite ili posebne oblike uključivanja. Pri utvrđivanju i analizi dionika potrebno je uzeti u obzir sve pojednosti potrebne kako bi se odredila razina komunikacije prikladna za potrebe projekta.

Plan uključivanja dionika

12. U slučaju projekata koji bi mogli biti povezani sa negativnim okolišnim i/ili socijalnim rizicima i utjecajima, klijent osmišljava i provodi plan uključivanja dionika (eng, *stakeholder engagement plan - SEP*) ili neki istovrijedan dokumentirani postupak primjeren naravi i razmjerima rizika i utjecaja te razvojnoj fazi projekta. Za svaki projekt koji iziskuje procjenu utjecaja na okoliš i društvo (ESIA), SEP mora sadržavati zahtjeve koji su u pogledu objavljivanja podataka i savjetovanja predviđeni točkama od 22. do 26. ovog IZ-a.

13. U SEP-u se opisuje način na koji će se za trajanja projekta provoditi uključivanje utvrđenih dionika, uključujući rokove i metode uključivanja, podatke koje treba objaviti, jezik(e) njihova objavljivanja te vrstu podataka koje treba tražiti od dionika. SEP treba prilagoditi tako da se u njemu povede računa o glavnim značajkama (uključujući rodne) i interesima strana pogođenih projektom, kao i o razlikama među raznim razinama i metodama uključivanja koje bi mogle biti prikladne za svaku od tih strana. Potrebna razina podrobnosti određuje se ovisno o pojedinom slučaju. U SEP-u se opisuju resursi koji su na raspolaganju za potrebe uključivanje dionika. SEP se prema potrebi ažurira za trajanja projekta.
14. Ako uključivanje dionika uvelike ovisi o predstavnicima zajednice,⁹⁷ klijent čini sve što mu je u moći kako bi se uvjerio da te osobe uistinu zastupaju stajališta pogođenih zajednica i olakšavaju odvijanje komunikacije tako što dobivene informacije iznose ljudima koji su ih izabrali, a njihova očitovanja prenose klijentu ili tijelima vlasti, već prema potrebi.
15. Ako su za uključivanje dionika odgovorna mjerodavna tijela vlasti, klijent u mjeri u kojoj mu je to dopušteno surađuje s nadležnim tijelom vlasti kako bi ostvario rezultate u skladu s ciljevima ovog IZ-a. U slučaju razlika između lokalnih regulatornih zahtjeva i ovog IZ-a, klijent utvrđuje aktivnosti uključivanja kojima nadopunjuje formalni regulatorni postupak te se, prema potrebi, obvezuje na poduzimanje dodatnih mjera.
16. U slučajevima u kojima točna lokacija projekta nije poznata, klijent osmišljava SEP u obliku okvirnog pristupa koji čini sastavni dio njegova cjelovitog ESMS-a i kojim se opisuju opća načela i strategija utvrđivanja dionika te se planira postupak njihova uključivanja u skladu s ovim IZ-om, a njegovoj se provedbi pristupa nakon što lokacija bude poznata.
17. Ako svoje djelatnosti i projekte provode na više lokacija, a njihova provedba uključuje opće korporativno financiranje, financiranje obrtnog kapitala ili financiranje vlasničkim kapitalom, klijenti donose i provode korporativni SEP. Korporativni SEP mora biti u razmjeru s prirodom poslovne djelatnosti klijenta te s njome povezanim okolišnim i socijalnim rizicima, kao i sa stupnjem zainteresiranosti dionika. SEP se pravodobno provodi na razini svih poslovnih lokacija. U njemu se navode postupci i resursi potrebni kako bi se na razini svake poslovne lokacije osiguralo odgovarajuće uključivanje dionika i kako bi se dionici koji žive u blizini tih lokacija upoznali s njihovim bitnim okolišnim i socijalnim utjecajima te pritužbenim mehanizmima.

Objavljivanje podataka

18. Ako projekt ima okolišne i socijalne utjecaje, klijent je o njemu dužan objaviti mjerodavne podatke potrebne kako bi se dionicima pomoglo da shvate njegove rizike i utjecaje te mogućnosti koje im donosi. Klijent omogućuje dionicima pristup sljedećim podacima:
  - svrha, narav, veličina i trajanje projekta;
  - rizici i utjecaji kojima bi dionici mogli biti izloženi te predloženi planovi njihova ublažavanja u kojima su posebno istaknuti rizici i utjecaji koji bi mogli nerazmjerno pogoditi ranjive skupine i skupine u nepovoljnom položaju te su jasno razlučene mjere za njihovo ublažavanje;

- predviđeni postupak uključivanja dionika, ako takav postoji, te mogućnosti i načini njihova sudjelovanja;
- vrijeme i mjesto svih skupova predviđenih radi javnog savjetovanja te postupak zamišljen kako bi dionici o njima dobivali obavijesti, sažetke i izvješća; i
- postupak rješavanja možebitnih pritužbi.

Ti se podaci objavljuju na domaćem jeziku ili jezicima te na pristupačan i kulturološki primjeren način, uz vođenje računa o svim posebnim potrebama skupina koje bi projekt mogao pogoditi na različit ili nerazmjern način, odnosno skupina s posebnim potrebama kad je riječ o informiranju (uključujući invaliditet, pismenost, mobilnost, jezične razlike ili mogućnost pristupa). Ako je potrebno i kulturološki primjereno, za objavljivanje podataka moguće je angažirati treću stranu kako bi se izbjeglo zastrašivanje, prisila ili bilo kakva manipulacija.

Svršishodno savjetovanje

19. Klijent provodi svršishodno savjetovanje utemeljeno na naravi i razmjerima rizika i negativnih utjecaja projekta te stupnju zainteresiranosti dionika. Ako se već upustio u taj proces, klijent je o tome dužan podastrijeti odgovarajuće dokumentirane dokaze.
20. Svršishodno savjetovanje dvosmjernan je proces koji:
  - otpočinje zarana u procesu planiranja projekta kako bi se prikupila početna stajališta o projektnom prijedlogu i stvorila podloga za projektno rješenje;
  - potiče dionike na davanje povratnih informacija, poglavito radi stvaranja podloge za razvoj projekta i uključivanje dionika u utvrđivanje i ublažavanje okolišnih i socijalnih rizika i utjecaja;
  - odvija se na kontinuiranoj osnovi;
  - temelji se na prethodnom objavljivanju i širenju mjerodavnih, transparentnih, objektivnih i lako dostupnih informacija unutar rokova koji omogućuju savjetovanja s dionicama;
  - provodi se u kulturološki primjerenom obliku, na odgovarajućem domaćem jeziku ili jezicima, na način razumljiv dionicima i uz vođenje računa o njihovim procesima odlučivanja;
  - osigurava da se o povratnim informacijama vodi računa i da se na njih odgovara;
  - podržava aktivnu i uključivu suradnju sa stranama pogođenima projektom, pa tako i skupinama u nepovoljnom položaju ili ranjivim skupinama;
  - nije podložan nikakvoj vanjskoj manipulaciji, uplitanju, prisili, diskriminaciji, zastrašivanju i osveti; i
  - dokumentira ga klijent.

⁹⁷ Primjerice, čelnici zajednica i vjerski vođe, predstavnici lokalne uprave, predstavnici civilnog društva, političari, učitelji i/ili drugi predstavnici jedne ili više pogođenih skupina dionika.

21. Klijent je sve one koji su sudjelovali u postupku javnog savjetovanja dužan pravodobno obavijestiti o konačnoj odluci o projektu, s njime povezanim mjerama ublažavanja okolišnih i socijalnih utjecaja, svim koristima koje projekt donosi lokalnim zajednicama te razlozima i okolnostima na kojima se odluka temelji. Ta obavijest obuhvaća i sažetak dobivenih povratnih informacija te kratko obrazloženje načina na koji se o njima povelu računa ili razloga iz kojih to nije učinjeno, kao i uputu o dostupnom pritužbenom mehanizmu.

Objavljivanje podataka i savjetovanje o projektima iz kategorije A

22. U slučaju projekata iz kategorije A, klijent je dužan provesti formaliziran i participativan postupak objavljivanja podataka i savjetovanja koji se ugrađuje u svaku fazu postupka procjene utjecaja na okoliš i društvo (ESIA), uz vođenje računa o razvojnom stadiju projekta. Taj postupak uključuje organizirana i opetovana savjetovanja koja dovode do toga da klijent u svoj postupak odlučivanja ugrađuje stajališta pogođenih strana o pitanjima koja ih se izravno tiču.
23. U ranoj fazi postupka procjene utjecaja na okoliš i društvo, klijent s utvrđenim dionicima pristupa postupku određivanja obuhvata kako bi osigurao utvrđivanje ključnih rizika i utjecaja koje treba procijeniti u okviru postupka procjene utjecaja na okoliš i društvo. U postupku određivanja obuhvata, dionicima se omogućuje iznošenje zapažanja i preporuka u vezi s nacrtom plana njihova uključivanja (SEP-a) i drugih dokumenata povezanih s određivanjem obuhvata.
24. Osim procjene utjecaja na okoliš i društvo i SEP-a, klijent objavljuje i okolišni i socijalni akcijski plan (ESAP) i netehnički sažetak (NTS)⁹⁸. Mjerodavni planovi upravljanja objavljuju se kako je propisano IZ-ovima i dogovoreno s Bankom.
25. Postupak savjetovanja i objavljivanja podataka mora ispunjavati sve primjenjive zahtjeve iz domaćih propisa o procjeni utjecaja na okoliš i drugih mjerodavnih propisa. Klijent je dužan pobrinuti se da procjena utjecaja na okoliš i društvo bude dostupna javnosti za čitavog trajanja projekta, ali je s vremena na vrijeme može mijenjati i dopunjavati dodatnim podacima ili je arhivirati po dovršenju projekta, pod uvjetom da je može pravodobno staviti na uvid svakome tko to zatraži.
26. Klijent podnosi dionicima redovita izvješća o okolišnim i socijalnim ostvarenjima. Ta se izvješća stavljaju na uvid u obliku pristupačnom pogođenim stranama, odnosno kao zasebne publikacije, objave na mrežnim stranicama ili kako je potanko opisano u SEP-u. Objavljuju se najmanje jednom godišnje, ovisno o pitanjima koja brinu mjerodavne dionike.

Uključivanje dionika tijekom provedbe projekta i vanjsko izvješćivanje

27. Klijent je utvrđene dionike dužan informirati na kontinuiranoj osnovi za čitavog trajanja projekta. Učestalost i način informiranja te informacije koje se pružaju moraju biti primjereni naravi projekta i njegovih negativnih okolišnih i socijalnih rizika i utjecaja, kao i dionicima i njihovom stupnju zainteresiranosti. U ključnim fazama projektnog ciklusa i u vezi sa svim konkretnim pitanjima za koja se u postupku objavljivanja podataka i savjetovanja ili u okviru pritužbenog mehanizma utvrdi da izazivaju zabrinutost dionika može se javiti potreba za objavljivanjem dodatnih podataka ili obavljanjem dodatnog savjetovanja.
28. Prema potrebi, klijent od pogođenih strana traži i povratnu informaciju o djelotvornosti mjera za ublažavanje utjecaja. U slučaju projekata koji bi pogođene zajednice mogli izložiti značajnim rizicima ili negativnim utjecajima te u skladu sa stupnjem zainteresiranosti dionika, klijent može uključiti pripadnike zajednice ili druge mjerodavne dionike na način da im omogući sudjelovanje u aktivnostima praćenja okolišnih i socijalnih pitanja opisanima u IZ-u 1.

Pritužbeni mehanizam

29. Klijent mora biti svjestan pitanja koja dionike brinu u vezi s njegovim projektom te na njih pravodobno odgovarati. Stoga je u što ranijoj razvojnoj fazi projekta dužan uspostaviti djelotvoran pritužbeni mehanizam radi zaprimanja i lakšeg rješavanja prigovora i pritužbi dionika, poglavito onih koje se odnose na njegova okolišna i socijalna ostvarenja. Pritužbeni mehanizam mora biti primjeren rizicima i možebitnim negativnim utjecajima projekta:
- Pritužbeni mehanizam omogućava žurno, djelotvorno, transparentno i kulturološki primjereno rješavanje spornih pitanja bez ikakve manipulacije, uplitanja, prisile, zastrašivanja i osvete te je lako dostupan svim pogođenim stranama koje pritom ne snose nikakav trošak. Mehanizmom se ne priječi pristup sredstvima pravne zaštite u sudskom ili upravnom postupku. Klijent upoznaje dionike s pritužbenim mehanizmom u okviru aktivnosti koje provodi radi njihova uključivanja te redovito izvješćuje javnost o njegovu radu, pri čemu je dužan zaštititi privatnost pogođenih pojedinaca.
  - Pritužbe se rješavaju na kulturološki primjeren način, diskretno, objektivno, pažljivo i uz vođenje računa o potrebama dionika i pitanjima koja ih brinu. Osim toga, mehanizmom treba omogućiti podnošenje i rješavanje anonimnih pritužbi.
  - U projektima koji izazivaju znatnu zabrinutost zajednice klijent mora razmotriti mogućnost pružanja usluge posredovanja u rješavanju pritužbi.
  - Praćenje rada pritužbenog mehanizma i analiza trendova obavljaju se na redovnoj osnovi

⁹⁸ Prema Direktivi EBRD-a o pristupu informacijama, Banka objavljuje procjene utjecaja na okoliš za projekte iz kategorija A 60 kalendarskih dana prije razmatranja projekta pred Upravnim odborom u slučaju projekata privatnog sektora odnosno 120 dana prije razmatranja projekta pred Upravnim odborom u slučaju projekata javnog sektora.

Promjene u okolišnim i socijalnim rizicima projekta

30. SEP mora obuhvaćati odredbe o uključivanju dionika u slučaju da u bilo kojem trenutku za trajanja projekta nastupe nove okolnosti koje dovode do značajnih promjena u njegovim okolišnim rizicima i utjecajima. Klijent upoznaje dionike s time kako ih se ublažava, a ako su pogođene strane izložene značajnim negativnim rizicima i utjecajima, klijent je dužan provesti dodatno savjetovanje.

Bilješke

Kontaktни podaci EBRD-a

European Bank for Reconstruction and Development

One Exchange Square

London EC2A 2JN

United Kingdom

www.ebrd.com

Centrala

Tel.: +44 20 7338 6000

Zahtjevi za informacijama

Za zahtjeve i upite molimo vas da nam se obratite na
www.ebrd.com/eform/information-request

1096 Okolišna i socijalna politika

© Europska banka za obnovu i razvoj